

DOCU/CLUB: ЗМІНЮЄМО УКРАЇНУ СЬОГОДНІ

ЯК ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО
ТА ІНІЦІАТИВИ МЕРЕЖІ DOCU/CLUB
ВПЛИВАЮТЬ НА ГРОМАДИ
УКРАЇНИ

DOCU/CLUB: ЗМІНЮЄМО УКРАЇНУ СЬОГОДНІ

ЯК ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО ТА
ІНІЦІАТИВИ МЕРЕЖІ DOCU/CLUB
ВПЛИВАЮТЬ НА ГРОМАДИ
УКРАЇНИ

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	6
----------------------------	---

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЇ ПРОСВІТИ В ДІЇ

ІСТОРІЯ ОКСАНИ ГІЛЬ. ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ШКІЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ.....	13
--	----

ІСТОРІЯ ГАЛИНИ ШТОГРИН. КІНО ДЛЯ ВСІХ: ЯК ЛЬВІВСЬКА «МАЙСТЕРНЯ МРІЇ» ЗАЛУЧАЄ В СОЦІУМ ЛЮДЕЙ ІЗ МЕНТАЛЬНОЮ ІНВАЛІДНІСТЮ.....	18
---	----

ІСТОРІЯ НАТАЛІ КОЖЕМ'ЯКИ. ЯК У КРИВОМУ РОЗІ ПРОТИДІЮТЬ БУЛІНГУ ТА ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ	23
--	----

ІСТОРІЯ ЮРІЯ ЧУМАКА. «ДЛЯ МЕНЕ ЦЕ ДИВО»: ЯК ХАРКІВ'ЯНИН РОЗВИВАЄ DOCUDAYS UA НА ЧЕРКАЩИНІ.....	30
---	----

ІСТОРІЯ ОЛЕНИ СТАРЮК. КІНО ЗА КІЛОМЕТР ВІД ВОРОГА: ЯК У ХЕРСОНІ ПОКАЗУВАЛИ ДОКУМЕНТАЛЬНІ ФІЛЬМИ	38
--	----

ІСТОРІЯ ГРИГОРІЯ КУРАЧИЦЬКОГО. МОДЕРАТОР КІНОКЛУБУ DOCUDAYS UA ПРО ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО, ДОПОМОГУ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМ І ВТЕЧУ З МАРІУПОЛЯ	44
--	----

ІСТОРІЯ ЛЮДМИЛИ МІЩЕНКО: «Я МРІЮ ПОВЕРНУТИ В МУЗЕЙ ЖИТТЯ»	49
--	----

ПЕРЕМІЩЕНІ, АЛЕ СВОЇ. ЯК КІНОКЛУБИ ПІДТРИМУЮТЬ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ.....	55
---	----

ІСТОРІЯ АНДРІЯ ВОЛИКА. КІНО/ДІМ: ЯК ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «СТАН» ІНТЕГРУЄ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ/-ОК У ЛОКАЛЬНІ ГРОМАДИ.....	61
---	----

ІСТОРІЯ НАТАЛІ ЖЕБРИК. ЯК КІНОКЛУБ DOCUDAYS UA МОДЕРАТОРКИ З ДНІПРА ПІДТРИМУЄ УКРАЇНОК У ВАРШАВІ.....	65
--	----

ІСТОРІЯ МАРІЇ СИМКОВИЧ. «ЦЕ КОВТОК ЖИТТЯ»: ЗАСУДЖЕНІ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ПРО ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО	69
ІСТОРІЯ ТЕТЯНИ КІЧАТОЇ. ПОКАЗУЄМО ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО КЛІЄНТАМ ПРОБАЦІЇ: ЧИ СПРАЦЮЄ УКРАЇНСЬКЕ НОУ-ХАУ?.....	74
ІСТОРІЯ ОЛЕГА ДУКИ. ЯК ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО ЗМІНЮЄ СТАВЛЕННЯ ПРОКУРОРІВ І ПРОКУРОРОК ДО ПОТЕРПИЛИХ	79

РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЇ АДВОКАЦІЙНИХ КАМПАНІЙ

ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО ЯК ІСКРА ДЛЯ ПРОБУДЖЕННЯ АКТИВІЗМУ І ПОЧАТКУ ЗМІН.....	86
ІСТОРІЯ ВІРИ КАРПІНСЬКОЇ. У ЗМІНАХ НАЙВАЖЧИМ Є ПЕРШИЙ КРОК.....	90
ІСТОРІЯ ТЕТЯНИ ГОШОВЕЦЬ. ЯК ОВРУЦЬКА ГРОМАДА НА ЖИТОМИРЩИНІ ДЕКОМУНІЗУВАЛА СЕЛО ПОКАЛІВ ТА СТВОРЮЄ МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ ГЕРОЇВ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	96
ІСТОРІЯ ТЕТЯНИ РЕКУН. ЯК НА СУМЩИНІ ВЧАТЬ МОЛОДЬ ЗАХИЩАТИ СВОЇ ПРАВА	102
ІСТОРІЯ ОЛЬГИ КОВАЛЬ. ЯК НОВОЯВОРІВСЬК ВЧИТЬСЯ ДИВИТИСЯ ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО ТА ВИРІШУВАТИ КОНФЛІКТИ	106
ІСТОРІЯ ОКСАНИ СУЩУК. ЯК І ДЛЯ ЧОГО У КІВЕРЦЯХ СТВОРЮЮТЬ ГРОМАДСЬКУ РАДУ З ПИТАНЬ ВОЛОНТЕРСТВА	111
ІСТОРІЯ ЮЛІЇ ГУРТОВОЇ. «КОЖНОМУ ТРЕБА ПОДИВИТИСЯ СВОЄ КІНО»: ЯК КІНОКЛУБИ ДОПОМАГАЮТЬ ГРОМАДІ ВОЗНЕСЕНСЬКА НАВЕСТИ ЛАД НА МІСЬКОМУ СМІТТЄЗВАЛИЩІ	116
ІСТОРІЯ ЄВГЕНІЇ КОТЬКАЛО. ВСЕ ПОЧАЛОСЯ З ФІЛЬМУ «ЛІЗО, ХОДИ ДОДОМУ»: АДВОКАЦІЙНА КАМПАНІЯ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'І НА СУМЩИНІ	123

ІСТОРІЯ ЛЮБОВІ НОВАК. ЯК ЗАВДЯКИ КІНОКЛУБУ В БОГУСЛАВЦІ
НА ЧЕРКАЩИНІ З'ЯВИЛАСЯ СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІНЯ127

ІСТОРІЯ ЗОЇ ФІЛІПЕНКО. АМБАСАДОРИ ПРОСВІТИ,
АБО СИЛА МАЛЕНЬКИХ КРОКІВ: ІСТОРІЯ КІНОКЛУБУ
З ХМЕЛЬНИЦЬКОГО132

РОЗДІЛ 3. ІСТОРІЇ ВІД КОМАНДИ МЕРЕЖІ DOCU/CLUB

«З ЛЮДЬМИ ТРЕБА ГОВОРИТИ», – АЛЛА ТЮТЮННИК
ПРО КІНОКЛУБИ Й ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО139

НІНА ХОМА ПРО ТЕ, ЯК DOCUDAYS UA ПРАЦЮЄ
ЯК АКТИВІСТСЬКА СТРУКТУРА ДАЛЕКО ЗА МЕЖАМИ КІНОЗАЛІВ149

«ЦЕ ПОТУЖНА МЕРЕЖА АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ДИСТРИБУЦІЇ
ДОКУМЕНТАЛЬНОГО КІНО». ГЕННАДІЙ ТА ІГОР КОФМАН:
МАНДРІВКА ІСТОРІЄЮ ІЗ ЗАСНОВНИКАМИ DOCUDAYS UA155

ЯК ПРИЄДНАТИСЯ ДО МЕРЕЖІ DOCU/CLUB?166

МЕРЕЖІ DOCU/CLUB – 10 РОКІВ.

Ювілей – гарний привід, щоб згадати, як все починалося, і розповісти, чого ми досягли нині.

Ідея створити кіноклуби Docudays UA визрівала кілька років. Міжнародний фестиваль документального кіно про права людини Docudays UA в Києві з кожним роком ставав популярнішим, все більше людей приводили своїх знайомих і друзів, розповідали родичам у різних містах і селах про неймовірні фільми, які побачили на фестивалі. Неймовірні – бо до появи фестивалю авторська документалістика була недоступна для більшості українців та українок. Невигадані документальні фільми вражали правдивістю, реалістичністю, відкривали глядачам нові світи, змінювали погляд на власне життя і роль у житті суспільства. Щороку організатори фестивалю отримували все більше листів і дзвінків із різних міст і сіл України: «Де можна побачити кіно, яке ви показували в Києві? Хочу показати...». Учителі хотіли показати фільми дітям на уроках правознавства й говорити з ними про права людини, бібліотекарі/-ки хотіли показати своїй читацькій аудиторії, психологи виправних колоній хотіли показати засудженим і говорити про їхнє майбутнє...

Взимку 2014 року в Києві вирувала Революція гідності. У серці подій працювали кращі режисери й оператори, які «виросли» на Docudays UA – знімали унікальне історичне явище, природу якого досі не може розгадати міжнародна спільнота. Тим часом частина команди Docudays UA показувала учасникам Революції гідності найкращі фестивальні фільми. І раптом виявилося, що серед цих глядачів/-ок дуже багато тих, хто з року в рік приходив і приїздив з інших міст у Київ на Docudays UA. У 20-градусний мороз за 50 метрів від озброєного спецназу вони знаходили поміж «вогняних діжок» організаторів Docudays UA і питали: «Чи буде фестиваль у березні?». Ці молоді люди не мали жодного сумніву у своєму праві обстоювати справедливість і свій вибір, протестувати проти диктатури чинної влади і виборювати краще майбутнє.

Увечері 21 березня 2014 року Київ замітало снігами, тролейбуси не ходили, а тим часом глядачів/-ок у Будинку кіно прибувало й прибувало – вони йшли крізь хуртовину на відкриття 11-го фестивалю Docudays UA. Організатори відмовилися від фільму-відкриття, натомість попросили режисерів/-ок, що знімали події протестів на Майдані, надати їхні найкращі кадри, тож фестиваль відкрився хронікою українського протесту «Євромайдан. Чорновий монтаж». А вже в наступні дні нові хвилі глядачів перестрівали організаторів із питанням: «Де ще можна побачити фільм про Майдан?». У цьому людському вирі ми на хвилину перетнулися з Геннадієм Кофманом – співзасновником і тодішнім Програмним директором фестивалю Docudays UA, і він сказав: «Час відкривати кіноклуби, ми повинні дати можливість побачити ці фільми усім бажаним, навіть у найдальших селах».

До кінця 2014 року ми зареєстрували 35 кіноклубів, а в 2015 їх стало вже 75. І в нас вже було 20 фільмів, перекладених і озвучених українською мовою. І були сценарії до них, написані експерт(к)ами з прав людини. І були десятки партнерів-правозахисників, готових допомагати кіноклубам.

Ми отримували нові й нові заявки, реєстрували кіноклуби, потім читали звіти модераторів/-ок, відгуки людей, які приходили в кіноклуби дивитися документальне кіно, і згодом зрозуміли, що наша Мережа – це майстерня лідерів і лідерок. До нас приходили або вже сформовані лідер(к)и, які знали, для чого їм кіноклуб і як вони будуть у ньому формувати спільноту громадських активістів, або просто небайдужі люди, які ще не знали, що вони ними стануть. Спочатку перші очільники та очільниці кіноклубів просто показували хороше документальне кіно у своїй громаді. «На кіно» приходили глядачі/-ки, які ще не знали, що документальне кіно – магічне, воно нікого не залишає байдужим, воно осміляє й відкриває в людях якості, про які вони самі не здогадувалися. Після перегляду фільмів навіть боязкі й мовчазні люди хотіли його обговорювати, дискутували, порушували складні питання, відкривали для себе інший фокус мислення – через права людини. І якщо під час фестивалю в Києві глядачі мали можливість спілкуватися усього кілька днів, то в кіноклубі можна було збиратися постійно, обговорювати події у фільмі й у своїй громаді, пропонувати, що варто змінити на краще у своєму місті чи селі. Згодом проявлялися лідери, котрі прагнули діяти. Але далеко не всі знали – як?

Перед менеджерською командою постало нове завдання: навчити лідерів і лідерок кіноклубів адвокації й допомогти провести перші адвокаційні кампанії. Натоді у Мережі було 311 кіноклубів. Ми запланували на 2020 рік велику Школу адвокації в Коблево на Одещині для 150 учасників і конкурс адвокаційних проєктів.

Але наприкінці 2019 року у світі стався ковід, а на початку 2020-ого в Україні був оголошений локдаун. Чимало організацій призупинили роботу. Тільки не ГО «Докудейз»! За три тижні команда перебудувала в онлайн-формат вже повністю готовий до показів у кінотеатрах 17-й кінофестиваль Docudays UA! Це сталося вперше в історії кінофестивалів Європи! Натхненні цим унікальним явищем, модератор(к)и Мережі DOCU/CLUB не лише не зупинили роботу, а й винайшли нові онлайн-формати спільних заходів із партнерськими кіноклубами з різних регіонів. Й увесь цей час до Мережі надходили нові заявки від учителів та викладачів, бібліотекарів та менеджерів культурних організацій, громадських активістів та правозахисників. І з часом кращі модератори і модераторки стали тренер(к)ами і ментор(к)ами для новачків. На щорічні конференції й семінари ми запрошували найдосвідченіших фахівців з різних галузей. Навесні 2020 року, зважаючи на локдаун, менеджерська команда записала онлайн-курс «Як організувати роботу кіноклубу. Базовий курс для модераторів-початківців».

А коли у вересні більшість областей України перейшли з «червоної ковідної зони» в «жовту» й «зелену», в Коблево приїхало понад 130 учасників першої Осінньої Школи для модераторів кіноклубів Docudays UA. П'ять тематичних потоків, 30 годин лекцій, індивідуальних і групових практичних занять, 16 спікерів та пітчінг ідей і – конкурс проєктів адвокаційних кампаній за програмою «DOCU ДІЄ»! Через рік у 2021-му на другій Осінній Школі модераторів 15 лідерів і лідерок кіноклубів розповіли про успіхи своїх адвокаційних кампаній, отримали дипломи й нагороди від ГО «Докудейз», взяли участь у партнерському Міжнародному фестивалі документального кіно про права людини Verzio в Будапешті і – надихнули колег на активні дії для розвитку громад.

На початку 2022 року в Мережі DOCU/CLUB працювало вже понад 400 кіноклубів, у розпорядженні яких було більше, ніж 130 фільмів зі сценаріями обговорень, цікавими вправами й колекцією методичних матеріалів, зокрема відео. Ми планували чергову конференцію, конкурс адвокаційних проєктів «DOCU ДІЄ 2.0», третю Осінню Школу в Коблево...

Але 24 лютого росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну. Частина команди опинилася під шквальними обстрілами, частина – в окупації, частина – за кордоном. Ми шукали одне одного, дзвонили, писали листи підтримки. Ті, хто мешкав у безпечних на той час Львові, Чернівцях, Ужгороді, кликали до себе колег із Херсона, Харкова і Маріуполя. Дуже багато модераторів і модераторок Мережі стали волонтер(к)ами, збирали донати для ЗСУ та вимушених переселенців.

У ті перші тижні війни ми уникали говорити про кіноклуби, про Мережу, про наші плани. Здавалося, кому зараз потрібні кіноклуби? Хто під час повномасштабної війни захоче дивитися кіно й обговорювати його?

І раптом 17 березня – звіт із Тернопільщини від Олександра Степаненка, модератора кіноклубу Docudays UA при Чортківській центральній районній бібліотеці. Кіноклуб не припинив роботу! На перегляд фільму прийшло ще більше людей, ніж у мирний час! Документальне кіно потрібне людям! Їм потрібен кіноклуб, щоб збиратися, гуртуватися, обмінюватися думками, підтримувати одне одного в нових екстремальних умовах.

У квітні й травні звітів модераторів/-ок з різних міст ставало все більше – кіноклуби відновлювали роботу! І модератор(к)и, котрі виїхали з окупації чи з-під обстрілів в інші міста і країни, теж відкривали там кіноклуби Docudays UA. Магія документального кіно продовжувалася, у громадах, де працювали кіноклуби, відбувалися вражаючі імпакт-історії, про які захоплено писали медія й користувачі соціальних мереж.

Звісно, чимало кіноклубів призупинили роботу – частина модераторів пішла на фронт, якісь кіноклуби опинилися на окупованих територіях. Але водночас до Мережі надходили нові й нові заявки на реєстрацію кіноклубів.

У 2022 і в 2023 роках, попри війну, обстріли, руйнування житла, штучно влаштований ворогами потоп на Півдні України, Мережа DOCU/CLUB реалізувала більшу частину того, що було заплановано в 2021-му. На жаль, третя Осіння Школа модераторів і модераторок кіноклубів Docudays UA, запланована у Кobleво, не відбулася наживо через ворожі обстріли, але навчання тривало онлайн. Разом із цим відбувся конкурс адвокаційних проєктів «DOCU ДІЄ 2.0» і десять із них – вже успішно реалізовані.

У березні 2024 року в Києві пройшла четверта Школа модераторів/-ок кіноклубів Мережі DOCU/CLUB. На ній зібралося 80 модераторів/-ок з усієї України. У квітні 15 переможців конкурсу адвокаційних проєктів кіноклубів «DOCU ДІЄ 3.0» вже почали їх реалізувати. Нині попереду – 21 Міжнародний фестиваль документального кіно про права людини Docudays UA, на якому команда Мережі DOCU/CLUB розповість про зміни в багатьох громадах України, які відбулися завдяки кіноклубам нашої Мережі, а також поділиться новими планами й проєктами.

На сьогодні в Мережі DOCU/CLUB працюють 424 кіноклуби, які використовують для показів колекцію із 130-ти фільмів, які розширюють світогляд людей, розвивають громадянський активізм, формують спільноти небайдужих людей.

У цій збірці – лише маленька частка вражаючих результатів десятирічної роботи нашої великої й дружньої спільноти Мережі DOCU/CLUB: переконливі імпаکت-історії та успішні адвокаційні кампанії незламних лідерів, які, попри все, крок за кроком змінюють на краще життя в громадах, а отже – в усій країні.

*Алла Тютюнник,
керівниця Мережі
DOCU/CLUB.*

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІЇ ПРОСВІТИ В ДІЇ

ІСТОРИЯ ОКСАНИ ГІЛЬ. ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ШКІЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ¹

Ольга Бабчук

Навчити учнів розуміння прав людини, виховати їх активними громадянами і громадянками, пояснити, як захищати свої права й поважати права інших людей – важливі складники освітнього процесу. У тернопільській школі №28 упродовж п'яти років ці завдання допомагає розв'язувати кіноклуб документального кіно про права людини, що входить до [Мережі DOCU/CLUB](#).

Завдяки ньому школярі/-ки знайомляться з кращими документальними фільмами світу, а після показів обговорюють проблеми, порушені у стрічках. Ба більше, вчителі та вчительки відзначають, що фільми можна використовувати і як наочний матеріал під час розгляду програмних тем.

Оксана Гіль, заступниця директора з навчально-виховної роботи та модераторка шкільного кіноклубу упродовж двох років успішно інтегрує документальні фільми у вивчення шкільних предметів. Вона розробила методiku використання фільмів із колекції Мережі DOCU/CLUB на уроках фізики, хімії, географії та інших. Своїм досвідом використання документального кіно у навчальній програмі Оксана Гіль поділилася з колегами-предметниками під час зустрічі методоб'єднання вчителів хімії, що відбулася на базі школи.

Оксана Гіль

У мене вже давно зародилася ідея інтегрувати документальне кіно в різні навчальні дисципліни. Працювати над розробкою цієї ідеї я почала перед повномасштабною війною. Перші спроби використання документальних фільмів для вивчення шкільних предметів робила на своїх уроках української мови та літератури. Наприклад, коли ми з учнями вивчали оформлення цитат чи оформлення діалогу, я брала для практичних завдань репліки із документальних фільмів. Далі почала шукати

1 Матеріал вперше було опубліковано на медіа-ресурсі [«Нова українська школа»](#).

фільми, теми яких дотичні до тем з історії України, всесвітньої історії, географії та основ здоров'я.

Найактивнішими ініціаторами таких заходів для учнів завжди були саме вчителі-предметники природничих дисциплін. Вони із задоволенням запрошували мій кіноклуб на свої уроки. У нашій школі уроки відбуваються парами – на першому уроці вчитель пояснює безпосередньо тему за програмою, а на другому я демонструю фільм і проводжу з учнями його обговорення. Фактично ми працюємо у парі з учителями-предметниками.

Фото з архіву ГО «Докудейз»

Для мене важливо ділитися своїм досвідом і напрацюваннями з колегами-освітянами. Нещодавно на базі тернопільської школи №28, де я працюю, відбулося засідання методоб'єднання вчителів хімії, до якого долучилися 18 учасників. На цьому засіданні вчителі обговорювали викладання у школі теми про здоровий спосіб життя та шкідливий вплив алкоголю на організм людини.

Ми говоримо з учнями про те, хто така здорова людина, як вона повинна жити, чим харчуватися. Ми обговорюємо складові здорового способу життя, заняття спортом, говоримо про шкоду від вживання алкоголю. Ці теми передбачені навчальною програмою з хімії, їх вивчають і на уроках з основ здоров'я у 7-му, 8-му та старших класах. Але на зустрічі методоб'єднання я показала, як можна зробити цей урок цікавішим завдяки показу тематичного документального фільму.

Вчителі подивилися фільм «Металобрухт» режисера Дмитра Глухенького. Це історія про людину, яка існує на межі мороку алкоголізму і просвітлення. Герой фільму Фенік знайшов спосіб вижити завдяки збиранню металобрухту. Поки не закінчиться металобрухт, він може почуватися щасливим. Я переконана, що ця документальна історія органічно вплітається у роз'яснення такої важливої теми як сумні наслідки нездорового способу життя й переваги відповідального ставлення до здоров'я, від якого залежать і можливості вибору цікавої професії, й реалізація своїх здібностей, а, отже, і фінансові успіхи.

Фільм підштовхує до роздумів про те, що робить людину щасливою, а далі ми виходимо на розмову про те, що алкоголь та наркотики – це не той шлях, який дозволить пізнати дійсно глибоке щастя. Документальний фільм допомагає вчителю через обговорення долі і вчинків героя перевести учнів на глибший рівень аналізу, замислитися над тим, що означає бути щасливим і якою є справжня, а не спотворена модель щастя. Адже наше завдання як вчителів – закласти у свідомості своїх учнів образ щасливої успішної людини, яка веде здоровий спосіб життя, не зловживає алкоголем і дійсно розуміє свою соціальну цінність та важливість у суспільстві.

Вчителі були вражені тим, як документальний фільм допоміг перейти до обговорення такої глибокої проблеми. Ми з ними дискутували про порушення прав людини на прикладі головного героя. Вчителі ділилися ситуаціями зі свого досвіду, обговорювали, як можна надати допомогу учням, якщо їхні права порушуються. Оскільки на зустрічі були присутні вчителі хімії, вони звернули увагу і на те, що фільм «Металобрухт» можна показувати на уроках хімії як наочний матеріал під час вивчення тем про метали. Після дискусії на основі переглянутого фільму вони спільно прописали для учнів задачі, що стосуються саме хімії.

Мені вдалося продемонструвати, як на уроці можна пояснити учням важливість здорового способу життя й одночасно говорити з ними про права людини. Адже ця розмова – неодмінна складова усіх зустрічей у кіноклубах Docudays UA. Багато присутніх вчителів вперше познайомилися з такою формою роботи. Було цікаво спостерігати за тим, як вони включаються в обговорення. Документальний фільм допоміг зробити урок значно глибшим і цікавішим. А це дуже важливо зараз, коли вчителі шукають нові підходи до подачі інформації на уроках.

Після закінчення засідання до мене підходили колеги з величезним досвідом роботи у школі і говорили про своє зацікавлення такою формою роботи. На їхню думку, кіноклубний захід є тією родзинкою, яка дозволяє наповнити урок не лише знаннями, але й емоціями. Було дуже приємно бачити таку реакцію колег. Я переконана, що ця

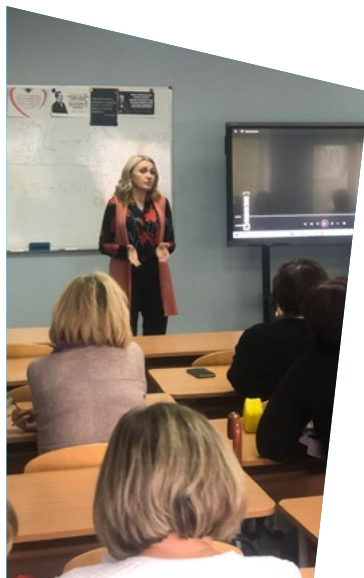

Фото з архіву ГО «Докудейз»

зустріч стала поштовхом до того, щоб такі методоб'єднання не були формальними, а насправді згуртовували і надихали тих педагогів, яким не байдужа якість освітнього процесу.

Фото з архіву ГО «Докудейз»

Мрію, щоб кіноклуби Docudays UA працювали у кожній школі. Готова допомогти вчителям і вчителькам заповнювати заявки на відкриття кіноклубу, готова ділитися своїми лайфхаками, як провести успішний захід, як зацікавити учнів, як реагувати на можливі «незручні» запитання. Зараз готую посібник із рекомендованими фільмами до кожної навчальної дисципліни. Ще до повномасштабної війни збирала певні напрацювання, ділилася ними з командою Мережі DOCU/CLUB. Я підходила до вчителів біології, географії, громадянської освіти, історії,

дівналася у них конкретні теми уроків і підбирала дотичні до цих тем фільми з колекції Мережі. Ми проводили на уроках такі спільні покази.

Наприклад, на уроці географії учні вивчали географічну карту Півдня України. Я показувала їм фільми «Крим SOS» Сергія Лисенка чи «Боротьба Джамали» шведської режисерки Елін Йонссон. У цих фільмах можна показати школярам, яким є рельєф Криму, Кримські гори, поселення кримських татар. І все це — через особливі історії героїв фільму, які захоплюють учнів і тримають їхню увагу.

А нещодавно у мене був цікавий показ із вчителькою польської мови. У кіноколекції Мережі DOCU/CLUB є фільм «Томек В» польської режисерки Анни Вецковської. Цей фільм демонструється польською мовою з українськими субтитрами. На уроці вчителька польської мови розбирала лексику головного героя. Діти шукали діалектизми, перевіряли їх за словником. А я говорила з учнями про порушення прав 12-річного героя фільму. Важливо, що усе обговорення відбувалося польською мовою.

Маю сказати, що такі уроки завжди популярні серед учнів. Мені часто доводиться від них чути: «Ми не думали, що урок географії чи біології може бути настільки цікавим!»

І це саме та мета, до якої я прагну: зацікавити учнів нестандартним форматом проведення уроку, глибше «включити» їх у тему уроку. Адже теоретичний матеріал, який подається у такий незвичний спосіб, краще засвоюється.

Крім того, завдяки кіноклубу ми досягаємо ще глибшої мети: важливо, щоб наші учні розуміли, як влаштований соціум, як їм будувати своє життя після закінчення школи. Тому необхідно давати їм не лише теоретичні знання з предметів, але й практичні навички з розуміння прав людини, вміння їх розпізнавати і захищати в разі потреби. Вважаю, що це – моя найголовніша місія.

ІСТОРИЯ ГАЛИНИ ШТОГРИН. КІНО ДЛЯ ВСІХ: ЯК ЛЬВІВСЬКА «МАЙСТЕРНЯ МРІЇ» ЗАЛУЧАЄ В СОЦІУМ ЛЮДЕЙ ІЗ МЕНТАЛЬНОЮ ІНВАЛІДНІСТЮ¹

Альона Мартинюк

Галина Штогрин працює у проєкті «Психічне здоров'я для України», співочолоє ГО для молоді з ментальною інвалідністю «Майстерня Мрії», а також є модераторкою кіноклубу документального кіно Docudays UA.

Галина Штогрин

«Майстерня Мрії» об'єднує людей, які прагнуть допомогти молоді з інтелектуальними психічними порушеннями здобути нові навички, соціалізуватися у суспільстві та знайти нових друзів. Адже кожна людина має право на підтримку та повагу до її гідності.

Окрім центрів денного перебування людей з ментальними порушеннями, «Майстерня» відкрила для них у Львові два будинки підтриманого проживання.

«Проживання у таких оселях законодавчо гарантоване. Люди літнього віку чи люди з інвалідністю і з дуже різними порушеннями мають бути частиною суспільства і жити у соціальному середовищі.

Але вони потребують підтримки. Є інвалідність такого типу, яка не дозволяє самостійно розв'язувати побутові питання. Багато людей з інвалідністю можуть давати собі раду, але є і ті, кому потрібно більше підтримки», – ділиться Галина.

У будинках підтриманого проживання переважно мешкають люди, які раніше були або в інтернатах (психоневрологічних чи молодіжних відділеннях так званих дитячих інтернатів), або ж люди, які жили в психіатричних лікарнях.

«Але зі своїм діагнозом вони не мали там жити. У такі лікарні поміщають людей, щоб не викидати їх на вулицю. Вони не отримують лікування, а просто живуть там. Це створює проблему надмірного позаробочого навантаження для працівників лікар-

1 Матеріал вперше було опубліковано на інформаційній платформі [«Шерифи для нових громад»](#).

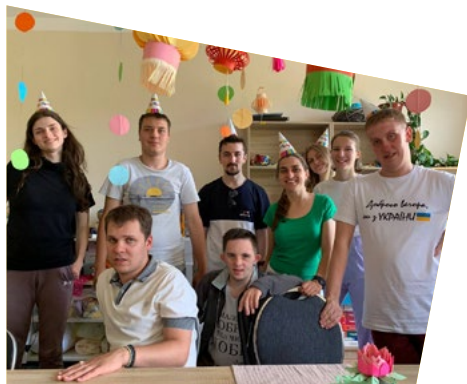
ні. І це проблема для самої людини, яка дуже страждає від цього інституційного ув'язнення», – говорить Галина.

«Майстерня Мрії» відкрила два будинки, де зараз мешкають 11 молодих людей у супроводі асистентів. Асистент – це соціальні працівники та працівниці, які супроводжують резидентів навіть у найпростіших речах. Наприклад, допомагають навчитися готувати їсти чи користуватися громадським транспортом. На перший погляд, це просто, але якщо ти 33 роки жив у закритих закладах і в житті не їздив трамваєм – це інша історія», – пояснює координаторка «Майстерні Мрії».

У будинку зараз живе хлопець, який все життя мріяв покататися на трамваї. «Він був такий щасливий, коли їхав у ньому вперше», – пригадує Галина.

«Майстерня» соціалізує та допомагає людям із розумовими або інтелектуальними психічними порушеннями опанувати необхідні життєві навички. «Ми розуміємо, що хтось вийде на нижчий рівень підтримки в майбутньому, а хтось потребуватиме такої послуги ціле життя. Власне, в цьому і полягає суть підтриманого проживання», – пояснює Галина.

«Майстерня Мрії» налаштована будувати нові центри для людей з ментальними порушеннями та розвивати своїх резидентів/-ок – саме так називають мешканців та мешканок будинків під-

Святкування у «Майстерні мрії»

Люди з ментальними порушеннями опановують у «Майстерні мрії» навички, необхідні для життя

триманого проживання. А ще команда «Майстерні» намагається розбивати стигму та зводити мости між бульбашками за допомогою документального кіно.

КІНО І МАСШТАБИ

Під час кінопоказу для соціальних працівниць та працівників

Про Мережу DOCU/CLUB і можливість стати модераторкою кіно klubu документального кіно Галина Штогрин почула від колеги та загорілася бажанням створити такий кіно клуб при «Майстерні Мрії».

«Ми були дуже невеличкою організацією. Це мало свої переваги – ми були гнучкіші в плані нашого вільного часу, тому активніше проводили покази. Але водночас, коли ти такий маленький, тобі важко говорити зі світом. Немає ні великого бюджету на просування, ні достатньо великих охоплень. Коли

ми дізнались про DOCU/CLUB, з'явилася думка, що буде прикольно мати якийсь засіб, через який ми зможемо говорити до зовнішньої аудиторії», – розповіла Галина.

КРОК ІЗ «БУЛЬБАШКИ»

До відкриття кіно клубу учасникам/-цям проекту «Майстерня Мрії» вдавалося добре комунікувати зі спеціаліст(к)ами, які вже працюють у темі супроводу людей із ментальними порушеннями. Проте Галині хотілося вийти за межі бульбашки – говорити до тієї аудиторії, яка раніше близько не стикалася з людьми із розладами аутистичного спектра чи синдромом Дауна.

«Так ми почали працювати в контексті інформування про ментальні порушення. Переважно демонструємо фільми “Дорослі” чилійської режисерки Майте Альберді, норвезький фільм “Карла і Нордал” режисерки Елізабет Аспелін, “Нормальний аутичний фільм” чеського режисера Мірослава Янека, а ще фінський фільм “Синдром Панка” Юкки Карккайнена і Я-П Пассі», – розповідає модераторка кіно клубу.

Через документальні фільми кіноклуб при «Майстерні» взявся показувати внутрішній світ людини з ментальним порушенням.

«На дискусіях з глядачами вдається “вичепити” питання персонального характеру. Глядачі, можливо, вперше ставлять собі запитання – чому людина так поводиться?» – говорить Галина.

Учасники показу для татусів

Всередині «бульбашки» кіноклуб співпрацював з організаціями «ЕМАУС» та ГО «Лярш-Ковчег», які опікуються людьми з інтелектуальними психічними порушеннями. Крім того, проводили заходи для студентів/-ок Українського католицького університету та для соціальних працівників/-ць про побудову стосунків із людьми з ментальними порушеннями.

«В УКУ є ряд програм, які мають соціальну функцію. Університет католицький, у нього є духовна місія, окрім лише навчання. Ми проводили там покази. А якось проводили захід для татів – там є, зокрема, програми, які дозволяють батькам повчитися, щоб стати більш компетентними у розумінні діагнозу своєї дитини. Захід для татів був особливо цінним, бо зазвичай в темі дітей з інвалідністю відповідальність у нашому суспільстві лежить тільки на мамі», – говорить Галина.

«ЧЕСНИЙ» ВІДЕОКУРС

За підтримки Мережі DOCU/CLUB «Майстерня Мрії» запустила особливий відеокурс «Чесно. Коректно. Просто». Й у ньому чесно, коректно і просто розповідається глядач(к)ам, що таке інвалідність, синдром Дауна та розлади аутистичного спектра; як коректно спілкуватися з людьми з ментальними порушеннями; яку лексику обирати, а якої уникати.

«Мені здається, нам вдається стукатись у двері за межами нашої бульбашки. Для широкого кола суспільства тема ментальної інвалідності є досі табуованою і не до кінця зрозумілою. Завдяки нашому курсу нормотипові люди побачили: хтось із цієї темою працює, і нічого – живий, здоровий», – посміхається Галина.

«Майстерня Мрії» бореться зі стигматизацією у свій спосіб – вона стала місцем, яке допомагає молоді з ментальними порушеннями соціалізуватися і розвивати свій потенціал.

«У нас кожна людина може бути собою – прийнятною, класною. Ми доводимо, що у суспільстві є місце всім людям», – говорить Галина.

ІСТОРІЯ НАТАЛІ КОЖЕМ'ЯКИ. ЯК У КРИВОМУ РОЗІ ПРОТИДІЮТЬ БУЛІНГУ ТА ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ¹

Ольга Бабчук

Наталія Кожем'яка довгий час працювала комунікаційницею у Криворізькому місцевому Центрі з надання безоплатної правової допомоги (БПД). Вісім років тому долучилася до Мережі DOCU/CLUB і відкрила кіноклуб документального кіно з прав людини Docudays UA.

Наталія Кожем'яка

Протидія булінгу і домашньому насильству стали провідними темами у роботі кіноклубу. Його модераторка охопила показами документальних фільмів і дискусіями про булінг та домашнє насильство більшість навчальних закладів Криворізького району. Крім того, за підтримки Мережі DOCU/CLUB Наталія Кожем'яка провела у своєму місті успішну адвокаційну кампанію «Зупинити насильство», у результаті якої представники/-ці Центру БПД увійшли до міської координаційної ради з протидії насильству.

Наталія Кожем'яка, медіаторка і модераторка кіноклубу Docudays UA «Правознай» при Фонді «Професійний розвиток» розповіла про свій досвід і результати правопросвітницької роботи в освітньому середовищі.

Під час роботи у системі безоплатної правової допомоги я проводила правопросвітницьку кампанію з протидії булінгу та домашньому насильству, орієнтовану на учнів, студентів та вчителів. Привернути увагу до цих проблем допомогли документальні фільми з колекції мережі DOCU/CLUB. Я проводила покази та обговорення документальних фільмів «Лізо, ходи додому» литовської режисерки Оксани Буряї та «Булер» американського режисера Лі Гірша.

Фільм «Лізо, ходи додому» розповідає про дівчинку, яка знайшла спосіб рятуватися від нескінченних запоїв мами та її гостей завдяки втечі на при-

1 Матеріал вперше було опубліковано на медіа-ресурсі [«OCBITA.UA»](http://OCBITA.UA).

роду. Фільм змушує дорослих замислитися над переживаннями й долею маленької дитини.

І коли я цей фільм показую вчителям, соціальним педагогам, від яких можуть залежати долі дітей, то починаються дуже потужні обговорення. Люди висловлюють свої болі: які служби успішно працюють, де не допрацьовують, які бувають ситуації, у чому винні батьки і що хотілося б змінити.

Фото: архів Мережі DOCU/CLUB.

Мені важливо ці обговорення переводити в русло розмови про те, що ми можемо зробити тут і зараз. Наприклад, як ідентифікувати прояви насильства щодо дітей в умовах дистанційної освіти. Учитель може сказати: я дітей не бачу, не знаю, що з ними відбувається. Але якщо йому не байдуже, то він хоча б одній дитині раз на тиждень подзвонить, поцікавиться її життям. Чи навіть під час зустрічей з учнями онлайн все одно дізнається, як вони себе почувають.

Під час таких зустрічей освітяни та освітянки обмінюються досвідом, розповідають свої історії – так через показ фільму й обговорення впливають одне на одного. Я обов'язково готую інформаційну складову для дискусій у кіноклубі. Глядачі і глядачки мають знати, куди звертатися, коли вони стають свідками домашнього насильства, як мають реагувати державні органи на такі випадки.

Нам лише здається, що всі навколо про це вже знають, – це не так. Законодавство у сфері попередження і протидії домашньому насильству змінилося у 2018 році. Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству» – це великий документ.

Добре, якщо посадовці, обов'язки яких прописані у цьому законі, знають свою складову відповідальності. А що написано у сусідній статті? Що має робити інший державний орган? Адже не завжди реагування залежить від однієї структури.

Для того, щоб ми досягли результату – мають співпрацювати, ефективно взаємодіяти і комунікувати між собою різні служби. А у нас часто кожен у своїй хатинці

закриється і на папері наче все добре, все чудово – у звітах, зазвичай, так і пишуть: випадків насильства немає. Інформацію про випадки насильства звідки беруть? В основному, це звіти від поліції, куди люди звертаються вже у критичні моменти, у моменти безвиході.

Виходить так, що до поліції звертається велика кількість людей, а потім вони десь «розчиняються». Не всі доходять до суду, не всі доходять до соціальних служб тільки тому, що взаємодія між різними структурами не налагоджена належним чином.

Я проводила кінопокази, коли на рівні громад збиралися разом представники та представниці різних організацій, різних служб і обговорювали кожен свій біль. Служба у справах дітей скаржиться, що школа не допрацьовує. Школа каже, що її навантажують, і так далі.

А насправді має бути координатор, уповноважена особа. Це передбачено законодавством, але воно все ще до пуття не працює. Ми лише на початку цього шляху

Фото: архів Мережі DOCU/CLUB.

і впровадження нової культури – не тільки недопущення і нульової толерантності до насильства, яку ми розвиваємо у молодого покоління, а й зміни способів роботи сучасних органів влади, формування культури небайдужості до цієї теми.

Це великі трансформаційні зміни у суспільстві, вони не можуть з'явитися швидко і водночас. Але наші краплі камінь точать. Привертаємо увагу, обговорюємо, навчаємо.

Можу сказати, що я показала ці фільми у всіх громадах Криворізького району. Під час курсів підвищення кваліфікації вчителів у Дніпровській академії неперервної освіти ми проводимо навіть дводенне навчання. В один день показуємо фільм «Булер» і говоримо про безпечний освітній простір, а на другий – фільм «Лізо, ходи додому» й обговорюємо способи протидії і попередження домашнього насильства.

Ми з учителями й вчительками глибоко занурюємося у ці теми. Даємо їм потужний блок інформації, робимо додаткову розсилку матеріалів із презентаціями та корисними посиланнями. Хочу вірити, що це – хай навіть не завтра, але післязавтра – дасть свій результат.

НЕМОЖЛИВО ОРГАНІЗУВАТИ МАСШТАБНУ КАМΠΑНІЮ САМОТУЖКИ

Моя адвокаційна кампанія «Зупинити насильство» була проведена за підтримки мережі DOCU/CLUB у 2020 році. Вона мала, з одного боку, правопросвітницьку мету, а з іншого – її завданням було домогтися включення представника системи безоплатної правової допомоги в координаційну раду з попередження і протидії домашньому насильству.

Проблема Кривого Рогу в тому, що у нашому місті сім районів і, відповідно, сім таких рад. Але результат отримали – фахівців включили до складу шести з них і ще до складу таких же рад у деяких громадах Криворізького району!

Якось я прийшла брати участь у координаційній раді і зустріла там жінку, яку намагалися «виховувати», бо вона зверталася до поліції і скаржилася на чоловіка. Я її підтримала, вона отримала правову допомогу, повністю захистила себе у правовий спосіб і притягнула кривдника до відповідальності.

Здавалося б, надання допомоги конкретній людині, яка постраждала від домашнього насильства, не було метою адвокаційної кампанії. Але завдяки такій співпраці

ми вийшли ближче до цільової аудиторії і змогли покращити цю роботу. Про це дізналися ще й у Криворізькому районі, бо я і там фільми показувала всім працівникам і працівницям усіх закладів освіти. Це дає свій результат – робота розвивається і люди залюбки долучаються до заходів. Вони розуміють, що ми пліч-о-пліч робимо спільну роботу.

До моєї адвокаційної кампанії тоді долучалися колеги – психологиня Маріанна Тропіна і адвокатки Наталія Радіонова та Тамара Бугаєць. Ми запрошували на зустрічі представників поліції, намагалися знаходити однодумців із різних структур. Неможливо організувати масштабну кампанію самотужки. Виходить так, що коли щось корисне починаєш робити, до тебе доєднуються інші люди.

У нас був ще один проєкт для вчителів і вчительок, у якому до нас доєднався плейбек-театр «Ехо». Акторки театру через емоції розкривають цю тему – ось вже і маємо більшу команду. Закінчився цей проєкт – виходить на зв'язок інша організація, яка пропонує працювати разом. Вже не ми шукаємо партнерів, а вони до нас приходять.

Аудиторія по-різному розширюється. Був такий випадок під час блекауту: ми запланували захід для освітян з усієї області, шукали місце, де точно світло не відключать. Я пішла у пункт незламності, провела захід з освітянами там, і всі люди, які в той час були у пункті незламності, також змогли нас слухати і дивитися.

ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО ДОПОМАГАЄ ФОРМУВАТИ НУЛЬОВУ ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НАСИЛЬСТВА

Перевага кіноклубу в тому, що під час обговорень фільмів у людей вибудовуються нові містки, нові розуміння, нові усвідомлення. Це не такий звичний формат, як лекція. Перегляд фільму додає емоційну складову, він не залишає глядачів і глядачок байдужими. І коли вони бачать на екрані історію дівчинки Лізи, починають згадувати реальних дітей із життя з іще жахливішими ситуаціями. Порушуємо важливі питання і в результаті дискусії намагаємося доходити до якихось рішень. Інколи буває так, що провели дискусію, а потім люди виходять на зв'язок з цієї теми, бо їм потрібне пояснення, потрібна додаткова інформація.

Після адвокаційної кампанії «Зупинити насильство» ми з колегами втілили проєкт «Нульова толерантність до насильства» за підтримки Фонду ООН у галузі народо-

населення. Там інший ракурс: проводили тренінги для тренерів, використовували і кінопокази.

За результатами цих тренінгів учасники/-ці без жодного адміністративного примусу з нашого боку провели 150 заходів із цільовою аудиторією. Це така системна робота, тому що наше місто дуже велике, його не вийде одним заходом охопити. Тому ми знайшли інший шлях: запрошуємо хоча б по одній відповідальній особі від кожного району, озброюємо цю людину матеріалами, а вона вже далі працює. Я, звичайно, не скрізь можу відстежувати результативність, але сподіваюся, що все-таки все більше людей вдається об'єднати навколо теми протидії булінгу і домашньому насильству.

Фільм «Булер» намагалася максимально показувати учнівській аудиторії. У нас був цікавий формат роботи. Під час карантину ми запланували разом із поліцією серію просвітницьких заходів із протидії булінгу. Упродовж трьох днів проводили по три заходи окремо для вчителів і окремо для дітей. Так співпало, що саме у цей час школи вийшли з карантину. Учителі зібрали учнів, вивели фільми на екран в актових залах – так за три дні ми охопили переглядами і обговореннями понад 1600 учнів.

Фото з архіву ГО «Докудейз»

Було дуже приємно, коли діти під час обговорення висловлювали своє ставлення до теми. Фільм викликає у дітей глибокі емоції, деколи вони навіть плачуть. Ми говоримо з ними про те, що кожна людина заслуговує на те, щоби бути щасливою. У фільмі є така фраза: «Якщо ти прожив день і нікому не зробив зла – це вже добре».

При вчителях діти не дуже охоче відкриваються. Але був у мене кінопоказ, коли зібрали дітей із числа внутрішніх переселенців, громадських активістів – і чого я тільки не наслухалася! Скільки історій, скільки скарг і на вчителів, і на ситуацію в школах! Кінопокази один на інший не схожі. Деколи аудиторію складно розговорити, а бувають обговорення дуже бурхливі.

Іноді мені здається, що учні взагалі перенасичені темою булінгу, їм у школах дуже багато про це розповідають. Але хотілося б, щоб психологи і педагоги у школах

давали не просто теоретичну інформацію про булінг. Принаймні, я на самій теорії не зупиняюся.

Щоразу намагаюся піднімати тему булінгу з точки зору прав людини. У мене навіть презентація називається «Розмова не про булінг», тому що я говорю з ними передусім про права людини. Коли ми усвідомлюємо своє право на гідність, на повагу, на безпеку, вже можемо переходити до того, як маємо себе захищати.

Ось ці інструменти захисту я обов'язково озвучую. Розповідаю дітям, яка зараз є відповідальність за булінг. Говоримо про те, що дітям може призначатися адвокат за рахунок держави для захисту їхніх прав.

Ці розмови потроху додають розуміння того, що діти відвідують заклад освіти для того, щоб навчатися, розвиватися, а не шкоду одне одному вчиняти. Вони починають розуміти, що кожна людина має право на безпеку, повагу, і ніхто не має права це порушувати. А за порушення прав іншої людини має наступити відповідальність.

ІСТОРИЯ ЮРІЯ ЧУМАКА. «ДЛЯ МЕНЕ ЦЕ ДИВО»: ЯК ХАРКІВ'ЯНИН РОЗВИВАЄ DOCUDAYS UA НА ЧЕРКАЩИНІ¹

Єлена Щепак

Юрій Чумак – харківський правозахисник. Через повномасштабне вторгнення він ось уже майже рік живе на Черкащині.

Юрій Чумак

ІСТОРИЯ ПОЯВИ DOCUDAYS UA

Уперше фестиваль відбувся у 2003 році у Києві під назвою «Дні документального кіно в Україні». Здебільшого там були представлені іноземні документальні фільми. Згодом, коли участь у фестивалі почали брати режисери і режисерки з усіх куточків світу, його назву вирішили перекласти на мову, яка буде зрозуміла в усьому світі. Так «Дні документального кіно в Україні» трансформувалося у Docudays UA.

Як правило, фестиваль проходить у березні в Києві. Серед подій – не лише показ фільмів, а й зустрічі з режисер(к)ами, актор(к)ами, правозахисниками і правозахисницями, а також перфоменси та виставки.

«Вперше я потрапив на фестиваль у 2005 році, після помаранчевої революції. Ніколи не знав, що документальне кіно може так захоплювати, може бути настільки сильним! Документальне кіно – це фільми, де немає акторів. Це історії людей, які проживають своє реальне життя. Це те, що відбувається у конкретний момент. Для мене досі здається фантастикою, як вдається режисеру, оператору влитися у життя інших людей і показати його зсередини. Для мене це диво», – розповідає про своє знайомство із документальним кіно Юрій Чумак.

У 2020 році фестиваль уперше в історії відбувався онлайн через COVID-19. Пандемія почалася якраз у березні. За словами Юрія, фестиваль став першою потуж-

1 Цей матеріал вперше було опубліковано на медіа-ресурсі [«18000»](#).

ною подією в Україні, яка пройшла в онлайн-режимі під час карантину. У такому ж форматі фестиваль відбувся й у 2021-му.

У 2022 році запланований початок фестивалю збігся із початком повномасштабної війни. Через це організатори ухвалили рішення перенести його на осінь. Він, хоч і не в такому широкому форматі, як завжди, відбувся у листопаді в Києві. «Так сталося, що багато людей з оргкомітету фестивалю родом із Херсона. Й от уявіть – 11 листопада відкривається фестиваль, виходить ведучий і каже: сьогодні Херсон визволили! Люди плакали, сміялися, аплодували. Це було неймовірно емоційно», – пригадує Юрій Чумак.

Юрій Чумак на фестивалі у 2022-му році

З КИЄВА – В РЕГІОНИ: ЯК ПРАЦЮЄ МАНДРІВНИЙ ФЕСТИВАЛЬ

Під час фестивалю в Києві журі визначає переможців/-ниць та лауреатів/-ок у низці номінацій. Ближче до Міжнародного дня прав людини (10 грудня) фестиваль вирушає у подорож країною як Мандрівний, аби з фільмами мала змогу ознайомитися більша кількість людей.

«На основному фестивалі я гість. Натомість у контексті Мандрівного – я координую дві області: Харківську і віднедавна Черкаську», – пояснює активіст.

За його словами, на Мандрівний фестиваль Docudays UA обирають ті фільми, які найбільше «зайшли» публіці і команді фестивалю. Якщо на Docudays UA в Києві показують 30-40 фільмів, на Мандрівному – близько 20-ти. Як правило, це фільми-новинки. Їх показують у школах, бібліотеках, музеях, виставкових залах, коледжах, вишах, пенітенціарних закладах (виправних колоніях), військових частинах, поліцейських відділках. «Словом, ми йдемо скрізь, де нас готові бачити», – додає Юрій.

Фільм Аліси Коваленко «Домашні ігри».

Мандрівний Docudays UA має кілька головних принципів. Він не комерційний і не політичний. Водночас коли Docudays UA домовляється з кінотеатрами, вхід на такі сеанси – платний за квитками. У такому разі виручені кошти отримують не організатори фестивалю, а кінотеатр, адже він витрачає гроші на опалення, електроенергію, персонал тощо. Третє правило фестивалю: покази передбачають обов'язкове обговорення, дискусію. «Немає такого, що люди просто подивилися фільм, далі чорний екран – і всі розійшлися», – говорить представник кінофестивалю.

Протягом двох років на рідній Харківщині Юрій проводив фестивалі в хабах, молодіжних центрах та культурних просторах. «У мене одна з цілей була – йти з Харкова, де культурне життя вирує. Натомість намагатися робити покази в містечках, в селищах області, де ще “не ступала нога” кіно про права людини і взагалі будь-які кіно і культурні заходи “ступують” дуже рідко», – пояснює Юрій Чумак.

Правозахисник говорить, що деякі покази він запам'ятав на все життя. Наприклад, одного разу на Харківщині він показував фільм у місцевій сільській школі. Неочікувано, на нього прийшли чи не всі школярі: від 1 до 11 класу.

«Від захоплення вони сиділи з відкритими ротиками. Вони дивилися кіно, а я на них. І я захоплювався від того, що бачу. Коли ми вже їхали, вони поприлипали до вікон і махали нам ручками. Я бачив, що для них це була справді велика подія», – з усмішкою пригадує харків'янин.

Ще один його спогад пов'язаний із фільмом режисерки Аліси Коваленко «Домашні ігри». Це історія про дівчину, яка грає в жіночий футбол. Після смерті матері на її утриманні лишаються менші братик і сестричка, яким вона має замінити матір, поєднуючи це з футболом.

«Ми цей фільм привезли в невеличке містечко Харківської області. Зазвичай у селах людей складно розговорити. Тут же всі так бурхливо обговорювали побачене. Виявилось, у них теж є своя шкільна футбольна команда, яка призові місця на рівні області займає і для них ця тема надзвичайно близька», – згадує Юрій Чумак.

ОТОЧЕНИЙ ЧУГУЇВ І ПЕРЕЇЗД У ЧЕРКАСИ

Окрім хобі під назвою «Docudays UA» Юрій має основну роботу – у міжнародній організації. Чоловік говорить, що там його попереджали про підготовку Росії до нападу. Проте вірити в це не хотілося. Попри певний скепсис, він виконав кілька рекомендацій на випадок небезпеки: купив павербанк, а також додаткову картку іншого оператора. Склав тривожну валізку. Хоч, як з'ясувалося пізніше, зібрав туди не все необхідне, навіть не всі документи.

Ще до вторгнення Юрій усвідомлював, що в разі наступу Росії – його рідному місту Чугуїв «буде непереливки». Причина полягає в аеродромі, який розміщений біля багатоповерхівок, а також дислокація в місті однієї з бригад українських військових.

«Чугуїв били ракетами, бомбили з літаків. Коли відбувається вибух, будинок трястеться. Думаєш, що це десь поряд, а виявляється – за кілька кілометрів влучили», – каже Юрій.

За його словами, ворог пройшов через Чугуїв «транзитом». Натомість, опинившись у селищі Мала Рогань, почав обстрілювати Харків. Рідне місто Юрія не захопили, проте воно опинилося у повному оточенні. У магазинах майже зникли продукти, в аптеках – ліки. Разом із дружиною Юрій перебував у Чугуєві до 7 березня.

«Вийжджаючи, не знали з жінкою, куди напоремося: на російський блокпост чи все ж таки нам вдасться якимось чином об'їхати, і проїхати до Харкова. Й от відкриваються дверцята буса, яким ми їхали, і нам усміхається сонце та українські вій-

ськові. Це було щастя», – пригадує свої тодішні емоції чоловік. Далі була складна поїздка в евакуаційному потязі на захід України. У переповнених вагонах людям доводилося їхати буквально «на голові» одне в одного.

Дружина, донька та онуки чоловіка евакуювалися за кордон. Сам же харків'янин певний час залишався на заході України. Через проблеми з житлом – протягом місяця він жив у лікарні в палаті для військових. Чоловік став для лікарні пресекретарем, писав статті та інтерв'ю – натомість отримав тимчасовий притулок. Згодом до нього зателефонував товариш і повідомив, що в Черкасах можна орендувати половину будинку. Так Юрій Чумак опинився у Черкасах. Місто одразу прийшло йому до душі.

«Мій батько – військовий, тож життя його добряче покидало. І мене, відповідно, теж. Я жив три роки в Чернігові, потім батька перевели в Чугуїв. А зараз я приїхав у Черкаси. Всі міста – на букву “ч” починаються. Тож мені тепер або в Чернівці, або в Чикаго. Але я не збираюся», – з усмішкою каже Юрій.

Нині час від часу він навідується додому. Проте говорить, що працювати там не може – психологічно складно. Там, коли чуєш звуки сирени, розумієш, що «прилетіти» може в будь-який момент. Мозок від цих думок «паралізує».

ДВА НОВІ КІНОКЛУБИ НА ЧЕРКАЩИНІ

Коли переїхав у Черкаси, Юрій Чумак дізнався, що ця область – єдина на всю Україну, де не було регіонального координатора Мандрівного фестивалю Docudays UA. «Мені подобаються Черкаси, але тут стиль життя схожий на Іспанію, часто можна побачити

таку собі “сієсту”: люди не поспішають. Я собі поставив мету: якщо я в Черкаській області і тут немає Мандрівного фестивалю, то він буде», – ділиться першими враженнями про місто Юрій.

Кінопоказ у Чигирині відбувся попри вимкнення світла та опалення. Фільм «Літургія протитанкових перешкод» дивилися на ноутбучі та зігрівалися чаєм з термоса.

Минулого року йому вдалося показати фільми у кількох містах, зокрема, у Золотоноші, Каневі, Чигирині, Смілі та в са-

мих Черкасах. У цьому, зокрема, допомогла місцева громадська діячка із громадської організації «Горизонт змін» Тетяна Кавальчук.

Після кінопоказу у Каневі там народився доклуб. Кіноклуби – ще один формат діяльності Docudays UA.

«Під час Мандрівного фестивалю ми організуємо кінопокази нетривалий час. А потім нам дзвонять люди з проханням показати якийсь фільм, наприклад, до Дня прав дитини. А ми ж відповідальні за тих, кого приручили до документальних фільмів (сміється). Так у нас народилася ініціатива – мережа доклубів. Кіноклуби працюють весь час, 365 днів на рік можуть показувати документальні стрічки», – пояснює суть цієї ініціативи Юрій Чумак.

За його словами, зараз у каталозі Мережі DOCU/CLUB близько 160 стрічок. Час від часу вони змінюються. Наприклад, коли права на якийсь фільм закінчуються або навпаки – до колекції додаються нові. Зазвичай кіноклуби створюють при певних організаціях. Для цього треба лише заповнити анкету і підписати договір, яким організації надають право показувати фільми. Детально про це можна почитати на [сайті](#) Мережі DOCU/CLUB.

Юрій надихнув створити на Черкащині два нові кіноклуби. У Каневі проєкт реалізує організація «Разом» на чолі з модераторкою Діаною Майлат. Оскільки в місті є місцевий коледж культури і мистецтв, на покази приходять студент(к)и цього закладу, для них це певна «родзинка». Ще один кіноклуб створили у Вознесенській сільській громаді на Золотоніщині. Там його координаторка – заступниця сільського голови Любов Новак.

«На моїй пам'яті вперше таке, щоб заступниця голови вирішила створити кіноклуб! Чинovníки, як правило, на рівні керівника і заступників можуть прийти на показ, щоб про них у медіа написали, але щоб вони самі тягли цей "правозахисний віз" – я вперше таке бачу», – каже Юрій.

За його словами, в Черкасах є ціла мережа кіноклубів, але не всі вони активні. Люди інколи відкривають кіноклуб, але не наважуються проводити там покази. Тож цілком Юрія Чумака на 2023 рік – побувати в усіх кіноклубах Черкащини, щоб «розворушити їх» і допомогти почати робити кінопокази.

БІЛЬШЕ, НІЖ ФІЛЬМИ: КІНО ЯК ЕЛЕМЕНТ АДВОКАЦІЇ

За словами представника Docudays UA, документальні фільми – це не лише інструмент просування цінностей прав людини, а й певний елемент адвокації. Показ стрічок допомагає втілити зміни у громаді, яких складно досягти в інший спосіб.

Скріншот із фільму «Лізо, ходи додому»

Як приклад, Юрій Чумак пригадає минулорічну адвокаційну кампанію. Для її реалізації він узяв один зі своїх улюблених фільмів «Лізо, ходи додому», що розповідає про дівчинку, у сім'ї якої відбувається психологічне насильство. Завдяки Юрію фільм переглянула різноманітна аудиторія: батьки, діти, представники/-ці пробації, поліцейські, соціальні працівники/-ці міськвиконкому, служби у справах дітей.

«Для нас важливо було зробити так, щоб видимими стали діти, які є свідками домашнього насильства. Адже вони теж є постраждалими.

Це де-юре, а де-факто залишаються поза увагою. Приміром, відбулося насильство, чоловік побив дружину, приїхала поліція, опитала дружину, опитали цього чоловіка – аб'юзера, й у кращому випадку склали адмінпротокол про правопорушення, у гіршому – обмежились попередженням і поїхали. А те, що в сусідній кімнаті ридеє дитина, бо в неї світ зруйнувався, адже люди, яких вона найбільше любить, на її очах билися, залишається поза увагою», – констатує Юрій.

Завдяки показу фільму йому вдалося зібрати інформацію з різних джерел. Опісля він залучив експертку, професорку з психології харківського вишу Наталію Мілорадову. Разом вони розробили брошуру і рекомендації, які ухвалила місцева влада.

Під час цієї кампанії він дізнався про ще одну проблему. В Україні існує безоплатна вторинна правова допомога, яка є державною. Її надають певним пільговим категоріям громадян і громадянок. Зокрема, на неї мають право постраждалі від домашнього насильства. Підставою для надання такої допомоги є або документи з поліції, або направлення від соціальних служб.

Як з'ясував Юрій, документів від поліції у постраждалих від насильства зазвичай немає. Наприклад, копію протоколу про адміністративне порушення дають кривд-

никам, а не постраждалим. А форми направлення від соціальних служб просто не існувало, тому що її мало розробити Міністерство соціальної політики, але чиновники так і не дійшли до того. Спочатку правозахисник звернувся до міністерства з проханням нарешті це зробити, але отримав відписку. Проте Юрій не зупинився і звернувся вже до Катерини Левченко, уповноваженої з гендерних питань. Зрештою, вона написала листа до міністерства і вони ухвалили цю форму.

«Завдяки тому, що ми не зупинилися, продовжили бити у ці зачинені двері, зараз постраждали від домашнього насильства по всій Україні отримали механізм безоплатної вторинної правової допомоги, – каже Юрій Чумак. – І ми радимо всім проводити адвокаційні кампанії! Одна справа прийти і сказати: ось у нас є така проблема, давайте цим займатись. Воно може не “торкнутися” людей. А коли принесли фільм із живими історіями, воно чіпляє, люди починають рухатися. В нас є чимало адвокаційних кампаній, завдяки яким на місцевому рівні вдалося зрушити якісь проблеми. І це важливо».

ІСТОРІЯ ОЛЕНИ СТАРЮК. КІНО ЗА КІЛОМЕТР ВІД ВОРОГА: ЯК У ХЕРСОНІ ПОКАЗУВАЛИ ДОКУМЕНТАЛЬНІ ФІЛЬМИ¹

Тетяна Познякова

Ці покази не афішувалися завчасно з міркувань безпеки. Коли група сміливців просто під носом у ворога в прифронтовому Херсоні вирішила організувати кінопокази в рамках 20 Мандрівного міжнародного фестивалю документального кіно про права людини Docudays UA, задум тримали в суворій таємниці. На щастя, усе вдалося. І в грудні мешканці та мешканки міста змогли побачити два документальні фільми з репертуару фестивалю.

Херсонці та херсонки під час перегляду фільму «Нескорений Херсон» в освітньо-тренінговому центрі

НА ТАКЕ СКЛАДНО БУЛО НАВІТЬ НАВАЖИТИСЬ

Загалом у місті організували два офлайн-кінопокази. Херсонці бодай на два дні змогли зібратися разом, подивитися кіно й поспілкуватися, як робили це до війни. Організували кіноперегляди також херсонці: місцеві волонтер(к)и та кіноклуб Docudays UA при Благодійній організації «Фонд милосердя та здоров'я».

Модераторка кіноклубу, регіональна координаторка Мандрівного фестивалю Docudays UA, юристка Олена Старюк працює керівницею громадської приймальної Фонду. До вторгнення вона проводила в місті й по всій області покази, консультувала громадян/-ок, допомагала громадам області в адвокаційних кампаніях.

У липні 2022 року їй із дітьми таки вдалося виїхати з окупованого Херсона. Каже, у якийсь момент навіть втратила надію, що це можливо. Дорога була складною і небезпечною. Три доби вони ночували в автівці посеред поля, але змогли виїхати на підконтрольну Україні територію.

1 Матеріал вперше було опубліковано на інформаційній платформі [«Шерифи для нових громад»](#).

Коли опинилася у Польщі, Олена Старюк відновила діяльність кіноклубу. «Нас поселили в готелі, де жили тільки українки з дітьми. Розповіла, де і ким я працюю, і почала проводити там зустрічі. Ми разом дивилися фільми. До того часу деякі з них взагалі не знали, що є такі документальні фільми про права людини», – розповідає модераторка.

У Польщі Олена Старюк займається не лише кіноклубом, а і продовжує надавати землякам правову допомогу. «Ми підтримуємо всіх херсонців, де б вони не були – чи на окупованих, чи на звільнених територіях. Я і в окупації не переставала консультувати. Небезпечно було, але консультувала. У людей виникають різні питання: як на окупованій території отримати свідоцтво про народження чи свідоцтво про смерть, як розв'язувати питання спадщини, аліментів, затоплення, відшкодування за пошкоджене майно, – перераховує юристка. – Люди не знають, що робити там, де української влади немає».

Олена Старюк

Натомість рішення організувати в Херсоні кінопокази та провести Мандрівний Docudays UA далось їй геть непросто. «Я довго вагалася. Самі розумієте, яка зараз у місті ситуація. Хвилювалася, щоб не наразити нікого на обстріли або прильоти. Мені це рішення далось дуже складно», – зізнається Олена Старюк. Тому спочатку вирішила порадитися з херсонською волонтеркою, головою ГО «Громада UA» Наталею Шатіловою. Пропозицію організувати покази документального кіно в Херсоні Наталя Шатілова сприйняла на ура. «Херсонцям цього дуже не вистачає», – запевнила вона.

*Наталя Шатілова
(крайня праворуч)
із журналістами
медіаплатформи
«Вгору»*

УТАЄМНИЧЕНІ КІНОПОКАЗИ

З цього моменту організаторкам довелося подбати про чимало життєво важливих речей. Адже Херсон – це місто, яке пережило майже 9 місяців окупації, а нині його жителів/-ок відділяє від ворога лише Дніпро. «У деяких місцях ворог за кілометр-півтора. На жаль, обстріли відбуваються майже цілодобово, будь-коли і різними видами озброєння. До міста долітає все. Повітряні тривоги мають сенс лише якщо обстрілюють балістикою чи ракетами. А мінометні обстріли й артилерія прилітають буквально за три секунди, не встигнеш навіть спуститися в укриття», – розповідає Наталя Шатілова. Тому прогулянки тут – під заборонаю, у місто виходять лише в справах і швидко. Часто немає світла, інтернету, постійно бракує ліків. З майже 300 тисяч херсонців, які жили в місті до війни, нині залишилася приблизно шоста частина.

Запитую, чи до фільмів зараз херсонцям?

«Ще і як, – каже волонтерка. – Є запит на кіно, на навчання, психосоціальну підтримку, арт-терапію, майстер-класи. От щоб ви розуміли, ми вчора запустили тренування з пілатесу. Отримали 90 заявок, 90! І зрозуміли, що наш простір більше людей просто не зможе вмістити».

Простір, про який згадує Наталя Шатілова – це освітньо-тренінговий центр. Його відкрили в першу річницю звільнення Херсона – 11 листопада 2023 року. В центрі херсонці збираються на тренінги з першої допомоги та мінної безпеки, проводять

Кадр з фільму
«Нескорений
Херсон»

родинні майстер-класи. Там же наприкінці минулого року приймали 20 Мандрівний міжнародний фестиваль документального кіно про права людини Docudays UA.

Щоб унеможливити будь-які диверсії, усе тримали в таємниці до останнього моменту. Адже в Херсоні були прецеденти, коли «прилітало» в гуманітарні центри. Тому покази ніде не афішували, ніхто зі сторонніх людей про них не знав, лише свої. «Жодної адреси, геоміток та повідомлень, де й що буде проводитися, ми не розголошували», – розповідає Наталя Шатілова. Про місце й час переглядів повідомляли напередодні – усіх запрошених обдзвонювали телефоном. Як згадує Олена Старюк: «Це була страшнуча таємниця».

«НЕСКОРЕНИЙ ХЕРСОН»

У такий спосіб у Херсоні організували два кінопокази. На першому з них запрошені змогли переглянути «Нескорений Херсон» Медіаплатформи «Вгору». Цю стрічку обрали самі херсонці й можна тільки уявити, як люди чекали цього перегляду. Адже кадри фільму на той момент уже встигли облетіти не лише Україну, тоді як херсонці змогли побачити його вперше. Героями стрічки стали журналісти та журналістки Медіаплатформи «Вгору». Вони фіксували все, що відбувалось у місті протягом півтора року, починаючи від захоплення російськими військовими обласного центру: мітинги херсонців, окупацію та звільнення рідного міста, затоплення його через підри्व Каховської ГЕС і щоденні обстріли.

Одразу після окупації Херсона журналіст(к)и медіаплатформи, усвідомлюючи ризики, орендували будинок для всієї команди та продовжували працювати там, щоб не з'являтися вдома. Навесні, коли в Херсоні тривали антиросійські мітинги й людей хапали просто на вулицях, частина команди виїхала. Фотографу Олександр Корнякову півтора місяці довелося переховуватись, бо його шукали. Він зміг виїхати з міста у серпні 2022 року. Завдяки його фотографіям світ побачив жахи окупації, мужність і стійкість херсонців.

До речі, про мужність. Команда «Вгору» на кінопоказ до рідного міста не побоялася приїхати. «Коли я запропонувала комусь із команди приїхати на показ, то редакція вирішила, що на такій події будуть герої фільму “Нескорений Херсон”. І більшість з них з'їхалися з усіх куточків України, де на той час перебували», – розповідає Олена Старюк. Згодом фотограф Олександр Корняков розповів їй, що це був перший показ, на якому люди усміхалися, хоча команда перед тим обїїхала з фільмом

чимало міст України. «Бо хто, як не херсонці, які пережили окупацію, зустріли ЗСУ і продовжують жити під обстрілами, розуміють усе, що відбувається на екрані. Люди знайшли в собі сили навіть посміхатися», – розповідає модераторка кіноклубу.

«АПОЛОНІЯ, АПОЛОНІЯ»

Якщо перший кінопоказ зробили більш офіційним – люди сиділи на стільчиках, як у кінотеатрі, – то вже другий був більш домашнім – з кавою, кріслами-мішками і довгими розмовами про сьогодні й завтра. Для цього кіноперегляду херсонці обрали стрічку данської документалістики Леа Глоб «Аполонія, Аполонія». Це фільм-портрет про французьку художницю Аполонію Сокол, життя якої режисерка фільмувала 13 років.

Перегляд фільму «Аполонія, Аполонія»

«Мені відгукнулась історія про трьох жінок, нагадала про тих подруг, яких я втратила за рік. Одна з них, волонтерка, загинула, коли почалися обстріли Херсона. Вона саме роздавала гуманітарну допомогу біля офісу Червоного Хреста, коли туди був приліт. Інша захворіла через постійний стрес. Ми її встигли відправити до Німеччини на лікування, але не змогли врятувати. Ще одна просто не витримала й покінчила життя самогубством. Я дивилася фільм, згадувала про них і думала про людські прагнення та історії вибору життєвого шляху», – згадує Наталя Шатілова.

Після перегляду розгорілася дискусія, люди обмінювалися думками про сам фільм і про те, який шлях обрати для себе і свого міста. Словом, говорили про майбутнє.

«Унас попереду велика відбудова, відродження і відновлення. Ми зараз спілкуємось із центром зайнятості про навчання і перенавчання дорослих. Розуміємо, спектр послуг і професій, який був у Херсоні до війни, дуже зміниться. Для того, щоб люди знайшли собі роботу, думали про майбутнє – потрібне навчання і перенавчання. Тобто ми вже зараз маємо розуміти, які професії будуть у Херсоні дуже потрібні», – ділиться планами лідерка «Громади UA».

Запитую, яким Наталя Шатілова уявляє майбутній Херсон? На жаль, не курортним. Про туризм на деякий час, звісно, доведеться забути. Херсон уже не буде неквапним, розніженим від сонця південним містом, натомість має всі шанси перетворитися на логістичний центр. «Ви ж розумієте, що заміновано геть усе, не буде поки ні річки, ні моря, на жаль. Але в нас є історія деокупації, спротиву, у нас є нові тренди й нові туристичні магніти. Це Чернобаївка, Антонівський міст, це такі потужні місця сили, де є про що розказати й показати», – стверджує Наталя Шатілова.

«Херсонці нескорені й незламні, це приклад для всіх. Пережили окупацію, тепер потерпають від обстрілів і все одно вони згуртовані. Їх нічим не зупинити», – переконана й Олена Старюк.

ІСТОРІЯ ГРИГОРІЯ КУРАЧИЦЬКОГО. МОДЕРАТОР КІНОКЛУБУ DOCUDAYS UA ПРО ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО, ДОПОМОГУ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМ І ВТЕЧУ З МАРІУПОЛЯ¹

Людмила Тягнирядно

Григорій Курачицький

До повномасштабного вторгнення росіян юрист, модератор кіноклубу Docudays UA при «Приазовській правозахисній групі», регіональний координатор Мандрівного Docudays UA в Донецькій області Григорій Курачицький мешкав у Маріуполі. Там він організовував покази документального кіно про права людини, а також займався правозахистом у рамках діяльності «Приазовської правозахисної групи». Проте на початку березня 2022 року йому довелося покинути рідне місто, окуповане росіянами. Зараз він разом із родиною мешкає в Дніпрі.

До громадського сектору Григорій потрапив у 2012 році. Тоді він надавав юридичні консультації у благодійній організації «Клуб “Майбутнє”».

«Працював юристом у маріупольській жіночій колонії №107 і СІЗО, а також у чоловічій колонії №138. Упродовж двох років консультував там засуджених», – розповідає Григорій Курачицький.

А вже з 2014 року, коли Росія анексувала Крим і окупувала частину Луганщини та Донеччини, почав працювати з внутрішньо переміщеними особами.

«До мене зверталися переселенці з населених пунктів, які фактично були вже окуповані, але це ще не визнавала держава. Відтак люди не могли претендувати на виплати як внутрішньо переміщені особи. Таких містечок було 36. Ми навіть їздили в Київ із цією проблемою на зустріч у Міністерстві соціальної політики за участі ПРООН та журналістів. Один із представників такого населеного пункту кричав, що має взяти

1 Матеріал вперше було опубліковано на інформаційній платформі [«Шерифи для нових громад»](#).

довідку в Захарченка (тодішній голова т. зв. “ДНР” – ред.), що той окупував місто, аби це було підтверджено. Ми залучили журналістів для розголосу, міжнародні організації, і справа зрушила з місця. Люди все ж отримали виплати».

Відтоді допомога переселенцям/-кам і захист їхніх прав стали важливим напрямком роботи Григорія Курачицького.

Через рік, у 2015-ому, до жіночої виправної колонії №107, де Григорій надавав юридичні консультації засудженим, приїхав тодішній регіональний координатор Мандрівного фестивалю Docudays UA Олександр Букалов з ідеєю показати, а також обговорити документальне кіно про права людини з жінками-засудженими. Для Григорія це був новий напрямок роботи.

«Після перегляду фільму була жвава дискусія на різні теми про права людини, зокрема, говорили про спадщину, про пенсії для засуджених – і все це робили через призму документального кіно», – каже юрист.

Після однієї з поїздок у Київ і знайомства з потужною правозахисною спільнотою Григорій вирішив створити нову організацію – «Приазовську правозахисну групу». Тоді ж він став регіональним координатором Мандрівного фестивалю Docudays UA у Маріуполі. В рамках фестивалю показував документальні фільми не лише у рідному Маріуполі, але й на Донеччині. Зустрічався з глядач(к)ами по школах, університетах, виправних колоніях, говорив з ними про права людини. Ця робота на Мандрівному фестивалі показала, що попит на документальне кіно – величезний, люди хотіли б дивитися такі фільми весь рік, а не лише упродовж кількох тижнів, коли в Маріуполі триває фестиваль. Так з'явилося рішення відкрити кіноклуб при «Приазовській правозахисній групі». Григорій Курачицький став його модератором.

Це був 2021 рік. До початку повномасштабного вторгнення кіноклуб встиг провести понад 20 зустрічей у Маріуполі. У місті з'явився майданчик для перегляду документальних фільмів на правозахисну тему з колекції Мережі DOCU/CLUB.

24 лютого Григорій Курачицький зустрів удома. Разом з іншими містянами ховався від обстрілів росіян, жив без світла, тепла і води. На щастя, мав мінімальний запас ліків і трохи харчів, але надовго їх не вистачило. 10 березня 2022 року йому з родиною та друзями вдалося виїхати з окупованого міста.

«У Маріуполі на той час було вже дуже холодно. Ми мерзли. Пробували гріти й пити теплу воду. Розуміли, що треба намагатися виїхати. Нам вдалося добратися до Запоріжжя, а вже звідти поїхали в Дніпро. Тут зупинилися й досі мешкаємо», – розповідає Григорій.

Із волонтерками у хабі «Доброго ранку, ми з Маріуполя»

У Дніпрі Григорій Курачицький включився у волонтерську діяльність: розвантажував фури, допомагав іншим постраждалим від війни адаптуватися у новому для себе місті. Дуже швидко зрозумів, що людям потрібна підтримка, дружня розмова, можливість висловитися і бути почутими. Тож зі старих піддонів змайстрував стіл, лавки – і почав показувати документальне кіно. Кіноклуб відновив роботу.

Ці зустрічі у наметі і для модератора, і для глядачів були наповнені відкриттями: «У документальному кіно

ти не бачиш акторів, там звичайні люди зі своїм життям. Після фільмів розгортається дискусія й обговорення. Кожен черпає з фільмів і розмов щось нове».

Документальні фільми спонукають переосмислювати життя, шукати нові ідеї, надихають на зміни.

«Пригадую, ми показували фільм “89 днів” режисера Павла Дорогая. Він про життя харків'ян у метро і про те, як воно стало прихистком для містян. На показі були різні люди, у тому числі й із Дніпра та Маріуполя. І ось після перегляду було цікаво почути різні думки про фільм. Дніпряни, які мають метро, співпереживали харків'янам, розуміли їх, підтримували героїв. Фільм дуже відгукнувся цієї частині аудиторії. Натомість люди з Маріуполя згадували, як виживали під постійними обстрілами без води, тепла, світла, зв'язку. Їм було важче зрозуміти переживання харків'ян, які могли спати у захищеному метро під ковдрами й навіть виходити на вулицю, хоча це теж було небезпечно», – каже Григорій.

Сьогодні правозахисник з волонтерами-однодумцями проводить кінопокази документального кіно на п'яťох локаціях у Дніпрі. За його словами, публіка у Маріуполі й в Дніпрі – різняться. Для Маріуполя кіноклуб був новим явищем. А у Дніпрі люди вже знайомі з документальним кіно, зацікавлені обговореннями та дискусіями. При цьому покази відвідують не лише активіст(к)и з громадського сектору, але й шахтарі/-ки, поліціант(к)и, люди інших професій, для яких документальне кіно стає поштовхом, щоб дізнаватися про права людини й навчитися їх захищати.

Показ у межах Мандрівного Docudays UA у Дніпрі

Григорій Курачицький радіє, що аудиторія його кіноклубу зростає й обговорення фільмів стає дедалі цікавішим.

Кіноклуб дає людям можливість поговорити про наболіле, осмислити пережите, шукати силу і підтримку одне в одному. Тема війни залишається найважливішою для глядачів/-ок. Коли у фільмотеці Мережі DOCU/CLUB з'явився фільм «Нескорений Херсон» Медіаплатформи «Вгору», Григорій запросив людей подивитися цю історію про херсонських журналістів/-ок, які фільмували окупацію, мітинги та звільнення рідного міста. Каже, що цей фільм додає маріупольцям сили й віри у те, що і їхнє рідне місто обов'язково дочекається визволення.

Не чекати, склавши руки, а робити все, що можеш для допомоги й підтримки своєї країни – життєвий принцип Григорія Курачицького. «Паралельно з показами фільмів ми почали допомагати переселенцям. Заснували у Дніпрі хаб “Доброго ранку, ми з Маріуполя” – він розповсюджує гуманітарну допомогу серед тих людей, які її потребують. Щоденно понад 300 сімей отримують продуктові набори, засоби гігієни, інші необхідні для життя речі», – говорить модератор кіноклубу.

Крім того, у хабі Григорій надає безоплатні юридичні консультації переселенцям. Переважно люди звертаються за роз'ясненнями щодо соціальних виплат, пенсій, отримання статусу переселенця, щодо можливостей компенсації за зруйноване житло. Певні питання досі не врегульовані державою, а тому людям складно знайти на них відповіді.

«Зараз ми маємо багато гуманітарних вантажів, тому залучаємо до розвантаження не тільки волонтерів, а й переселенців, які мають бажання допомогти», – додає Григорій.

За його словами, до хату приходять багато людей, які потребують просто розмови, поради чи консультації. Пропускати через себе всі ці історії непросто, проте сили додає родина. Донька Григорія навчається онлайн у Маріупольському державному університеті, який після початку повномасштабної війни переїхав до Києва. А син ходить до школи у Дніпрі та захоплюється футболом.

«Як тут можна вигоріти і згаснути? Треба дати дітям шанс нормально жити. А ще тримають люди, які постійно звертаються по допомогу і розраховують на неї. Ми зараз можемо будувати спільноти й об'єднувати однодумців. Це дуже важливо, і саме це підтримує», – переконаний Григорій Курачицький.

За ці майже два роки повномасштабної війни правозахисник зрозумів, що повернення додому в Маріуполь буде не скоро. Його житло згоріло, тож повертатися немає куди, як і багатьом іншим маріупольцям. Григорій Курачицький допомагає людям інтегруватися в нове життя і нову громаду. І попри всі життєві обставини вірить у краще.

ІСТОРИЯ ЛЮДМИЛИ МІЩЕНКО: «Я МРІЮ ПОВЕРНУТИ В МУЗЕЙ ЖИТТЯ»¹

Ольга Бабчук

24 лютого 2022 року директорка Охтирського міського краєзнавчого музею Людмила Міщенко під звуки обстрілів йшла на роботу. Охтирку, місто за 40 кілометрів від російського кордону, обстрілювала і ворожа артилерія, й авіація. Уже о 10 ранку через місто їхали ворожі танки. Людмила Міщенко разом із колегами всі найтяжчі дні початку повномасштабної війни продовжувала працювати, рятувати та вивозити експонати, техніку, музейні фонди, закривала будматеріалами вибиті під час обстрілів вікна і двері музею.

Людмила Міщенко

«Найстрашніше було почути, що музею більше нема, – згадує директорка. – Мені подзвонила приятелька й розповіла, що російська бомба влучила у міську раду – а це приміщення якраз навпроти нашого музею. Я зрозуміла, що пропали мої вікна. Ми саме перед війною замінили вікна у двох залах музею. Поставили красиві й добротні аркові вікна, замінили вхідні двері. Все мало такий гарний вигляд – берешся за ручку дверей і розумієш, що ти в музеї. А тут вікон немає, двері вибиті, навіть металеві двері до фондосховища покручені. Я не знала, що робити».

Охтирський міський краєзнавчий музей на початку березня 2022 року

Людмила розповідає, що тієї миті їй хотілося кричати. А потім збрала уламки пластику, гіпсокартону, щоб хоч якось закрити щілини, і почала шукати помічників/-ць. Натоді частина співробітників/-ць музею вже виїхала з міста, Охтирка була знелюднена, будівельних матеріалів катма, адже росіяни розбомбили будівельні магазини

1 Матеріал вперше було опубліковано на інформаційній платформі [«Шерифи для нових громад»](#).

й бази. А музей рятувати треба. П'ятеро співробітників/-ць, які залишилися в місті, покликали друзів та рідних, їм на допомогу прийшли МНСники – так 9 березня розпочався порятунок музею.

Людмила Міщенко шукала безпечні місця, куди можна вивезти музейні фонди. Частина врятованого заховали в храмі, частину вивозили за місто. Діяли на свій страх і ризик. Директорка пригадує: після визволення Сумщини від ворога військові, які дізналися про цю операцію з порятунку музею, дивувалися зухвалості її дій. Але тоді приймати рішення доводилося дуже швидко.

Зали музею після обстрілу

Нині Охтирський міський краєзнавчий музей переживає непрості часи. Він не працює для відвідувачів/-ок, експозиції та виставки згорнуті. Будівля в центрі міста законсервована, фонди переміщені, а співробітники/-ці тимчасово переселилися у будівлю колишньої жіночої консультації. Це приміщення зовсім не пристосоване до зберігання музейних колекцій. Колектив самотужки наводив там лад, співробітники/-ці все вимили та вичистили. З обігрівачами й осушувачами повітря допоміг Червоний Хрест і Центр порятунку культур-

3 9 березня по 26 квітня музейники разом із мешканцями Охтирки розбирали завали музею й одночасно рятували експонати. Людмила Міщенко розповідає про ці тижні роботи: «Було дуже важко, фізично важко. Будинок нашого музею старий, 1903–1905-го років побудови. Від обстрілів обсипався віковий тиньк, а він важезлезний. Ми, звичайно, втомлювалися. Тривоги перечікували у підвалі. Але спільними зусиллями справилися. Зараз, коли повертаюся у ті дні, думаю, що все зробили правильно».

Директорка музею з помічниками після прибирання

ної спадщини. Так вдалося «зігріти» колекцію і підтримати температурний режим у приміщенні.

Зберегти аудиторію – один із найбільших викликів для працівників/-ць музею. Людмила Міщенко постійно шукає нові способи тримати зв'язок із відвідувач(к)ами, зацікавлювати їх. Тож коли дізналася, що Мережа DOCU/CLUB надає можливість відкрити при музеї кіноклуб документального кіно, одразу подала заявку. Вона стала учасницею програми «DOCU ДІЄ 2.0», пройшла навчання і почала проводити покази в кіноклубі при музеї.

«Я зрозуміла, що треба щось нове шукати, треба бути привабливими для громади, треба тримати марку високої проби, щоб людям хотілося йти до нас, відігритися душею, щоб вони розуміли, що в місті є музей, – розповідає директорка. – І ми почали влаштовувати кінопокази. Ми обговорили та продумали все з колективом. Я дуже задоволена результатом. У цьому проєкті надзвичайно цікаво працювати».

Людмила Міщенко, яка стала ще й модераторкою кіноклубу Docudays UA, до кожного кінопоказу готує мінівиставки з фондів музею. Скажімо, після перегляду фільму «І кожна річка» режисерки Олесі Моргунець-Ісаєнко, глядачі і глядачки роздивлялися опудала птахів Сумщини та говорили про те, які наслідки для місцевої екосистеми матиме забруднення річки Ворскли.

Фільм «Мова» режисера Сергія Лисенка викликав бурхливі дискусії серед аудиторії. Адже за радянських часів Охтирка була містом нафтовиків і військових, сьогодні тут живе багато російськомовних людей – до повномасштабного вторгнення чимало з них не підтримували ідею українізації. А фільми про трагедію Голокосту «Зламані гілки» й «Безголосся» допомогли налагодити тепле спілкування з єврейською громадою міста, музей навіть отримав у подарунок від глядачів/-ок сімейні реліквії.

Зустріч кіноклубу Docudays UA

Людмила Міщенко каже, що за допомогою кінопоказів уже під час повномасштабної війни змогла урізноманітнити роботу музею: спланувала низку кінопоказів у місцевій школі, залучила талановиту молодь із Малої академії наук, об'єдналася з творчим осередком «Сокіл» і проводить разом із ним кінопокази та презентації книжок.

То чому ж кіноклуб при музеї став таким популярним лише за рік роботи? Модераторка впевнена: документальне кіно допомагає людям розширити горизонти своїх уявлень про світ і про себе, воно спонукає замислитися над тим, як люди можуть змінити своє життя.

«Знаєте, я дуже люблю обговорення фільмів, мені цікаво знати думку людей, – говорить Людмила Міщенко. – Глядачі після показів “заводяться”, стають емоційними, пригадують якісь випадки життя, сімейні історії. А нам, музейникам, цього і треба. Черпаємо інформацію про життя в той чи інший період».

Але цінно й те, що під час дискусій глядачі/-ки можуть отримати важливу інформацію про права людини й навчитися їх захищати. До обговорень фільмів часто долучаються експерти та експертки із Центру безоплатної правової допомоги, правозахисники/-ці, науковці і науковиці. Кіноклуб відкриває перед людьми нові можливості, дає поштовх почати змінювати своє життя.

Кінопоказ для молодих активістів та активісток міста

Людмила Міщенко розповідає, що встановити контакт із глядацькою аудиторією й розговорити їх не завжди легко. Одна з найскладніших для неї аудиторій – це клієнти місцевого центру пробації. Це здебільшого молоді люди, які приходять на покази з недовірою й упередженим ставленням.

«Я пам'ятаю одного хлопчика, який прийшов із бабусяю, вона була його опікункою. Він був таким знервованим і агресивним, відмовлявся

дивитися фільм. Я сіла поряд із ним, пригорнула за плечі, щоб заспокоїти. А потім він почав говорити, ділитися своїми думками. Я таким глядачам щоразу кажу: “Я все-таки вірю, що ви станете іншими. Не думайте, що ця проблема стосується тільки вас. Героям фільму теж було складно, а вони знайшли в собі ресурс і змінилися. І я вам зичу того ж самого”. Намагаюся не просто загальні слова говорити, а шукати, як витягти з їхньої душі негатив, щоб змінити відчуття, погляд і ставлення до життя», – ділиться своїм досвідом модераторка.

Звичайно, їй хочеться розгорнути цю діяльність на повну: відкрито анонсувати зустрічі в кіноклубі, запрошувати людей, робити оголошення, але під час воєнного стану це неможливо. Однак у Людмили Міщенко з’явилася ще одна нова ідея.

За грантової підтримки Всесвітнього фонду пам’яток (BMF) та Реагування на надзвичайні ситуації в культурі (CER) у підвальному приміщенні музею облаштовується мистецький простір. Директорка музею шукала спосіб повернутися до рідного приміщення і згадала про підвал старого будинку. Музейники/-ці вирішили його поглибити й почали знімати ґрунт. Під час цих робіт один із будівельників буквально провалився під землю. Роботи призупинили, а в музей запросили фахівців/-инь археології із Сум та Києва. Під час розкопок науковці натрапили на поселення козацької старшини. Знайшли залишки печі, пічних кахлів, посуду. Знайшли чорнильницю в прекрасному стані – наче її тиждень тому присипало землею.

Людмила Міщенко звернулася до грантодавців, щоб вони допомогли відродити цю козацьку піч, перетворити її на музейну вітрину і зробити частиною мистецького простору. Директорка має на простір чималі плани: «Це надійне укриття. Я вже порахувала, скільки буде коштувати підведення сюди інтернету. І буду шукати грант на мультимедійне обладнання, щоб ми там уже спокійно могли влаштовувати свої заходи, проводити кінопокази, збиратися з людьми. Мрію, що музей нарешті повернеться до повноцінного життя».

Відбудована козацька піч в Охтирському міському краєзнавчому музеї

За її словами, випробування, які доводиться долати музею і його співробітникам/-цям, загартовують. Люди, для яких музей є життям – знаходять можливості працювати за будь-яких умов, бо почуваються потрібними своєму місту.

ПЕРЕМІЩЕНІ, АЛЕ СВОЇ. ЯК КІНОКЛУБИ ПІДТРИМУЮТЬ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ¹

Ольга Бабчук

Внутрішньо переміщені особи, ВПО, переселенці, біженці – ці слова ми вживаємо для означення людей, які через війну були змушені залишити домівки, рятуючи життя і свої родини. Адаптація на новому місці є завжди непростим завданням. Війна ускладнює його ще більше.

Кіноклуби Мережі DOCU/CLUB для багатьох переселенців стали тим осередком, де можна знайти нове коло спілкування, нові знайомства, нові можливості для самореалізації у новій і незнайомій громаді.

Які проблеми для переселенців є нагальними? З якими запитамі вони приходять у кіноклуби? І чи потрібно модератор(к)ам шукати особливі підходи у спілкуванні з переселенцями? На наше прохання, своїм досвідом такої роботи поділилися керівниці/-ки кіноклубів з Кременчука, Новоукраїнки, Запоріжжя та Чорноморська.

«МИ НЕ МАЄМО РОЗРАХОВУВАТИ ЛИШЕ НА ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ ПРОГРАМИ»

Олена Глазкова, модераторка кіноклубу «Простір ідей» при Кременчуцькому інформаційно-просвітницькому центрі «Європейський клуб», долучає переселенців/-ок до показів у своєму клубі й організовує перегляди у притулках для біженців/-ок.

Ми не шукаємо окремого підходу до переселенців/-ок. Ми всі живемо в одній країні. Просто так сталося,

Олена Глазкова

1 Цей матеріал вперше був опублікований на сайті [Мережі DOCU/CLUB](#).

що через війну ці люди приїхали у наше місто, і ми з ними працюємо. Ми залучаємо переселенців/-ок до усіх заходів, які готуємо та проводимо.

Деколи це важко зробити, бо як їм дізнатися про те, що відбувається у місті?

Є проблема з поширенням інформації. Вони читають новинні сайти чи канали новин в телеграмі. Я не впевнена, що переселенці вчасно дізнаються про те, що організовують для них у місті. Вони не мають знайомих серед місцевих, не мають кола спілкування.

Нам допомагали місцеві журналісти, які поширювали інформацію про події, також переселенці самі переповідали інформацію одне одному. А ще у нас був окремий проєкт, коли ми працювали у притулках і там робили покази саме для переселенців.

Серед них є люди, які зможуть самі дати собі раду, незважаючи на те, в яких складних умовах вони опинилися. А є ті, які потребують підтримки. Але я не впевнена, що будь-які державні соціальні програми можуть надати цю підтримку у необхідній кількості. І розраховувати лише на такі програми – це ризик набутти додаткову безпорадність, коли люди взагалі втрачають мотивацію розвиватися і не намагаються щось змінити самостійно у своєму житті.

Тому ми розуміємо, що маємо організувати спільні заходи для переселенців і місцевих жителів, щоб люди знайомилися і дізнавалися про громаду, у якій живуть, будували соціальні зв'язки, бо вони у них часто досі відсутні. Переселенці мало куди ходять, це маленькі закриті групи. Тому для нас кіно – це привід зустрітися, попити чаю, поговорити про нагальні проблеми. Ми більше говоримо про те, як людям взагалі давати собі раду в житті. Сподіваюся, це працює.

Лариса Головка

«БАЧУ, ЩО ЛЮДИ ВЖЕ АДАПТУВАЛИСЯ ДО ВІЙНИ І ГОТОВІ ПРО НЕЇ ГОВОРИТИ»

Лариса Головка, модераторка кіноклубу з прав людини Docudays UA «Долоні» у Запоріжжі, вважає, що відчуття захищеності та психологічного комфорту аудиторії є запорукою успішної роботи з переселенцями.

У Запоріжжі дуже напружена ситуація через обстріли. Але у нашій обласній бібліотеці для юнацтва є бомбосховище, тож ми вирішили, що спробуємо проводити невеличкі покази.

Із залученням до показів вимушених переселенців буває по-різному. Я помітила, що коли люди переїжджають цілими громадами, то і на новому місці вони тримаються осібно, на жаль. Думаю про те, як їх долучити. Але багато людей, які переїхали у Запоріжжя через війну, волонтерять, шукають собі застосування. Сарафанне радіо доводить їх до клубу. Ми п'ємо чай, знайомимось перед показами – і так вони до нас долучаються. Це поступовий процес.

Я спершу відмовилася від показу фільмів на воєнну тематику. Влітку ми дивилися великі фільми іноземних режисерів, тоді глядачі казали, що це дозволяє хоч ненадовго забути про те, що з ними відбувається, допомагає відволіктися. А останнім часом знову почали дивитися сучасне українське кіно. Фільми «Фортеця Маріуполь. Орест», «Літургія протитанкових перешкод», які ми дивилися у рамках Мандрівного фестивалю, нагадують, що життя – найголовніший скарб, треба радіти і цінувати кожну прожиту мить. Бачу, що люди вже трохи адаптувалися до війни і готові про це говорити.

Я намагаюся бути з ними відкритою та щирою. Моя аудиторія має відчувати себе захищеною. Зараз дуже обережно ставлюся до запрошення експертів на покази, бо дуже важливим є індивідуальний підхід до кожного глядача і глядачки. Адже серед них багато травмованих війною. Мої постійні учасники кіноклубу також включаються у цю роботу. Ми всі намагаємося допомогти тим, кому важче. І це завжди свято – бачити, як самі люди обережно і з повагою ставляться одне до одного. При цьому не забуваємо говорити про права людини, фіксуємо спогади про пережите під час війни, бо це також потрібно робити. Звичайно, і плачемо деколи, підтримуємо тих, кому важко. Ми все робимо разом – це краще, ніж залишатися наодинці.

АРТ-ТЕРАПІЯ ДОПОМАГАЄ ВТІКАЧАМ ВІД ВІЙНИ РОЗКРИТИ СВОЇ ТАЛАНТИ

Тетяна Сава, модраторка Doc Club NU при громадській організації «В єднанні – сила» з міста Новоукраїнка на Кіровоградщині, через мистецькі практики допомагає переселенцям не лише відволіктися від травматичних спогадів, але й отримати додаткове джерело прибутків.

Тетяна Сава

Згідно із статистикою у нашій громаді проживає близько 1500 тисяч внутрішньо переміщених осіб, з них близько 500 дітей.

Спочатку вимушеним переселенцям/-кам було важко йти на контакт. Вони ніби закрилися у своїх коробочках. Містечко у нас невелике, роботу знайти важко. Ці люди приїхали з великих міст і опинилися у чотирьох стінах – їм немає, де реалізувати свій потенціал. У них є чим поділитися з громадою, проте вони не знаходять своє коло однодумців. Їм треба вириватися з самотності, тому соціалізація, спілкування, самореалізація – це найголовніше. У кіноклубі ми не розходимося після переглядів, а ще дуже довго за чашкою кави спілкуємося, обмінюємося враженнями, думками. Так ми переплітаємося, корінні мешканці міста зустрічають у клубі нових друзів. Це дає можливість ділитися своїми проблемами і намагатися їх вирішити.

Наприклад, ми у себе в кіноклубі створили невеличкі буклети, де зібрали усі контактні дані місцевих служб та органів влади. Переселенці не знають, у які двері стукати у новому для себе місті, а ми їм можемо з цим допомогти. Майже на кожному засіданні кіноклубу займаємося творчістю – малюємо, ліпимо, робимо обереги для військових. Влітку вчилися розмальовувати еко-сумки акриловими фарбами по тканині. Люди змогли себе розкрити та ще й трохи заробити. Тепер деякі з них шийуть ці сумочки на подарунок і для додаткового заробітку.

Якось влітку під час перебування у сховищі ми з дітьми говорили про проекти, які може реалізувати молодь для нашої громади. Придумали створити сучасну студію

образотворчого мистецтва. Хочемо залучити туди втікачів від війни, щоб вони за допомогою мистецтва могли відволіктися від пережитого й опанували пісочну анімацію, малюнок на воді, малюнки акриловими фарбами і феном. Ми бачимо, що можемо допомогти своїй громаді, – і це мотивує працювати далі.

ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО – ШОКОВА ТЕРАПІЯ ЧИ ВТЕЧА ВІД ВІЙНИ?

Олег Охредько, керівник кіноклубу при ГО «Альменда», разом зі своїм клубом двічі ставав переселенцем. Вперше у 2014 році, коли переїхав з Ялти у Бердянськ. А вдруге – цього року, коли виїхав з окупованого росіянами міста у Чорноморськ на Одещині.

Війна – це екстрема, яка змінює багато підходів і поглядів. Порушувати питання інтеграції внутрішньо переміщених осіб у суспільство, яке живе поза війною, ми почали ще у 2014 році у Бердянську. Заснували кіноклуб у 5-ій школі, де вчиться багато дітей-переселенців. Хоча і тоді були випадки, коли вчителі не розуміли, навіщо у мирному місті говорити з дітьми про події війни.

Лютий 2022-го знову все змінив. Ми думали, чи продовжувати свою діяльність. У 5-ту школу почали активно заїжджати маріупольці. Це була друга хвиля біженців, які приїхали обпаленими війною, без нічого, з підвалів і з-під бомбардувань. Ми запитували себе, чи показувати кіно, чи починати працювати з переселенцями? Проте ми не встигли організувати цю роботу з міркувань безпеки, бо в Бердянську почали з'являтися окупанти.

А потім ми виїхали до Чорноморська, який нас радо прийняв, і тут почали працювати з іншими групами. Ми зробили акцент на роботі з батьками дітей дошкільного віку: виявилось, що серед них багато переселенців. Під час показів діти бігали, літачками гралися, а дорослі дивилися кіно.

Олег Охредько

Переселенці ще прибувають. Одні приходять просто поспілкуватися, бо почуваються відірваними. Іншим потрібна інформація, бо їм мало соцмереж. Хтось хоче просто виговоритися. Іноді це може бути проблемою: людина починає розповідати і її не можна зупинити. У неї стільки болю! Їй треба виговоритись, щоб стало легше, треба поговорити з людьми, які також знають, що таке обстріл, що таке бути у підвалі, поруч з яким падають бомби. Вони бачили окупантів і розуміють одне одного. Дехто приходить, щоб заспокоїтись, щоб відчутти нашу єдність. А місцеві приходять, щоб і досвід отримати, і подивитися на інший світ. Наприклад, коли ми показували фільм «Джованні та балет на воді», який зовсім не має стосунку до війни, люди занурювалися у той світ, відривалися від дійсності – і такі дискусії виникали! Ми ніби отримали можливість хоч трохи побути у спокійному, мирному житті.

Ми розпочинали покази із фільмів, які порушують складні теми, але вони не зі світу війни. Такі фільми допомагають дивитися у майбутнє, спонукають думати, чи є десь у світі такі приклади, які дозволять нам вийти із цієї воєнної екстремі. А покази сучасних фільмів українських режисерів дають людям ближче відчутти той біль, який існує зараз, і зверити одне з одним напрямок руху до перемоги.

Це так звана шокова терапія, коли показуєш проблеми, які існують, і люди починають порівнювати їх зі своїм життям, шукати виходи і навіть їх знаходити. Тому, мабуть, переселенці і приходять на покази. Після таких переглядів люди починають бачити перспективи і шукати рішення проблем.

ІСТОРІЯ АНДРІЯ ВОЛИКА. КІНО/ДІМ: ЯК ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «СТАН» ІНТЕГРУЄ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ/-ОК У ЛОКАЛЬНІ ГРОМАДИ¹

Альона Мартинюк

В Івано-Франківську діє неурядова організація «СТАН», її завдання – підсилювати низові ініціативи та активність громадян через неформальну освіту. Зокрема, вона працює з вразливими та маргіналізованими групами населення.

«СТАН» заснували луганські активіст(к)и, але у 2014 році вони були вимушені переїхати до Івано-Франківська. Адже в Луганську «СТАН» зазнавав утисків від сепаратистів через проукраїнську позицію. Дещо пізніше, уже після релокації проекту, до нього приєднався полтавець Андрій Волик. Саме з його ініціативи при «СТАНі» почав працювати кіноклуб документального кіно.

Андрій Волик

У 2018 році Волик став координатором Мандрівного фестивалю документального кіно про права людини Docudays UA на Івано-Франківщині. А про Мережу кіноклубів DOCU/CLUB Андрій дізнався випадково і вирішив, що робота кіноклубу буде корисною для «СТАНу».

Фільми, які показує кіноклуб під назвою Democracy Defenders, переважно розповідають про протидію булінгу та мові ворожнечі. «Навіть нашій організації, яка свого часу переїхала до Франківська, не раз закидали, мовляв, організація не місцева. А значить, її працівники сповідують якісь там проросійські чи «лівацькі» ідеології. Якщо таке закидали навіть нам, то уявіть, із чим можуть стикатися переселенці», – пояснює Андрій.

Координатор докклубу Democracy Defenders підкреслює: розділення на свій/чужий впливає на суспільство особливо токсично.

1 Матеріал вперше було опубліковано на інформаційній платформі [«Шерифи для нових громад»](#).

«Ми працюємо і з темою прав людини. Кіноклуб – це майданчик, де ми говоримо про те, що всі люди мають рівні права. Незалежно від кольору шкіри, сексуальної орієнтації, етнічної приналежності чи місця народження», – пояснює Андрій.

ЛЮТИЙ ЗМІН

До повномасштабного вторгнення «СТАН» займався популяризацією неформальної освіти та підтримкою культурних проєктів. Проте з лютого 2022 року активіст(к)ам довелося швидко вчитися працювати з гуманітарною допомогою.

«Коли почалася повномасштабна війна, завдяки нашим зв'язкам за кордоном ми почали отримувати багато підтримки – різні організації самі на нас виходили та пропонували допомогу. У Франківську на залізничному вокзалі ми організували пункт підтримки: роздавали гаряче харчування та якісь речі на перший час. Спершу консультували щодо проживання та документів, а потім усе перейшло в більш системну роботу», – розповідає Андрій.

«СТАН» допомагає внутрішньо переміщеним особам

Завдяки допомозі з-за кордону, «СТАН» підтримував 10 шелтерів для переселенців у різних областях України, поки в цьому була потреба.

«Сплачували за комунальні послуги, робили ремонти, купували меблі. Усе залежало від конкретного шелтера та підтримки, яка була там потрібна. Роздавали гуманітарну допомогу: продукти та гігієнічні набори. А потім додали й напрямок психосоціальної підтримки», – розповів Андрій.

«СТАН» працював так: шукав найбільше скупчення людей, які евакуювалися, та пропонував допомогу в місцях їхнього проживання.

«Інформація дуже швидко шириться – знайти охочих було неважко. Ми ставили за мету не виховувати в людях безпорадність. Намагалися робити так, щоб

вони завжди відчували свою потрібність. Для них було дуже важливим відчуття повноправності в новій громаді, можливість робити щось корисне там, де вони перебувають. Зі свого боку ми зробили дві основні важливі речі – дали людям гідні умови проживання та відчуття самозарадності», – говорить громадський активіст.

Крім допомоги з оформленням документів та виплат, «СТАН» проводить психологічні заняття. Організація працює з дорослими і з дітьми. Їх навчають шукати в собі чи ззовні ресурси, щоб давати собі раду на новому місці й рухатися далі. Деяких переселенців «СТАН» зміг влаштувати на роботу в суміжні проекти організації і дав їм можливість працювати.

Андрій Волик під час зустрічі у кіноклубі

КІНО ЯК ДІМ

«Покази кіноклубу Democracy Defenders влаштовують так, щоб приходили всі, хто живе в громаді. Психосоціальну допомогу також можуть отримати всі. Це важливо, щоб у громаді не виникало напруження – от нові люди переїхали та все тепер тільки для них робиться», – розповідає Андрій.

Переселенці змогли проявити себе й у рамках проєкту «Молоді амбасадор/-ки розмаїття», де молоді люди з різних областей України розробляли локальні ініціативи для своїх громад.

«Проєкт працює за такими напрямками як гендерна рівність, екологічний активізм, культура. Ми дуже хотіли, щоби переселенці брали в ньому участь. Кожен і кожна могли вибрати собі свій напрям розвитку й навіть отримати допомогу для своєї ініціативи», – розповідає Андрій. Хтось популяризував у своїй громаді сортування сміття, хтось займався питанням інклюзії, хтось – культурними проєктами.

«Проєкти ніби й локальні, але вони є прикладом для всієї України, як можна в малій громаді робити важливі речі», – говорить модератор кіноклубу.

ТУГА ЗА ДОМОМ

Андрій каже, що багатьом людям хочеться повернутися до себе додому.

«Звісно, що є туга за домом. Але попри їхнє велике бажання повернутися, багатьом повертатися просто нема куди – місто вже окуповане чи будинок зруйнований. Хтось із них уже налаштував життя на новому місці, а хтось і досі ніби перебуває в летаргічному сні», – пояснює модератор Democracy Defenders.

Андрій розповідає про івано-франківську громадську організацію переселенців із Маріуполя: «Вони називаються “Хай щастить”. У Маріуполі займалися популяризацією спорту, те саме роблять тут – організують змагання. Теж сумують за домом, але включаються в громадське життя. Зараз такий час, що для переселенців є дуже багато можливостей завдяки підтримці з-за кордону – грантів, навчання. Якщо хтось прагне змін, то він отримає таку нагоду».

Глядачки та глядачі під час показу фільму «Безголосся» у Рогатині

У кіноклубі Democracy Defenders завжди намагаються побудувати дискусію після перегляду фільму так, щоб наштовхнути людей на роздуми: а що ми як громада можемо зробити? Якось у клубі дивилися фільм «Булер» американського режисера Лі Гірша. І одна дівчинка заплакала на перегляді. Казала, що все, що бачить на екрані, переживала сама. Зараз вона вчиться на педагога, щоб не допустити проявів булінгу в житті інших дітей.

«Тому ми й працюємо – щоб змінювати життя людей на краще», – завершує Андрій Волик.

ІСТОРИЯ НАТАЛІ ЖЕБРИК. ЯК КІНОКЛУБ DOCUDAYS UA МОДЕРАТОРКИ З ДНІПРА ПІДТРИМУЄ УКРАЇНОК У ВАРШАВІ¹

Ольга Бабчук

Дніпрянка Наталя Жебрик багато років проводить у рідному місті правопросвітницьку роботу серед молоді й дорослих. Тренерка із соціальних навичок та арт-терапевтка, у 2014 році вона проходила курс навчання з прав людини, під час якого дізналася про Мережу DOCU/CLUB від ГО «Докудейз». Ця Мережа об'єднує кіноклуби документального кіно з прав людини по всій Україні. Наталя пройшла навчання і відкрила кіноклуб у Дніпрі при громадській організації «Громадська палата України».

«Залучити документальне кіно до роботи з людьми було прекрасною ідеєю і можливістю, – говорить Наталя. – Документальне кіно стало тим інструментом, який дозволяє говорити з різною аудиторією про права людини в креативний, творчий спосіб. Кіно розкриває людей, а живі історії героїв фільмів спонукають по-іншому подивитися на своє життя, подумати, що можна в ньому змінити. Я дуже люблю поєднувати такі серйозні розмови з мистецтвом й артпрактиками.»

Кіноклубу Docudays UA Наталі Жебрик уже майже десять років. Її аудиторія змінювалася і зростала разом із модераторкою – вчилася дивитися і розуміти кіно, вивчала права людини й дізнавалася, як їх захищати. Наталя стала менторкою, почала ділитися своїм досвідом із колегами з «молодших» кіноклубів. А після повномасштабного вторгнення почала допомагати українкам за кордоном.

Навесні 2022 року Наталя Жебрик, як і багато мільйонів наших співвітчизниць, опинилася за кордоном, у Польщі. У Варшаві поблизу свого будинку побачила клуб, у якому надавали підтримку біженкам з України. Спершу просто ходила туди допомагати: робила бутерброди для тих, хто щойно приїхав у місто, прибирала, волонтерила, а потім запропонувала показати в клубі документальне кіно.

1 Матеріал вперше було опубліковано на медіа-ресурсі [«Наше місто»](#).

Наталя згадує про той перший показ: «Я подумала, що буде добре подивитися фільм “Мова” режисера Сергія Лисенка. Цей фільм може стати місточком для порозуміння між поляками та українцями. Тоді в поляків часто виникали запитання, чому так багато українок розмовляють російською, чому багато з нас не знають мови. Фільм дуже добре відповідає на це питання».

*Наталя Жебрик.
Фото: Таїсія Жебрик*

Цей кінопоказ зібрав українок і поляків/-чок разом. А потім була дуже щира розмова, яка допомогла глядачам і глядачкам порозумітися, знайти точки перетину й паралелі в історії України й Польщі. «На початку розмови було відчутно, що поляки все ж далеко від війни. Вони переживають за нас, раді нам допомагати, але емоційного відгуку на розповіді про наші події в них, звичайно, менше. Тому ця розмова й була такою важливою. Нам справді вдалося вийти на вищий рівень порозуміння одне з одним», – розповідає модераторка зустрічі. А за якийсь час їй запропонували долучитися до команди цього клубу й почати проводити зустрічі для українок у Польщі.

Понад рік Наталя Жебрик за підтримки польської фундації «Центр прав жінок» проводить кінопокази у Варшаві для українських жінок та підлітків. Уже після переїзду в Польщу вона закінчила два навчальні курси: «Теорія і практика арт-терапії» та «Діти й війна. Техніки зцілення». Отримані знання дають можливість працювати з дорослими й дітьми – навчити їх практик подолання стресу і травматичних спогадів, регулювати свій сон, налагодити життєву рутину.

«Оцей наш досвід зміненого через війну життя, відірваності від звичного місця, рідних людей, своєї роботи – цього досвіду ніхто з нас не хотів мати, але так уже сталося, що ми його маємо. Ми повинні адаптува-

*Засідання кіноклубу DocuDays UA «Потенціал».
Фото: Таїсія Жебрик*

тися, підтримувати одна одну. Я дуже рада, що можу в цьому допомогти, зокрема, і через документальне кіно», – ділиться Наталя Жебрик.

Каже, що в кіноклубі жінки не лише отримують моральну і психологічну підтримку, але й обговорюють питання, від яких залежить їхня безпека: «Чесно кажучи, я хвилювалася, коли пропонувала подивитися фільм “Історії про торгівлю органами” канадської режисерки Рік Естер Бінсток. Важка тема, але про неї варто говорити. Адже наші жінки за кордоном є більш вразливими для недобросовісних установ чи злочинців. Вони мають знати, які дії щодо них є неправомірними, куди звернутися в разі небезпеки, як захистити себе. Я обов’язково даю контакти соціальних служб, служб психологічної допомоги чи арт-терапевтичної підтримки, які працюють у Польщі. Вони безкоштовні й можуть допомогти порадами чи інформацією».

Засідання кіноклуб DocuDays UA «Потенціал».
Фото: Таїсія Жебрик

Весь цей час, попри відстані і відірваність від Батьківщини, Наталя Жебрик продовжує працювати і з українською аудиторією. Її кіноклуб проводить дистанційні покази не лише в рідному Дніпрі, а й по всій Україні:

«Влітку 2022 року почали надходити запити на онлайн-покази від моїх давніх партнерів, з якими ми працювали в Україні. Скажімо, Донецький молодіжний центр, який ще у 2014 році переїхав до Краматорська, а потім до Вінниці. Я проводжу для них двічі на рік циклічні зустрічі – по 3-4 кінопокази. Зустрічаюся на показах з обговореннями зі студентами медичного факультету Сумського університету. Ми разом обираємо тему, обираємо фільми. Це важливо – спілкуватися і підтримувати зв'язок одне з одним навіть через кордони».

За словами модераторки кіноклубу, вплив війни на вибір тем обговорення дуже відчутний. Влітку 2023 року було багато запитів на тему ментального здоров'я і способів психологічної самопідтримки. Глядачі кіноклубів дивилися кіно, обговорювали

ті практики й підходи, що є в Україні, знайомилися з європейським, американським досвідом, який можна запозичити.

«Ми дивилися фільм “Щось прекрасне лишилося позаду” режисерки Катріне Філл. Я хвилювалася, коли показувала його глядачкам, адже цей фільм розповідає про пошуки способів справлятися з втратою. Зараз ця тема, на жаль, дуже актуальна для українців, – ділиться переживаннями Наталя Жебрик. – Після будь-якого показу фільму ми завжди проговорюємо емоції, викликані побаченим на екрані. А далі моє завдання – вивести обговорення на практичну складову: що ми можемо зробити в тій чи іншій ситуації. Фокус на можливості – це основне. Ми живемо в травматичній ситуації, але навіть у ній можемо шукати підтримку і знаходити вихід».

Наталя каже, що в цій роботі дуже допомагає арт-терапія і тілесні практики. Люди вчаться робити дихальні вправи, щось малюють, знаходять у фільмі особливі художні образи – таке переключення на тілесну чи мистецьку складову є цілющим для глядачів. «Зараз є багато ресурсів для допомоги, але не всі люди знають про них, не всі вміють ними користуватися. Що більше ми про це говоримо й показуємо позитивний результат, то активніше люди будуть звертатися по допомогу», – переконує тренерка.

«Мені й самій цікаво пробувати нове. Цікаво ділитися, цікаво працювати, бачити розвиток людей. Просто так склалося, що мені подобається бути тренеркою, підтримувати інших, – визнає Наталя Жебрик. – Настав момент, коли я зрозуміла, що маю достатньо досвіду, знань і умінь, щоб ділитися ними й передавати далі. Це те, що я вмію робити, і роблю із задоволенням».

Зараз модераторка кіноклубу, окрім показів та зустрічей з українками, почала проєкт із налагодження українсько-польського культурного діалогу: «Помітила, що багатьох поляків дивує наше бажання носити вишиванки й народні прикраси. Тож я започаткувала проєкт “Мистецтво шиття” про осучаснення народного строю. Хочемо показати, що народний одяг може бути модним, а в традиції і класику можна вдихнути нове життя. Будемо показувати й розказувати полякам, як це відбувається в Україні, і спробуємо зробити подібне з польськими народними строями і прикрасами. Цікавий буде досвід».

ІСТОРІЯ МАРІЇ СИМКОВИЧ. «ЦЕ КОВТОК ЖИТТЯ»: ЗАСУДЖЕНІ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ПРО ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО¹

Інтерв'ю підготувала Ольга Бабчук

За даними Департаменту з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України, на початку 2020 року Україна посідала 9-те місце в Європі за кількістю в'язнів. У місцях позбавлення волі значна роль відведена соціальній роботі, спрямованій на повернення ув'язнених до правослужняного життя після закінчення терміну покарання. До цієї роботи за згодою керівництва виправних установ долучаються і громадські активісти.

Так, для ув'язнених Державної установи «Закарпатська установа виконання покарань №9» міста Ужгорода місцеві активісти проводять покази та обговорення документальних фільмів про права людини. Ініціаторка цієї роботи – методистка обласного управління освіти, керівниця школи при благодійному фонді «Карітас», координаторка Мандрівного фестивалю документального кіно Docudays UA на Закарпатті Марія Симкович.

Марія Симкович

Маріє, як виникла ідея влаштовувати покази документальних фільмів про права людини для ув'язнених?

Я працюю координаторкою Мандрівного фестивалю Docudays UA вже близько десяти років. Окрім того, проводжу обговорення і покази фільмів у кіноклубі документального кіно з прав людини «Альтернатива», що входить до Мережі DOCU/CLUB. Саме в цьому кіноклубі років шість тому виникла ідея співпраці з установою виконання покарання № 9, що знаходиться в Ужгороді у центрі міста. Раніше там було ще й СІЗО. Це дуже старовинна будівля, багато людей навіть не здогадуються, що за її воротами відбувають покарання люди.

Починалася наша співпраця з роботи із підлітками, тому що у цій установі їх перебувало досить багато. У них є класи для навчання і вчителі приходять до них проводити

1 Матеріал вперше було опубліковано на медіа-ресурсі Zmina.info.

уроки. Упродовж десяти років я координувала роботу учнівського самоврядування міста Ужгорода і ми з учнівськими лідерами часто приходили до ув'язнених, проводили виставки про права людини або приносили якісь смаколики. Так і народилася ідея показувати їм документальні фільми і спільно їх обговорювати.

Фільм, з якого я починала цю роботу, називається «Перукарська воля» шотландських режисерів Фінлі Претселла та Едрієна Макдовелла. Стрічка розповідає про те, як конкурс перукарської майстерності допомагає в'язням переосмислити свої протизаконні вчинки у минулому житті і готуватися до життя на волі. Фільм мав великий успіх. Ми подивилися його з підлітками, що відбували покарання, а потім вже і з дорослими ув'язненими. Це був початок нашої співпраці.

Маріє, як виникла ідея влаштувати покази документальних фільмів про права людини для ув'язнених?

Карантин і початок війни поставили наше спілкування на паузу. Але у січні 2023 року співробітники установи вийшли зі мною на зв'язок і запропонували знову проводити покази й обговорення фільмів для ув'язнених. Жінкам, які перебувають в ув'язненні, дуже бракує такого спілкування, а подібні дискусії допомагають їм переосмислити свої вчинки.

Обговорення фільму «Рахую дні, рахую роки» в Державній установі «Закарпатська установа виконання покарань №9»

Ми з підлітками дуже готувалися до цього заходу, провели навчальний тренінг. Для показу обрали фільм «Рахую дні, рахую роки» шведської режисерки Монне Ліндстрьом. Ми не дарма зупинилися саме на цій стрічці – це мультиплікаційний короткометражний фільм, що передає думки і переживання дітей, батьки яких відбувають покарання у місцях позбавлення волі. Це три дитячі історії про те, як діти сприймають таку ситуацію.

Спочатку я показала його підліткам-лідерам. Далі ми думали про те, як обговорити фільм спільно з ув'язненими підлітками. Але вийшло так, що до нас на зустріч прийшли не діти, а жінки. Їх було багато – зібралось десь до сорока глядачок. Ми переглянули фільм, а потім працювали у спільних групах, роботу у яких модерували

підлітки. Ми говорили про їхнє майбутнє, адже після відбуття покарання жінкам доведеться налагоджувати стосунки зі своїми родинами.

Яке завдання ви ставили перед собою у цьому проєкті?

По-перше, долати стереотипи й упереджене ставлення до ув'язнених у громаді. Це велика проблема. Багато людей у СІЗО перебувають під слідством і їхня провина ще не доведена. Деяких з них згодом виправдовують, але до того вони певний час перебувають в ув'язненні. Словом, там є різні люди і вони потребують спілкування із зовнішнім світом. Із моєї групи лідерів восьмеро учнів виявили бажання долучитися до проведення заходу. Це їхнє усвідомлене рішення, тому наша робота була дуже продуктивною.

Другий момент – це виховання толерантного ставлення одне до одного й осмислення прав людини. Важливо, що цю тему обговорювали дві різні групи. З одного боку, ув'язнені батьки, діти яких залишилися жити у вільному світі, а з іншого – підлітки, які розуміють, що можуть відчувати діти, чиї батьки засуджені. Фільм розповідає про те,

Учасники та учасниці учнівського самоврядування та ув'язнені жінки обговорюють документальний фільм «Рахую дні, рахую роки»

як діти ув'язнених соромляться розповідати про свої сімейні проблеми у школі, як деякі однокласники з них збиткуються і цькують. Під час обговорення підлітки-лідери по-іншому подивилися на ці людські історії, переосмислили своє бачення проблеми, яке базувалося на стереотипах, сформованих у громаді.

Під час обговорення фільму у спільних мікрогрупах вони працювали над тим, як може далі скластися життя сімей після повернення батьків з ув'язнення. Вони обговорювали це разом із жінками, мріяли, шукали рішення. Ця зустріч була дуже емоційною, у мене і досі сльози

стоять у очах, коли пригадую. І хоча тема дуже важка, але зустріч була успішною. Ці жінки просили, щоб ми частіше приходили і спілкувалися з ними, тому що, як правило, вони не мають з ким проговорити свої переживання.

Маріє, це складна тема і непросте завдання. Чи консультувалися ви з фахівцями, готуючись до цього заходу? Як готували підлітків до спілкування?

Ми, звісно, аматори у цій справі і робимо лише перші кроки. Я проходила навчання з фасилітації гетерогенних груп, вмію працювати з аудиторіями різного віку, різного соціального статусу. Тому мені ці знання дуже допомогли. А ще роки практики, адже в рамках Мандрівного Docudays UA ми проводимо покази й обговорення для різних вікових категорій глядачів і в різних установах.

Звісно, ми самі готувалися до цієї розмови і готували дітей. Не було упередженого ставлення до ув'язнених жінок. Ми просто спілкувалися, говорили про проблеми так, як робимо це на показах у нашому кіноклубі.

Учасники й учасниці учнівського самоврядування та ув'язнені жінки обговорюють документальний фільм «Рахую дні, рахую роки»

Коли ми прийшли у виправний заклад, атмосфера була дуже гнітюча, насторожена, глядачки були мовчазні. Вони подумали, що ми вирішили влаштувати таку атракцію – прийшли показати дітям ув'язнених. Колись існував такий метод превентивного виховання для дітей, які стоять на обліку у правоохоронних органах, – водити дітей в СІЗО і показати, яке майбутнє на них чекає, якщо вони не виправлять свою поведінку. Це дуже погана практика насправді. Мені здається, що ув'язнені жінки спершу вирішили, що ми прийшли саме з цією метою: показати дітям,

які можуть бути наслідки поганих вчинків. Але коли почався перегляд фільму, а потім обговорення його у маленьких групах, жінки дуже відкрилися. Я думаю, що вони побачили емоції дітей, їхні переживання і відчули, як діти сприймають трагедію ув'язнення своїх батьків.

Підліткам вдалося їх усіх розговорити, вони відкрилися, комунікували, вступали в групи у діалог. Навіть працівники виправної установи казали, що цих людей таки-

ми ще не бачили. Зазвичай вони закриті, замкнуті у собі. Нам вдалося їх розворушити, бо ми поставилися до цих людей з повагою, розказали про наші емоції і, напевно, саме тому отримали такий ефект.

Розмова була простою, вільною – це спрацювало. Мені здається, що наша людяність і гуманність дуже відкрила цих жінок. Я впевнена, що треба проводити такі зустрічі у виправних установах. Після завершення жінки казали, що наш захід став для них справжнім ковтком свіжого повітря, ковтком життя.

ІСТОРІЯ ТЕТЯНИ КІЧАТОЇ. ПОКАЗУЄМО ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО КЛІЄНТАМ ПРОБАЦІЇ: ЧИ СПРАЦЮЄ УКРАЇНСЬКЕ НОУ-ХАУ?¹

Ольга Бабчук

В Україні запроваджують [пробаційний нагляд](#) як основний вид покарання та ще одну альтернативу позбавленню та обмеженню волі.

Відповідні зміни до Кримінального кодексу набули чинності 26 березня 2024 року. Вони передбачають, що засуджені за певні кримінальні проступки відбуватимуть покарання без ізоляції від суспільства, тобто без ув'язнення.

У світі пробація існує вже понад 200 років, але для України це відносно нова система покарання. Її завдання – допомогти засудженим зрозуміти свою провину й зробити так, щоб у майбутньому вони не скоювали повторних правопорушень. Клієнти пробації – а саме так називають людей, які перебувають на обліку в підрозділах пробації, – зобов'язані дотримуватися певних вимог, визначених законом і встановлених вироком суду. Це може бути обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля. Вони мають працевлаштуватися та виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою.

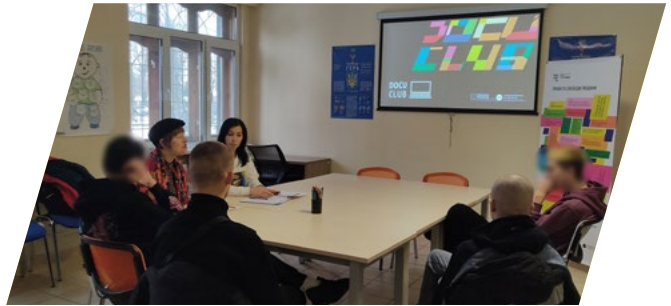

Тетяна Кічата

Заступниця директора Державної установи «Центр пробації» Тетяна Кічата розповідає, що підрозділи установи почали працювати в Україні з 1 січня 2018 року. Станом на сьогодні українська служба пробації України є однією з найбільших у Європі – й не тому, що ми маємо найбільшу кількість правопорушників/-ць, а через особливості адміністративного устрою. Підрозділи пробації розташовані в тих населених пунктах, де є місцеві суди, які й призначають покарання. На сьогодні до складу Державної установи «Центр пробації» входять 559 підрозділів, у яких працює понад три тисячі співробітників і співробітниць.

1 Матеріал вперше було опубліковано на онлайн-медіа [«Дзеркало тижня»](#).

«Ми використовуємо будь-який засіб, що допомагає змінити мислення наших клієнтів, виправити їхнє прагнення злочину, – каже Тетяна Кічата. – Пробація – це не уникнення покарання. Людина відбуває покарання за вироком суду, але залишається в соціумі, тому позбавлена впливу кримінального мислення. Суд покладає на людину певні обов'язки. Один з них – з'являтися на реєстрацію в підрозділ пробації у визначений термін. Наші працівники оцінюють ризики вчинення повторного кримінального правопорушення щодо кожного клієнта. Вони спілкуються з родичами, збирають характеристики в організаціях або на підприємствах. Ми маємо скласти цілісну картину, щоб зрозуміти, де людина може оступитися. Наше завдання – зменшити ці ризики. А для цього треба працювати над розв'язанням психологічних проблем, долати наркотичну чи алкогольну залежність клієнта, допомогти йому з працевлаштуванням».

*Фото з архіву Мережі
DOCU/CLUB*

Підрозділи пробації співпрацюють із різними організаціями, особливо тісно – із центрами зайнятості. Адже обов'язок працевлаштування часто є одним із головних приписів суду. Тож клієнт пробації має зрозуміти, що невиконання цього припису призведе до скасування звільнення від покарання з випробувальним терміном, тоді доведеться йти до в'язниці.

Втримати людину від скоєння повторного кримінального правопорушення, змінити її спосіб мислення та життєві установки – завдання непросте. Досягти цієї мети традиційними засобами – лекціями чи виховними бесідами – досить складно. Керівництво Центру пробації шукало нові, дієвіші інструменти для роботи зі своїми клієнтами. Несподівано таким інструментом стало... документальне кіно.

Ідея використовувати документальні фільми про права людини в роботі пробації виникла у колишньої очільниці відділу Житомирського районного відділу Центру Ліни Бабич. 2019 року вона відкрила у своєму відділі кіноклуб Docudays UA, що вхо-

див до Мережі кіно клубів документального кіно DOCU/CLUB. Уже за рік модераторка кіно клубу ініціювала адвокаційну кампанію, під час якої розробила методичні рекомендації для роботи кіно клубів при підрозділах пробації. Керівництво установи затвердило ці рекомендації, переконалося в результативності роботи кіно клубу з клієнтами. Перші кіно клуби при підрозділах Центру в регіонах відкрилися 2019 року. Минулого року цей процес став масовим.

«На сьогодні в нас уже працює 161 кіно клуб. Я вважаю, що цього ще замало, але цієї кількості вже достатньо, щоб зрозуміти, наскільки дієвою для нас є така форма роботи, – ділиться першими результатами Тетяна Кічата. – Всі наші заходи спрямовані на те, щоб змінити ставлення засудженого до скоєного правопорушення. Ми маємо змінити прокримінальне мислення наших клієнтів. І саме документальні фільми з колекції Мережі DOCU/CLUB, на нашу думку, сприяють цьому. Коли люди дивляться фільм, а потім починають його обговорювати, вони розкриваються. Люди діляться наболілим, говорять про те, чим ніколи не поділяться в анкеті чи опитувальнику. Такі важливі моменти вдається виявити саме під час обговорення. І тоді працівник пробації вже розуміє, що саме потрібно конкретній людині, як їй допомогти стати законослухняною».

Щоб ця робота була справді ефективною, керівники кіно клубів пройшли кількотижневий навчання від фахівців Мережі DOCU/CLUB і вже проводять покази документальних фільмів.

«Я спостерігала, як цікаво було навчатися нашим співробітникам. А це означає, що вони зможуть зацікавити новою формою роботи своїх клієнтів, із якими працюють над виконанням вироку суду, – впевнена Тетяна Кічата. – У нас є працівники, які просто “горять” кіно клубом. Наприклад, Костянтин Назаренко з Полтавської області й Аліна Березницька з Херсонської області вже стали “зірками”, мають прекрасні результати. Вони не лише успішно працюють із клієнтами, а й проводять відкриті покази для своїх колег. Це дуже корисно для новачків, на такі заходи збирається до 300 глядачів. Документальне кіно створює позитивну атмосферу, забезпечує неформальний підхід до людей, – а це дуже важливо в нашій роботі. Я бачу, що дедалі більше співробітників зацікавлені в такій формі роботи, бо вона справді дієва, допомагає уникнути формального підходу й сухої лекції», – каже Тетяна.

Цим впливом справді охоплено чимало людей. Сьогодні в Центрі пробації зареєстровано понад 66 тисяч справ із різними видами покарання: є звільнення з випробуванням, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, є громадські чи виправні роботи. Тож співробітникам і співробітницям пробації треба долати наслідки різних видів кримінальних правопорушень.

Важливо, що робота кіноклубів вибудовується на одній із найвищих цінностей – повазі до прав людини. Це саме та цінність, що допомагає пробації перейти у своїй діяльності від карних до виправних функцій. Головна засада її роботи – ставитися до засуджених із такою самою повагою, як і до інших людей. Так, вони оступилися, але можуть повернутися до нормального життя.

Тетяна Кічата каже, що документальне кіно допомагає людям повірити в те, що таке повернення справді можливе. Справжнім хітом у кіноклубах є фільм «Перукарська воля» шотландських режисерів Фінлі Претселла та Едрієна МакДовелла. Ця документальна історія про змагання з перукарського мистецтва серед ув'язнених за тяжкі злочини спонукає глядачів/-ок переосмислити свої вчинки й готуватися до майбутнього життя після покарання. А фільм «Лізо, ходи додому!» литовської режисерки Оксани Бурай підштовхує подумати про причини проблем у сім'ї та пошук їх вирішення.

Фото з архіву Мережі DOCU/CLUB

Чи спонукають ці роздуми змінити поведінку? Тетяна Кічата впевнена, що так: «Ще за результатами адвокаційної кампанії Ліни Бабич ми зафіксували зменшення рівня повторної злочинності в підрозділах, де регулярно проводиться робота з використанням документального кіно. Звісно, ми не можемо відстежувати конкретні зміни в кожній людині, але емпатія глядачів, їхнє залучення в обговорення фільмів дають упевненість у тому, що світогляд наших клієнтів зазнає незворотних змін – і це дуже обнадійливий результат».

Українська служба пробації активно співпрацює з європейськими колегами. З українськими фахівцями своїм досвідом роботи діляться пробаціонери з Великої Бри-

танії, Португалії, Латвії, Литви, Хорватії. Їхній досвід допомагає налагодити якісну роботу. Але, за словами Тетяни Кічатої, українське ноу-хау – використання документального кіно в роботі пробації – також цікаве для фахівців із інших країн.

Цей досвід тим більш цінний, що впроваджувати його масштабно почали вже після початку повномасштабної війни. «Масова розбудова кіноклубів розпочалася вже під час агресії Росії. Ми шукали нові дієві форми роботи з людьми, щоб відволікти їх від того, що відбувається навколо, додати їм надії та впевненості в майбутньому. Це дуже важливо для наших клієнтів. А фахівцям пробації це допомагає глибше зрозуміти сутність людей, із якими вони працюють», – впевнена Тетяна Кічата.

ІСТОРІЯ ОЛЕГА ДУКИ. ЯК ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО ЗМІНЮЄ СТАВЛЕННЯ ПРОКУРОРІВ І ПРОКУРОРОК ДО ПОТЕРПІЛИХ¹

Олена Тиха

У 2019 році відбулася чергова реформа органів прокуратури, одним із результатів якої стало створення нової установи для професійного навчання прокурорів – Тренінгового центру прокурорів України. А з 2023 року Тренінговий центр прокурорів України займається не тільки підвищенням кваліфікації досвідчених прокурорів, але й здійснює первинну підготовку новопризначених прокурорів-стажистів окружних прокуратур.

Олеся Отраднава

Зміна правил підготовки прокурорів потребує нових форм і нових підходів до навчання. З якими викликами зіштовхуються прокурори та тренери Центру під час війни? Які форми роботи допомагають готувати вмотивованих фахівців і фахівчинь? І чи є у цьому важливому процесі місце для експериментів?

Про це розповідають директорка Тренінгового центру прокурорів України Олеся Отраднава та заступник директора Центру Олег Дука.

Олег Дука

НАВЧАННЯ – ЦЕ НЕ ПОКАРАННЯ

Співробітники/-ці Тренінгового центру вирішили зосередити свої зусилля на впровадженні нових методів навчання, щоб уникнути формального підходу до роботи. Директорка Центру переконана, що змінити парадигму мислення і впровадити нові знання можна лише тоді, коли слухач(к)ам Центру буде цікаво навчатися.

Здавалося б, фахівці з багаторічним досвідом роботи в прокуратурі не потребують нових підходів, цілком мо-

1 Матеріал вперше було опубліковано на медіа-ресурсі [Lover](#).

Показ в межах кіноклубу документального кіно Тренінгового центру прокурорів України

жуть вдовольнитися традиційною формою подачі знань. Але чи дасть такий підхід потрібні результати?

«Класичний лекційний формат, коли виходить професор і півтори години щось розповідає – вже не працює на дорослій аудиторії. Це беззмістовно, бо люди через десять хвилин починають відволікатися. У наш Центр приходять професіонали, які вже багато чого знають і деколи скептично ставляться до навчального процесу – мовляв, чого ви можете навчити людину, яка вже 20 років працює в прокуратурі?», – розповідає Олеся Отраднава.

«І вони справді прекрасні фахівці, у яких складна і часто неприємна робота. Прокурори працюють не з рожевими поні, вони працюють зі злочинцями і злочинцями. Формальний підхід до викладання викликає у них відторгнення. Тому ми використовуємо гейміфікацію навчання, мозкові штурми, роботу в малих групах, розбір кейсів – усе, що допомагає уникнути формальної освіти й урізноманітнити способи передачі нових знань», – стверджує директорка Центру.

Такий підхід до навчання вже використовується в Україні, але у системі кримінальної юстиції цей досвід – унікальний. «Можемо сказати, що ми йдемо в авангарді процесу, – констатує директорка Олеся Отраднава. – Ми прийшли з метою змінити стару систему освіти прокурорів. І нам це вдається».

«У ЦЕНТРІ УВАГИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ – ПОТЕРПІЛИЙ»

Сьогодні у роботі прокуратури впроваджується підхід, орієнтований на потерпілого. Раніше в Україні такого не було – завданням прокуратури було притягнути правопорушника до відповідальності, а потерпілі залишалися поза межами уваги кримінальної юстиції. Сьогодні система перебудовується.

У прокуратурі створили окремий структурний підрозділ – Координаційний центр підтримки потерпілих і свідків. Поки що він фокусується на потерпілих і свідках воєнних злочинів, але це пілотний проєкт. Якщо він буде вдалим, то надалі працюватиме з усіма категоріями потерпілих.

«Перед Тренінговим центром стоїть важливе завдання – допомогти прокурорам переналаштуватися на увагу до потерпілих. Адже саме ці люди вимагають справедливості. Завдання прокурора – відновити справедливість для потерпілого, а покарання злочинця є частиною цього процесу», – наголошує Олеся Отрадна. «Розслідування воєнних злочинів на сьогодні є пріоритетним напрямком роботи прокуратури, але й інші види злочинності нікуди не поділися, на жаль. Наприклад, торгівля людьми стала більшою загрозою, адже багато наших жінок опинилися з дітьми за кордоном самі, у чужій країні і без підтримки рідних. Це робить їх більш вразливими перед злочинцями. Корупція, екологічні злочини, організована злочинність, наркотики – це теж частина наших реалій, з якою треба працювати прокурорам», – додає директорка.

ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО ДЛЯ ПРОКУРОРІВ

Щоби впровадити підхід, орієнтований на потерпілих, потрібно змінити парадигму роботи прокурорів і прокуророк. Співробітники/-ці Центру шукали спосіб «прошити» своїх слухачів/-ок цією ідеєю, переконати прокурорів-стажистів і вже досвідчених фахівців/-чинь у цінності нового підходу.

У пошуках рішення заступник директора Тренінгового центру Олег Дука запропонував обговорювати зі слухач(к)ами документальні фільми про права людини з колекції [Мережі кіноклубів DOCU/CLUB](#).

«Ідея виявилася напрочуд дієвою. Ми дивилися й обговорювали фільм литовської режисерки Оксани Бурай “Лізо, ходи додому” про дівчинку з неблагополучної сім’ї. Але дивилися його з точки зору ювенального прокурора», – розповідає Олег Дука. «Говорили про те, що може зробити прокурор у такому випадку, як захистити права дитини, на якому етапі підключати соціальні служби... Аудиторія почала думати й аналізувати ситуацію. Ми були дуже задоволені їхньою реакцією і включенням у цю роботу», – каже заступник директорки Центру.

Команда Тренінгового центру поставила перед собою мету: ввести документальні фільми про права людини в навчальний процес і сформувати у слухачів/-ок професійну і людяну позицію щодо проблем, порушених у стрічках.

Олеся Отрадна пояснює: «Такі фільми налаштовують прокурорів на необхідність відновлення справедливості щодо потерпілих. Це ж не пізнавальне кіно про океани чи космос. У цих документальних фільмах завжди є герої, які потерпають через порушення їхніх прав. З такими ж проблемами і людьми прокурори зустрічаються у своїй роботі і мають відновлювати щодо них справедливість».

«Так, наші слухачі чудово обізнані у кримінальному процесі, у правах людини. Але теорію треба не просто знати, а й відчувати. Документальне кіно допомагає зрозуміти біль і потреби потерпілих», – стверджує директорка.

Ініціатори ідеї спершу провели декілька тестових показів та обговорень для команди Центру. «Ми на собі тренувалися, тобто на наших консультантах, експертах, співробітниках Тренінгового центру, які працюють зі слухачами, – розповідає директорка. – Важливо було перевірити, які емоції викликає фільм, як із ними працювати, і подумати, як зробити обговорення фільму максимально ефективним з професійної точки зору».

За цією програмою розпочинають працювати з прокурорами-стажистами, згодом її планують також впроваджувати і в інші тренінги вже для більш досвідченої аудиторії.

Варто зазначити, що за законом кожен прокурор-стажист має пройти обов'язковий двомісячний курс навчання у Тренінговому центрі для прокурорів.

Кожен чинний прокурор – а в органах прокуратури України працює близько 10 тисяч прокурорів, – зобов'язаний щороку підвищувати свою кваліфікацію за різними напрямками у Тренінговому центрі. Тож найближчим часом більшість із них зможуть перевірити й оцінити переваги нового методу навчання.

Олег Дука вважає, що співробітники/-ці Центру до такої роботи готові: «Ми вже провели певну аналітичну роботу, сформували для себе каталог фільмів з колекції Мережі DOCU/CLUB. Підібрали фільми на тему прав дитини, прав ув'язнених, протидії катуванням. Наприклад, покажемо резонансний фільм Таїсії Кутузової “Ти, б**»,

рота закрий” про громадянські права і фільм “Нескорений Херсон” Устина Данчука про громадянську позицію.

Впевнений, що для прокурорів будуть актуальними фільми “Точка відліку” Міхала Щесняка і “Що написано пером” Мартіна Рата, бо у них йдеться про права людей, які опинилися поза соціумом. Ці та інші фільми допоможуть зробити акцент на встановленні справедливості для потерпілих», – розповідає заступник директорки Центру.

Досі документальні фільми з такою метою в Україні не використовували. Це перший досвід впровадження документального кіно у програму підготовки прокурорів.

Глядачки й глядачі на показі кіноклубу документального кіно Тренінгового центру прокурорів України

Олег Дука прогнозує, що вплив такої роботи буде відчутним: «Прокурор – це посадова особа, яка впливає на дуже багато процесів, тому формування у нього ставлення до потерпілих і до дотримання прав людини складно переоцінити. Прокурори у переважній більшості – фахівці з високим рівнем професійної свідомості, але документальні фільми допомагають помітити недопрацювання чи втрачені можливості у роботі з людьми, допомагають гостріше побачити певні проблеми».

Він впевнений, що нові форми навчання обов'язково дадуть новий результат.

РОЗДІЛ 2

ІСТОРІЇ АДВОКАЦІЙНИХ КАМПАНІЙ

ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО ЯК ІСКРА ДЛЯ ПРОБУДЖЕННЯ АКТИВІЗМУ І ПОЧАТКУ ЗМІН¹

Ольга Бабчук

15 кіноклубів документального кіно Мережі DOCU/CLUB у десяти областях України реалізували у своїх громадах адвокаційні кампанії в рамках програми «DOCU ДІЄ 2.0».

Ця програма стартувала у грудні 2022 року, коли команда Мережі оголосила конкурс на відкриття нових кіноклубів. 36 переможців конкурсу пройшли кількомісячне навчання під керівництвом менторів/-ок Мережі і відкрили кіноклуби документального кіно з прав людини при своїх громадських організаціях, освітніх закладах, бібліотеках чи закладах культури по всій Україні.

Важливою складовою програми було навчання з адвокації. Модератор(к)и кіноклубів навчалися визначати важливі для громади проблеми, гуртувати громаду для її вирішення, комунікувати з владою і домагатися від неї прийняття потрібних для громади рішень. Значна кількість модераторів/-ок після навчання запропонували ідеї власних адвокаційних проєктів. 15 з них отримали підтримку від Мережі DOCU/CLUB для реалізації у громадах.

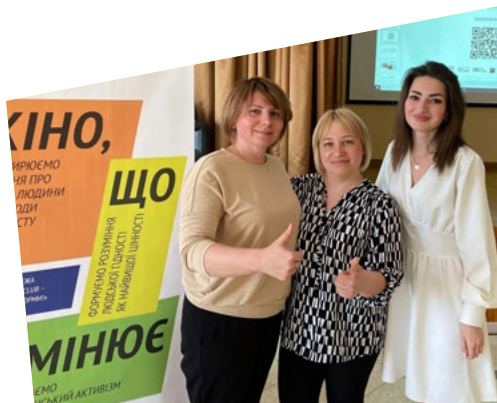

Фото: архів Мережі DOCU/CLUB.

Тематично усі адвокаційні проєкти були різними: модератор(к)и працювали над впровадженням інтеграційних програм для вимушено переміщених осіб; запровадження програм підтримки родин, які втратили близьких на війні; формуванням культури пам'яті та вшанування полеглих героїв. Частина команд домагалась прийняття програм та планів з протидії булінгу, домашнього насильства, запровадження практик медіації та вирішення безпекових питань у гро-

1 Матеріал вперше було опубліковано на медіа-ресурсі [«Громадській простір»](#).

маді. Кілька проєктів працювали над створенням Молодіжних рад та розробкою системних програм просвітницьких та культурних заходів для молоді.

Здавалося б, такі різні проєкти. Що стало об'єднавчою силою для цих ідей і допомогло ініціатор(к)ам досягти успіху за два місяці, передбачених на реалізацію проєктів? Відповідь проста: документальне кіно. Саме документальні фільми з колекції Мережі DOCU/CLUB допомогли модератор(к)ам кіноклубів акцентувати увагу мешканців/-ок громади на проблемі, зібрати людей і владу для її обговорення, а також напрацювати пропозиції щодо її вирішення.

Команда Мережі допомогла модератор(к)ам підібрати зі своєї колекції фільми, що тематично дотичні до адвокаційних проєктів. Люди у містах, містечках та селищах України збираються на перегляди та обговорення фільмів, бачать на екрані невігдані історії реальних людей з України і всього світу, надихаються їхніми пошуками та їхньою боротьбою за свої мрії і, що найголовніше, починають розуміти, що вони також можуть змінювати на краще життя у своїй громаді.

Адвокаційні проєкти програми «DOCU ДІЄ 2.0» допомогли виявити у громадах людей, готових брати на себе відповідальність і долучитися до активної роботи з громадою і до комунікації з владою. Адже завдання адвокаційного проєкту – не лише окреслити проблему, яка існує в громаді, а й розробити план заходів для її подолання і домогтися внесення цих заходів у план стратегічного розвитку громади.

Завдяки таким послідовним діям ініціативних груп проєктів під керівництвом модераторів/-ок кіноклубів – їм вдалося досягти реальних результатів. Ініціатор(к)и проєктів подали напрацьовані пропозиції в органи місцевої влади й отримали позитивні рішення.

Так, у Хорошеві на Житомирщині з ініціативи учасників/-ць проєкту виконком селищної ради затвердив заходи з підвищення рівня безпеки на дорозі біля школи. У Богуславці на Черкащині прийняте рішення про запровадження в освітньому закладі посади соціального педагога для попередження насильства серед дітей. У Гощі на Рівненщині у новому навчальному році посилять заходи з протидії кібербулінгу в закладах освіти. У Львові затверджено стандарт публікації новин на офіційних каналах міської ради, за яким уся важлива інформація, яка публікується у вигляді картинок чи інфографіки, має обов'язково дублюватися у текстовому варіанті, щоб бути доступною для слабозорих та незрячих людей.

У Новояворівську на Львівщині ініціативна група кіноклубу Docudays UA розробила й подала у міську раду план заходів із впровадження у громаді альтернативного способу вирішення спорів через медіацію.

Де кілька кіноклубів у своїх проєктах працювали з ідеями, пов'язаними безпосередньо з війною та відбудовою. У Покалеві на Житомирщині активісти домоглися демонтажу пам'ятника радянської доби, який підпадав під дію «Закону про декомунізацію», сформували і затвердили у міській раді дорожню карту щодо виділення та оформлення у громаді місця пам'яті загиблих сучасних героїв.

Ініціативна група у Кременчуці на Полтавщині подала у міську раду пропозиції щодо внесення змін у міську програму «Захисник України» з метою відкриття у місті центру психосоціальної підтримки жінок з родин військовослужбовців та волонтерок. За результатами адвокаційного проєкту ще одного кіноклубу у цьому місті в міську раду Кременчука подані пропозиції та методичні рекомендації для розробки програми для груп підтримки родин військовослужбовців, які загинули, пропали безвісти чи перебувають у російському полоні.

У Ківерцях на Волині розробили проєкт Положення про Громадську раду з питань волонтерства і зареєстрували звернення до сільської ради про створення Громадської ради з питань волонтерства. А у Вознесенську на Миколаївщині ініціативна гру-

ПІДСУМКИ ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ АДВОКАЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ

DOCU ДІЄ 2.0

15

КІНОКЛУБІВ

10

ОБЛАСТЕЙ

2 687

ЛЮДЕЙ ЗАЛУЧЕНО,
З НИХ **338** – ВПО,
279 – ІНШІ ВРАЗЛИВІ
КАТЕГОРІЇ

49

ЗГАДОК
У МЕДІА

64

ПОКАЗІВ ФІЛЬМІВ
ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

32

ІНШІ ЗАХОДИ
(ТРЕНІНГИ,
МАЙСТЕРНІ ТОЩО)

74

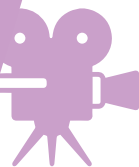
ПАРТНЕРИ
У ГРОМАДАХ

148

ПОСТІВ
У СОЦМЕРЕЖАХ

154 673

ЗАГАЛЬНЕ
ОХОПЛЕННЯ
У МЕДІА

па проєкту розробила та подала у міську раду листа із пропозиціями внесення змін до Плану «Поводження з твердими побутовими відходами», головним завданням яких буде створення компостувального кластеру у Вознесенській громаді.

Де кілька адвокаційних проєктів працювали над вирішенням проблем, важливих для молоді. У Нерубайлівці на Одещині ініціювали створення Молодіжної ради й очікують затвердження Положення про Молодіжну раду на сесії сільської ради. У Чорноморську поблизу Одеси працювали над залученням молоді та ВПО до культурного життя міста. Активіст(к)и розробили програму культурних заходів, яку вже затвердив відділ культури міськради.

У Слобожанському на Харківщині молодь розробила і запропонувала включити у план розвитку громади програму інтеграції, соціальної адаптації та захисту внутрішньо-переміщених осіб. У Шостці на Сумщині під час реалізації адвокаційного проєкту був розроблений молоддю й погоджений мером план діяльності Молодіжної ради, а зараз активіст(к)и чекають на його включення у Стратегічний план розвитку громади. А у Миколаївці на Сумщині учасники/-ці проєкту працювали над виділенням окремого приміщення для молодіжного простору.

Понад дві з половиною тисячі учасників та учасниць в десяти областях України долучилися до втілення цих адвокаційних ідей. Команді Мережі DOCU/CLUB та модератор(к)ам кіноклубів вдалося реалізувати все задумане. Депутат(к)и та чиновники/-ці місцевих рад пристали на пропозиції команд та прийняли відповідні рішення або найближчим часом розглянуть їх на сесіях і включать у плани розвитку громад.

Але у програми «DOCU ДІЄ 2.0» є ще один вагомий результат: ініціатори та учасники адвокаційних проєктів навчилися ефективному способу взаємодії з владою для отримання позитивного результату. Це вміння вони застосовуватимуть і надалі.

Як зазначила Оксана Козловська, модераторка кременчуцького кіноклубу Docudays UA при ГО «Лідерка» та ініціаторка одного з адвокаційних проєктів: «Тепер фраза “та нічого ми від влади не доб’ємося” викликає посмішку та зустрічне питання: “А ви пробували? Вам допомогти?”».

ІСТОРІЯ ВІРИ КАРПІНСЬКОЇ. У ЗМІНАХ НАЙВАЖЧИМ Є ПЕРШИЙ КРОК¹

Ярина Скуратівська

Львів – велике місто з купою викликів та активною громадою. Але від початку повномасштабної фази війни саме в ньому концентрується ще й значна кількість внутрішньо переміщених осіб, організацій, структур, різних старих та нових проблем, які пов'язані не лише з воєнними питаннями. Натомість ініціювати зміни, покращувати і змінювати простір довкола себе – це одне з найскладніших завдань місцевих активістів/-ок як до повномасштабного вторгнення, так і під час війни. Однак рухатися до покращення і співповаги одне до одного треба тут і зараз, попри обставини.

Як небайдужі львів'яни можуть вирішити проблему інклюзії та вільного доступу до інформації?

«Усе почалось з того, що я стала модераторкою клубу документального кіно, почала проводити кінопокази. А потім з'явилась можливість у межах клубу ініціювати адвокаційний проєкт, щоб домогтися вирішення у нашому місті проблеми доступу до інформації для людей з порушеннями зору».

Віра Карпінська

Віра Карпінська, модераторка клубу документального кіно Docudays UA при Львівській муніципальній бібліотеці, розповідає про те, як це – активно впливати на рішення великої громади і навіть всі ці волонтерські проєкти з підтримки вразливих груп населення. У цьому випадку адвокаційний проєкт – це спосіб розв'язувати локальні проблеми на локальному ж рівні силами місцевих активістів та активісток.

Віра працює у бібліотеці, однак питання взаємодії та рівності всіх мешканців/-ок міста не дає їй та колегам просто «просиджувати» свій робочий час на місці. Як зізнається в розмові: а хто ж робитиме це за неї? Журналістка за фахом, вона зі студентських років ходила на кінопокази й цікавилась питаннями прав людини. Подала

1 Матеріал було вперше опубліковано на медіа-ресурсі [«Еспресо»](#).

заявку у Мережу DOCU/CLUB на відкриття клубу документального кіно при бібліотеці. Пройшовши навчання в менторській програмі, сьогодні за допомогою документальних фільмів про права людей та гуртуванню спільноти клубу залучає таких же небайдужих містян/-ок до роботи над змінами, які вони самі визначають актуальними для громади.

«Були різні ідеї, – продовжує Віра Карпінська, – але ми з колегою Катериною Алексєнко зрозуміли, що великий проміжок часу обговорювали одну і ту ж саму проблему. І це була проблема доступу до інформації для слабозорих людей і про те, що нам, людям нормотиповим, не завжди зрозумілі труднощі, з якими вони стикаються в доступі до неї. Тому ми ініціювали адвокаційний проєкт про доступність інформації для незрячих та слабозорих людей».

Львівська муніципальна бібліотека нині – це не просто вмістилище книг. Силами її співробітників/-ць у приміщенні діє «Сенсотека» – одна з бібліотек цілої системи. Це інклюзивний, безпечний простір, який і любіє питання інклюзії, і, звісно, запрошує до себе всіх без жодного винятку й обмежень відвідувачів/-ок.

За зізнаннями Віри, саме показ у цьому просторі фільму про людину із синдромом Дауна «Дорослі» чилійської режисерки Майте Альберді став для неї тим вирішальним моментом, коли бажання творити зміни переважило інерційний спокій

і відсторонення: «Бо я по-іншому не вмію. Вже працюючи в бібліотеці, зрозуміла, що це те місце і той простір, який приймає всіх і все. Ми жартуємо, що тут у нас в один день можуть бути всі події, які тільки можливі. Ми завжди думали про те, щоб робити цей простір безпечним та інклюзивним. Неможливо байдуже проходити повз ті проблеми, які тут бачимо і про які чуємо від відвідувачів. Неможливо на них не реагувати. І неможливо в них не включатися».

Фото з архіву Віри Карпінської

Свої колективні зусилля учасники/-ці клубу документального кіно Docudays UA при Львівській муніципальній бібліотеці вирішили зосередити на подоланні інформаційних бар'єрів у місті. А вони, безсумнівно, існують. Скажімо, коли йдеться про доступ до вкрай важливої інформації, яку публікують на сторінках соцмереж комунальні органи влади. Як правило, така інформація подається у вигляді ілюстрацій, зображень, так званих «каруселей» із серії зображень. Над їхнім створенням працюють дизайнер(к)и. Скажімо, це можуть бути поради, як діяти під час бомбардування чи, як було цієї зими у Львові, на таких картинках розміщували інформацію із графіками відключень світла.

У більшості з нас інформація у вигляді ілюстрацій не викликає проблем, ми беремо гаджет і читаємо новини, перегледаємо повідомлення на державних чи комунальних сайтах. Для людей із вадами зору картинки та інфографіки стають перешкодою. Незряча людина цієї інформації не бачить. У неї на гаджеті встановлений спеціальний зчитувач, але він озвучує лише маленьку текстову інформацію, яку додають після картинок: у таких текстах зазвичай закликають подивитися на зображення і дізнатися більше. Те, що намальовано на картинці, така програма-зчитувач не бачить – вона просто повідомляє користувачеві, що зображення є.

«Ми знаємо, що чимало людей з інвалідністю, особливо під час війни, на відміну від нормотипових людей не можуть отримати легкий доступ до інформації, яка є важливою для захисту життя та здоров'я», – каже Віра Карпінська.

Так, методички й матеріали з поширення такої інформації для людей з вадами зору існують, але проблема від того нікуди не зникає, вважає Віра. Вона каже, що бажання і мета команди адвокаційного проєкту – це впровадження змін у підходах до поширення інформації та отримання конкретних відчутних результатів. Державні органи часто публікують свою інформацію у месенджерах чи соціальних медіа і не враховують потреб усіх користувачів/-ок, які мають цю інформацію отримати.

Віра та її команда у межах адвокаційного проєкту розробили гайд для органів влади та представників/-ць медіа «Новини доступні кожному і кожній». У ньому детально розказують як зробити інформаційні портали більш доступними для всіх.

«Ми зосередилися на Львові і сподіваємося, що після успішного результату поширимо цей досвід і на інші міста, – ділиться Віра Карпінська. – Підготували багато додаткової інформації про те, як це правильно робити. Скажімо, в деяких соцмере-

жах можна додавати текст, який ми не бачимо, але який можуть зчитувати спеціальні програми. Ще один можливий варіант – додавання посилання на сайт, де є більше текстової інформації. Повірте, від таких дрібниць може залежати безпека та життя містیان з особливими потребами, особливо під час війни».

Фото з архіву Віри Карпінської

Допомагає втілювати цей проєкт у реальність львівська спільнота громадських активістів/-ок. А вона, спільнота незрячих і слабоворих у місті, активна, згуртована і сильна. Це люди, для яких питання доступу до інформації надзвичайно важливе.

Активіст Володимир Пиріг – один із них. Він давно опікується питаннями цифрової адаптації інформації для незрячих – і не лише щодо доступу до неї, а й щодо доступності української мови для програм-зчитувачів загалом. Саме

Володимир проводив експертизу, надавав консультації й тестував на практиці рекомендації учасників/-ць адвокаційного проєкту.

«Життя без огляду на такі проблеми було б дуже легким, – додає Віра Карпінська, відповідаючи на запитання, навіщо їй все це. – Коли ти намагаєшся щось робити, завжди буде критика, будуть негативні думки від сторонніх, будуть запитання на зразок: навіщо ти це робиш? Скажімо, навіть у цьому проєкті люди питають, навіщо нам цим перейматися, адже люди з порушеннями зору можуть знайти інші канали комунікації. Ми відповідаємо, що наше місто має стати інклюзивним. Це нереально – шукати якісь додаткові шляхи для отримання інформації замість того, щоб прийняти одне спільне для всіх рішення.

Кілька тижнів тому в рамках цього проєкту ми спільно з Музеєм у темряві у Львові запросили відвідувачів на особливий захід. Це був кінопоказ документального фільму із аудіодискрипцією (озвучуванням фільму для незрячих) з подальшим обговоренням. На захід прийшли різні люди: слабоворі, незрячі й нормотипові. Для всіх глядачів і глядачок ми підготували спеціальні пов'язки на очі, аби всі могли

відчути, як воно – переглядати фільми, читати новини, перебувати в просторі для людини з порушенням зору. Як результат – чимало людей не досиджували до кінця, вони знімали пов'язки і говорили про те, що такий досвід є важким і вражаючим...»

Якби розв'язання таких питань було простим і легким... Процес комунікації та порозуміння між громадою та місцевими органами влади – це найважчий і найтриваліший етап з усіх. Підтверджує це і Віра:

«Ти заплануєш одне, але може все піти не так. Я людина, яка любить все контролювати, а коли щось не виходить, то можу розчаруватися чи сильно засмутитись. Розпочати легко, а сам шлях показує свої труднощі. Інколи найважче – це спілкування з людьми і їх переконання. Не завжди збігаються погляди, може виникати дискомунікація. Тоді я згадую почуття, яке було на початку проєкту, і яке було втіленням хорошого задуму та розуміння необхідності цієї ідеї. Навіть коли важко, ти згодом переконуєшся, що кинути неможливо. А якщо зупинишся, то легше не буде. Треба просто пережити це відчуття втому і продовжувати лупати сю скалу. Мені комфортніше бути собою, коли я допомагаю і взаємодію з іншими.»

Віра Карпінська впевнена, що на неї далі чекає ціла низка проєктів, які вона з одnodумцями доведе до фіналу: «Інколи мені здається, що довкола виробилась своя бульбашка, бо мене оточують такі ж активні, включені люди. І я це роблю, бо не можу не робити».

На запитання щодо того, як виглядатиме місто Лева, коли адвокаційний проєкт буде втілений, співрозмовниця відповіла так: «Я маю надію, що наші проєкти розширяться і не буде інформаційних бар'єрів для людей. Сподіваюся, що не буде й архітектурної бар'єрності. Хочеться, щоб було комфортно всім. Є такий стереотип, що інклюзія стосується лише людей з інвалідністю. Ні. Це про всіх, незалежно від статі і віку, незалежно від професії і соціального статусу. Просто, щоб було людям комфортно. Навіть під час війни».

Особливо під час війни. Шлях, який долають такі активістки та активісти як Віра, може бути довгим та нелегким, але вони вже точно не зупиняться. Можливо, це одна з тих змін, які формують наше громадянське суспільство.

P.S.

Пресслужба Львівської міськради підтримала ініціативу Віри Карпінської й запровадила гайд «Новини доступні кожному та кожній» для використання на офіційних сайтах і в соцмережах. Тож автор(к)и гайду і команда Мережі кіноклубів документального кіно DOCU/CLUB вирішили поширити досвід цієї адвокаційної кампанії в інших містах. Вони організували у Києві в Українсько-данському молодіжному домі обговорення, присвячене темі забезпечення цифрової доступності інформації для слабозорих людей.

Фото з архіву Віри Карпінської

«Допомогти побачити в темряві» – так називалася дискусія, до якої долучилися представники/-ці медіа, громадських організацій та зацікавлені мешканці/-ки. Присутні мали змогу підписати звернення до КМДА та Київради щодо впровадження стандартів доступності в медіа. Віра Карпінська надіслала звернення адресатам, а вже у січні ініціатори дискусії отримали відповідь.

Управління інформаційного забезпечення та доступу до публічної інформації КМДА активно працює над впровадженням рекомендацій, зібраних у гайді. За словами Катерини Баранової, начальниці управління КМДА, офіційний портал Києва, телеграм-канал КМДА та сторінки міської влади в соцмережах відтепер будуть розмішувати фото та текстовий контент із врахуванням основних принципів доступності інформації для слабозорих та незрячих людей. Крім того, в управлінні розробили інклюзивну версію онлайн-порталу, підготували карту укриттів і перелік пунктів обігріву в доступному форматі. Фахівці/-чині, які відповідають за соцмережі, також отримали рекомендації щодо додавання альтернативного тексту до зображень та інфографіки, щоб зробити цю інформацію більш доступною.

Зрештою, дискусія та звернення переконали управлінців КМДА долучитися до вебінарів із безбар'єрності та інклюзії в інформаційному просторі.

На прикладі Львова, а тепер уже і Києва, з'ясувалося, що зробити новини доступними – можливо. Сподіваємося, що такі рішення незабаром стануть стандартом і в інших містах країни.

ІСТОРІЯ ТЕТЯНИ ГОШОВЕЦЬ. ЯК ОВРУЦЬКА ГРОМАДА НА ЖИТОМИРЩИНІ ДЕКОМУНІЗУВАЛА СЕЛО ПОКАЛІВ ТА СТВОРЮЄ МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ ГЕРОІВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ¹

Наталка Позняк-Хоменко

Війна змінює не лише нас, а й ландшафти наших населених пунктів. На кладовищах усе більшають ділянки, які одразу привертають до себе увагу трепетом прапорів біля могил – там поховані загиблі в ході російсько-української війни. На фасадах шкіл усе більше меморіальних дощок на пам'ять про загиблих випускників. Біля пам'ятника жертвам Другої світової з'являються Алеї слави новітніх героїв.

Нині Український інститут національної пам'яті готує пропозиції щодо уніфікації таких комеморативних практик й облаштування місць поховання та меморіальних просторів з урахуванням світового досвіду. А поки робота над цими рекомендаціями триває, активісти та активістки на місцях пропонують свої варіанти вирішення проблеми.

«НА ДЕЯКИХ ШКОЛАХ – ПО ДЕСЯТЬ МЕМОРІАЛЬНИХ ДОЩОК»

Днями в центрі села Покалів Овруцької громади на Житомирщині було гамірно. Тут урочисто відкрили виставку «Герої не вмирають, доки пам'ять про них жива», присвячену пам'яті п'ятох уродженців старостинського округу, які захищали суверенітет України й загинули в ході російсько-української війни: Анатолія

Виставка, присвячена загиблим в російсько-українській війні.

1 Матеріал вперше було опубліковано на медіа-ресурсі [«Україна молода»](#).

Грищука, Олександра Березовського, Михайла Казімірчука, Анатолія Корсуна та Миколи Дивака.

Цю виставку було створено в рамках адвокаційного проєкту «Не забудемо і не пробачимо», що реалізується місцевим кіноклубом документального кіно завдяки підтримці Мережі DOCU/CLUB.

Але загалом ініціативна громада села порушила набагато глибше питання: де і як облаштувати місця пам'яті, як гармонійно вписати це в ландшафт населених пунктів і як зробити так, щоб це справді були місця пам'яті?

«Ще з початку війни склалася традиція, коли меморіальні дошки загиблим землякам встановлювали на стінах шкіл, які вони закінчували. Натоді це було символічно і мало свою виховну мету. Але війна триває вже майже десять років, і в деяких навчальних закладах, на жаль, є по 10-14 загиблих випускників. А ще є зниклі безвісти. І перетворювати школи на суцільні меморіали – не найкраща ідея. Тим більше що в школах часто навчаються діти загиблих, і щоденне нагадування їм про втрату – теж болючий момент. Про це ніхто не говорить, люди бояться порушувати цю проблему. Але про це треба говорити. В інших селах пам'ятні дошки встановлюють на фасадах селищних рад, ФАПів², але це теж не місця пам'яті. Це проблема, яка потребує переосмислення і зміни підходів», – говорить учителька Покалівського ліцею, керівниця кіноклубу Docudays UA Тетяна Гошовець.

Зараз активісти ініціюють створення у селі Алеї пам'яті, де усі пам'ятні знаки будуть зібрані в одному місці. Виставка – перший крок до реалізації цієї ідеї. А загалом вони пропонують розпочати широкий суспільний діалог щодо того, як найкраще вшановувати пам'ять сучасних героїв, загиблих у війні з рашизмом.

А ВСЕ ПОЧАЛОСЯ З КІНОКЛУБУ

Ініціативна громада села Покалів згуртувалася навколо кіноклубу документального кіно Docudays UA, який у січні запрацював на базі Покалівського ліцею.

«Ми тоді взяли участь у конкурсі від Мережі DOCU/CLUB – і виграли. Чесно кажучи, коли ми робили оголошення про перший кінопоказ, навіть не сподівалися,

2 Фальдшерсько-акушерські пункти – прим. ред.

що прийде стільки дітей. Тому що це була необов'язкова програма, без примусу. Тоді ми навчалися дистанційно через загрозу постійних обстрілів. Але мабуть саме цей карантин і вплинув, бо школярі скучили за спілкуванням. Діти прийшли, і потім почали приходити регулярно. Хтось відсіювався, хтось після перегляду приходив з друзями. Але на кожен сеанс ми маємо від 10 до 15 глядачів», – пояснює Тетяна Гошовець.

Найбільший резонанс викликали фільми «Зламани гілки» та «Безголосся» – про історію Голокосту. Після сеансів зазвичай відбувається обговорення фільму, дискусії з різних тем, сеанси арт-терапії. Нині в селі з'явився свій хаб, і на його базі теж організуються кіносеанси.

«Цей кіноклуб відкрив перед нами нові перспективи, до нас потяглися люди. Це і школярі, і місцеві мешканці, волонтери. Нас почали запрошувати до Овруча та в інші міста. У нас буває по шість засідань кіноклубу на місяць», – підключається до розмови ще одна активістка DOCU/CLUB, місцева депутатка Юлія Давидюк.

Кіноклуб допоміг вирішити і ще одну проблему, над якою місцеві активісти та активістки билися не один рік, – демонтаж пам'ятника «першим більшовикам», відкритого ще в 1981 році в центрі села. Пам'ятник зображав кремезного чоловіка в кожусі, папасі й з величезним прапором у руках.

Фото: архів Мережі DOCU/CLUB.

«Цей пам'ятник був присвячений односельцям, які входили до більшовицького комітету, після жовтневих подій у Петрограді організували збройний загін та встановлювали радянську владу в 1917 році на Овруччині. У 2016 році активісти проводили декомунізацію на території міста Овруч відповідно до Закону «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». Але були величезний спротив місцевої

влади і загальна інертність місцевого суспільства. Ми намагалися добитися знесення цього пам'ятника, але влада тоді тільки табличку зняла. Після того настало затишшя аж до вторгнення. Зараз влада вже менше опирається декомунізації та дерусифікації. І все більше людей допомагають вичищати московське сміття з нашого спільного двору», – розповідає пані Юлія.

Пані Юлія та інші учасники/-ці адвокаційного проєкту тричі подавали звернення на виконком та сесію Овруцької міської ради, доки нарешті не добилися позитивного рішення. 29 травня в присутності мешканців/-ок села до пам'ятника під'їхав екскаватор і скинув фігуру комуніста з п'єдесталу.

ПОРЯД – ПАМ'ЯТНИКИ ЖЕРТВАМ І ЇХНІМ КАТАМ

З пам'ятниками в Покаліві склалася цікава історія. За кілька метрів від монумента першим більшовикам у 2017 році відкрили пам'ятник односельцям – жертвам сталінських репресій, початок яким поклали ці самі більшовики. А їх у 1937-38 роках у семи селах, які входили до Покалівської сільради, загинуло більше, ніж на фронтах Другої світової, – 112 селян. Найбільше в селах Дівошин – 30, Гаєвичі – 27, Покалів – 20.

Такий вигляд мав центр села зовсім недавно: поряд – пам'ятники катам та їхнім жертвам.

До появи обох пам'ятників був причетний сільський активіст і краєзнавець Костянтин Бондарчук. Наприкінці 1970-х – на початку 1980-х він очолював Покалівську сільську раду, і саме за його головування постав перший пам'ятник.

«У нас тоді була ідея поставити пам'ятник односельцям, які загинули в роки Другої світової війни. Плити з викарбуваними іменами в нас були, а потрібен був пам'ятник. А тоді ж усе затверджувалося в облвиконкомі. Ми подали проєкт, і заодно з цим подали й ідею пам'ятника покалівцям, які утверджували радянську владу. В результаті перший пам'ятник “заморозили”, а на другий дали добро. Приїжджає людина з Житомира з паперами і каже: “Треба вибрати тему”. Так цей пам'ятник і з'явився», – розповідає Костянтин Артемович.

Ідея другого пам'ятника виникла на початку 1990-х, коли почали відкрито говорити про репресії й відкрили архіви. Костянтин Артемович тоді почав дописувати про це в місцеву газету, а потім домігся створення ініціативної групи, до якої увійшли люди з кожного села громади – відтак вони почали збирати матеріали за архівними даними і розповідями свідків. Ця робота зайняла приблизно десять років.

Для Костянтина Артемовича це було особисте питання – його батька, Артема Бондарчука, записали в куркулі й узимку 1931 року з дружиною і двома малими дітьми вигнали з хати (тоді від застуди померло п'ятимісячне немовля, а згодом – і п'ятирічний син). Але й цього виявилось мало – в 1937-му його заарештували і розстріляли в Житомирі.

«Я змалку знав, що батька репресували, мама казала. Коли почав самостійне життя, пробував дізнатися правду, писав у Міністерство юстиції СРСР. Мені прийшла відповідь, що він помер від гіпертонії. Але це була брехня. А потім я в обласному архіві знайшов справу батька і дізнався, що його звинуватили у тому, що він мав найманих працівників і був релігійний, мав зв'язки із поляками. Донос підписали троє "осведомітелів", а де він похований – досі невідомо», – згадує Бондарчук.

Спорудження пам'ятника жертвам репресій затяглося через бюрократію і питання фінансування. Зрештою за справу взявся Анатолій, син Костянтина Артемовича, який за власні кошти спорудив пам'ятник. Місце обрали те саме – у центрі села.

Але вийшло так, що поряд опинилися пам'ятні знаки жертвам і їхнім катам. Тепер історичну справедливість відновлено: замість пам'ятника окупантам і колаборан-

На деяких школах уже відкрито по 8-10 меморіальних дошок загиблим випускникам.

там стоїть виставка на честь нащадків, які продовжили боротьбу за свободу України і віддали за неї життя.

До речі, на Житомирщині ще достатньо місць, які асоціюються з радянськими наративами, тож активісти з Покалева не збираються зупинятися. Зокрема, в Овручі досі стоїть пам'ятник словаку Яну Налепці (Репкіну), Герою Радянського Союзу, який у складі словацької армії брав участь в окупації Польщі 1939 року, а потім співпрацював з НКВС і воював у партизанському загоні Сабурова.

Також ініціативна група вимагає вилучення з Реєстру об'єктів культурної спадщини Кургану Дружби України та Білорусі (за іронією долі він зараз розташований на території Білорусі) та Алеї дружби 1918-1919 років, а також могили ще одного більшовицького діяча, організатора Овруцького збройного повстання 1918 року Силантія Корсуна. Головне, що однодумців у них у цьому питанні за останній час побільшало. Шкода, що для цього знадобилася повномасштабна війна.

ІСТОРІЯ ТЕТЯНИ РЕКУН. ЯК НА СУМЩИНІ ВЧАТЬ МОЛОДЬ ЗАХИЩАТИ СВОЇ ПРАВА¹

Анна Данько

У Шостці на Сумщині, за 60 кілометрів від кордону з Росією, викладачка місцевого коледжу вирішила заснувати з однодумцями при ГО «ШУМ» кіноклуб документального кіно, аби дати підліткам і студент(к)ам можливість мати неформальну освіту. Вона розповідає їм про права людини, навчає використовувати інструменти проєктного менеджменту, фінансової грамотності, а головне – витягає їх на живе спілкування.

«Молодь завжди не на часі, як і дуже багато інших проблем. Але не можна сказати дітям: “Почекайте тут два-три роки, ми зараз вирішимо питання з війною, потім будемо займатися вами”. Ні. Інакше ми їх втратимо», – розповідає засновниця ГО «Молодіжний центр “Шосткинська успішна молодь»» (ШУМ) 33-річна Тетяна Рекун.

Працюючи у місцевому коледжі імені Івана Кожедуба Сумського державного університету, Тетяна бачила, що активні студенти і студентки хочуть більшого. А коли почала працювати зі школами, зрозуміла, що, окрім співів і танців, потрібна й інша неформальна освіта в школі. Наприкінці 2021 року заснувала громадську організацію. А вже з березня 2022-го почала активно працювати. У час, коли не працювали школи і діти були ізольовані, «ШУМ» збирав молодь за настільними іграми, бесідами, арт-терапією, аби підтримати, частково заспокоїти.

Більшість учасників ГО – це молодь віком 15-20 років, яка залишається в місті і її треба якось витягнути з гаджетів. Для цього щовівторка в ГО грають у настільні ігри. Молодь може просто прийти, поспілкуватися одне з одним. У «ШУМ» періодично через телеграм проводять опитування, яких ще активностей хотіли б підлітки, і вже з цього обирають. Саме так [проводилося національно-патріотичне виховання з «Пластом»](#). Захід так сподобався всім учасникам/-цям, що тепер на базі «ШУМ» буде організовано осередок «Пласту».

Тетяна Рекун

1 Матеріал вперше було опубліковано на медіа-ресурсі [«Дзеркало тижня»](#).

«А на заняттях з фінансової грамотності, – продовжує пані Тетяна, – діти самі відзначили, що в них дуже низький рівень розуміння фінансів. Наймолодший, 13-річний учасник тренінгу сказав, що хоче, аби таке викладали в школі. Їм це цікаво в цьому віці, а школа такого не дає».

У місті багато молоді, яка була змушена покинути свої рідні домівки після початку повномасштабного вторгнення. Попри те, що до фронту дуже близько, жителі Луганщини і Донеччини залишилися у Шостці. Молодь, яка приїхала сюди і була відірвана від своїх колишніх друзів, не має нових. Познайти їх, витягнути з квартир, залучити до активностей, соціалізувати – це ще одне завдання ГО «ШУМ».

Учасниці тренінгу з фінансової грамотності. Фото з архіву Тетяни Рекун.

«Я багатодітна мама, у мене троє дітей, троє хлопців, – говорить Тетяна. – І, мабуть, основною такою ідеєю створення молодіжного центру було те, що коли мої діти підростуть, хочу, щоб було місце, де вони зможуть змістовно відпочивати, розвиватися і бути активними».

КІНОКЛУБ

Наприкінці минулого року Тетяна Рекун вирішила приєднатися до [Мережі DOCU/CLUB](#) і створила у Шостці кіноклуб документального кіно з прав людини. Щочетверга у «ШУМ» відбувається показ документальних фільмів та їхнє обговорення.

«Діти їх сприймають по-різному, – каже Тетяна. – Деякі фільми важкі для сприйняття, адже вони документальні, розкривають якусь проблему. Ми дивимося фільм, обговорюємо цю проблему, розмовляємо і про правозахисну складову, і на що звернути увагу. Розглядаємо, як юридично можна вирішити ту чи іншу проблему, що висвітлена в фільмі. Не можу сказати, що всі стрічки заходять ідеально, ні. Документальне кіно непросте, над ним треба думати. Але деякі фільми мали вау-ефекти, і діти дуже довго їх обговорювали».

Одним із таких був, наприклад, фільм «Лізо, ходи додому» литовської режисерки Оксани Буряї. Це історія дівчинки, яка живе у неблагополучній сім'ї і постійно тікає

у світ природи, щоб пережити нескінченні запої батьків. Діти після фільму були вражені. Дехто з дівчат просто плакав, співпереживаючи героїні.

І ще один із фільмів, який дуже сподобався аудиторії, – «Мова» режисера Сергія Лисенка. Він розповідає про безкоштовні курси з вивчення української мови, які започаткували волонтер(к)и 2014 року. «Наш регіон знаходиться близько до кордону, лише 50 кілометрів, і більшість у місті розмовляють російською мовою. А фільм “Мова” відкрив очі на ситуацію, і, мені здається, що люди почали більше спілкуватися між собою українською».

Довго обговорювали після перегляду і фільм «Нульовий вплив» американки Лори Гебберт. У ньому йдеться про подружжя Бівен з Мангеттена, яке вирішило повністю відмовитися від благ цивілізації, використання електроенергії та створення відходів. «Ми його показували перед різною аудиторією – жінками, студентами, молоддю. Завжди чули різні думки: від неможливості зробити таке в Україні і до ідей, як зменшити використання ресурсів кожним із нас. Учасники обговорювали, чи можливо такий експеримент поставити у нас, у Шостці, й емоції на таких обговореннях зашкалюють. Такі дискусії ще й вчать аргументувати свою точку зору, чути аргументи інших».

МОЛОДІЖНА РАДА

Цього року у Шостці вперше було обрано молодіжну раду. Більшість з її учасників/-ць – вихованці/-ки ГО «ШУМ».

«Вони активні, цілеспрямовані, але їм бракувало знань про те, як працюють органи влади, як потрібно оформлювати документи, навіть звичайні протоколи засідань. Вони не знали, як громадськість може впливати на владу через звернення, запити», – ділиться Тетяна Рекун.

Засідання кіноклубу Docudays UA при ГО «ШУМ». Фото з архіву Тетяни Рекун.

Щоб перетворити молодіжну раду на дієвий орган, який матиме реальний вплив на життя і розвиток міста, Тетяна ініціювала на базі кіноклубу адвокаційний проєкт

«Обізнана молодь – успішна громада». Його завдання – підготувати молодь до роботи у молодіжній раді, розробити і затвердити у міській раді конкретні пропозиції, які допоможуть враховувати потреби молодих людей Шостки. Для цього у кіноклубі проводили тренінги, на яких розповідали про права людини, навчали шукати свої сильні сторони і використовувати їх, були тренінги з фінансової грамотності, проєктного менеджменту. Окремо вчили створювати запити і звернення до місцевої влади, шукати грантові пропозиції та готувати до них заявки.

Тепер учасники та учасниці адвокаційного проєкту розробили свій план заходів на рік, який має затвердити міська рада. А нещодавно представники/-ці молодіжної ради взяли участь у круглому столі «Урбаністичний молодіжний рух та стратегія молодіжної політики у Шосткинській міській територіальній громаді», де запропонували своє бачення розвитку міста. Це прості, але доволі дієві проєкти, які не складно реалізувати, але які зроблять місто більш комфортним для молоді.

Незабаром відбудеться круглий стіл із місцевою владою, й у молоді вже є свої пропозиції. Серед них – створення незалежного від грантів комунального молодіжного центру, ідеї з урбаністичного розвитку Шостки та залучення молоді з довколишніх сіл до активностей. Зараз це дуже проблемно, бо місто недалеко від кордону і виїхати в село, зібрати там молодь і якось із нею попрацювати важко, адже тут часті обстріли.

«Та найбільше вони хочуть, щоб їх чула влада, щоб поважала їхню думку. У нас сформувалася така активна молодь. Вона хоче змінювати життя у місті, впроваджувати свої ідеї, щоб їм дали можливості, інструменти це реалізувати. І поки вони цього хочуть, їм треба в цьому допомагати».

ІСТОРІЯ ОЛЬГИ КОВАЛЬ. ЯК НОВОЯВОРИВСЬК ВЧИТЬСЯ ДИВИТИСЯ ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО ТА ВИРІШУВАТИ КОНФЛІКТИ¹

Альона Мартинюк

Ольга Коваль – із Новояворівська, Львівської області. Юристка за освітою, вона шість років працює в системі безоплатної правової допомоги, а також є членкинею комісії з питань захисту прав дітей при міській раді.

Ольга Коваль

Новояворівськ – місто, яке має понад 31 тисячу людей, кілька державних установ – і жодного суду. Ні однісінького. Щоб подати заяву в суд, місцеві мешканці/-ки їздять до інших міст. Суди перевантажені, розглядають заяви про цивільні спори довго, іноді роками. Доводиться витратити гроші на поїздки, на адвоката. Усвідомлюючи обсяг витрат і клопоту, багато хто не звертається до суду, продовжує жити і страждати у невіршеному конфлікті.

Ця ситуація наштовхнула Ольгу на думку, що у багатьох справах, з якими люди стикаються у повсякденному житті, до суду вони могли би і не звертатись – існують інші способи, якими можна залагодити деякі потенційні чи наявні конфлікти та суперечки.

Так у житті Новояворівська з'явилося нове для міста поняття – медіація.

Медіація – це досудовий та альтернативний спосіб вирішення спорів та суперечок, де між опонент(к)ами з'являється посередник/-ця. Він чи вона допомагають мирно врегулювати конфлікт. В той час як між людьми, що мають спірне питання, може бути досить високий градус негативних емоцій та напруження, медіатор/-ка зберігає нейтралітет та намагається знайти золоту середину, не стаючи на бік жодної зі сторін.

В обласних центрах, таких як Львів чи Вінниця, процедуру застосовують часто – є багато успішних кейсів. У Новояворівську, як розповідає Ольга, 99 % людей почули про неї вперше.

1 Матеріал вперше було опубліковано на інформаційній платформі [«Шерифи для нових громад»](#).

Можливо, хтось і знав у Новояворівську про цей спосіб вирішення конфліктів, але де шукати медіаторів та медіаторок? А якщо хтось і знав, де, то не наважувався, бо хоч ті були і з дипломами, грамотні, добрі люди, але до 2021 року – не «узаконені». Було незрозуміло, на що вони мають право, які у них обов'язки, яка відповідальність, як держава може перевірити й оцінити їхню роботу.

І ось 16 листопада 2021 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про медіацію», яким визначила права та обов'язки медіатора/-ки і сторін медіації, порядок проведення медіації та підстави її припинення, а також вимоги до змісту договору про проведення медіації і до змісту угоди за результатами медіації. З 15 грудня 2021 року він набув чинності та може застосовуватися на практиці.

Тренінг з медіації для посадових осіб Новояворівської громади. Фото надано Ольгою Коваль.

«Медіацію практикують у бізнес-середовищі, в сімейних спорах, у соціальній сфері, в ІТ, у роботі з громадами тощо. Наприклад, застосування медіації в сімейних конфліктах зменшує кількість справ у суді до 60%. Саме в родинній сфері медіацію практикують найчастіше», – розповідає Ольга. Однак, варто зазначити, що медіація не застосовується до справ про домашнє насильство.

Як членкиня комісії з питань захисту прав дитини, юристка часто стикається з класичними побутовими суперечками сімей.

«Уявімо колишнє подружжя. Воно має спільну дитину, яка проживає з одним із батьків. Тато, наприклад, хоче її частіше бачити, а мама не дозволяє – часто в розлучених пар є якісь претензії одне до одного. Тут у батька є два варіанти: або звернутися до суду, щоб визначити графік побачень із дитиною, або ж звернутися до медіатора – третьої особи, незалежної. Через попередні образи і конфлікти з татом дитини мама може і не хотіти з ним спілкуватися. А медіатор допоможе знову почати розмовляти одне з одним і домовлятися на основі логіки й інтересів дитини, а не емоцій. І якщо медіатор працює при центрі безоплатної правової допомоги, то він – на державній

службі, його послуги – безоплатні. А таких центрів в Україні багато, доїхати до найближчого зазвичай недорого», – зазначає Ольга Коваль.

Але як донести знання про медіацію і можливості скористатися нею до мешканців/-ок Новояворівська?

DOCU/CLUB У НОВОЯВОРІВСЬКУ

У грудні 2022 року Ольга Коваль побачила у соціальних мережах оголошення про те, що Мережа кіноклубів документального кіно DOCU/CLUB приймає заявки на створення локальних кіноклубів.

Кіноклуби на той час вже працювали по всій Україні, показували документальне кіно, модератор(к)и проводили з глядач(к)ами обговорення фільмів і в процесі навчали прав людини та пояснювали, як їх захищати.

Ользі сподобалась ідея – юристка подала заявку і вже в січні провела у Новояворівській громаді перші покази у новоствореному кіноклубі Docudays UA «Янтар» при бюро правової допомоги Львівського місцевого центру безоплатної вторинної правової допомоги.

Тренінг для староства Новояворівської громади. Фото надано Ольгою Коваль.

«Я вже трішки знала до цього роботу Мережі DOCU/CLUB, бачила кілька документальних фільмів на кінопоказах у Львові. Хотілося, щоб мешканці нашої громади також мали можливість переглядати такі фільми і, головне, потім їх обговорити», – розповідає юристка.

Документальне кіно відрізняється від ігрового – і для глядачів/-ок, що раніше не були знайомі із жанром, воно може здатися незвичним. Документальне кіно показує дійсність такою, якою «підглядела» її у реальному житті знімальна група.

За півроку юристка показала громаді 12 фільмів. Запрошення на покази розсилала в місцеві групи та особисто обдзвонювала людей, що зацікавились подією, – щоб

ніхто точно не забув про таку можливість. На показах, де були військові, показувала «Остапа»; до Дня пам'яті Героїв Небесної Сотні та учасників Революції Гідності – документальну стрічку про Євромайдан. На покази, куди вдавалося залучити переселенців/-ок, кликала чиновників/-ць, що могли відповісти на їхні питання щодо адаптації у новій громаді.

Того ж року Мережа DOCU/CLUB в рамках програми «DOCU ДІЄ 2.0» оголосила серед кіноклубів конкурс на адвокаційні проєкти, спрямовані на вирішення конкретних проблем у громадах. Учасники та учасниці конкурсу мали визначити важливу проблему в громаді, обрати фільми на дотичну до неї тематику, щоб через її обговорення спільно пошукати спосіб вирішення проблеми. Ольга Коваль вже знала, яку проблему хоче вирішити, які фільми покаже, яких фахівців запросить у кіноклуб і якого результату хоче досягти. Подалася на конкурс і стала учасницею адвокаційної програми «DOCU ДІЄ 2.0».

МЕДІАЦІЯ І ВІДВАГА

Тож перед Ольгою постало завдання із «зірочкою» – розповісти про медіацію людям, які анічогісінько про неї раніше не чули, і переконати місцеву владу офіційно запровадити в громаді послуги медіатора/-ки.

За підтримки Мережі DOCU/CLUB Ольга провела для місцевих мешканців/-ок тренінг, на який запросила досвідчену медіаторку. Щоб унаочнити процедуру, фахівчині і тренерки навіть розіграли невеличку виставу.

Тренінг з медіації для староства Новояворівської громади. Фото надано Ольгою Коваль.

«Ми показали, що відбувається, коли клієнт спілкується з медіатором, як виглядає сесія. Метою нашого адвокаційного проєкту було пояснити мешканцям громади, куди звернутися. І навчити представників органів державної влади та місцевого самоврядування спрямовувати людину до медіатора системи безоплатної правової допомоги», – пояснює Ольга Коваль.

Для посадових осіб міської влади Ольга проводила тренінги за участю сертифікованого медіатора зі Львова.

«На ці тренінги ми намагалися залучити всіх, кому це було би корисно – і відділ освіти, і ювенальну превенцію, і службу у справах дітей, і практичних психологів зі шкіл. Один із тренінгів був розрахований на старостів сусідніх громад. В рамках проєкту ми би просто не встигли обїздити кожен старостат, тому ми запросили старостів на воркшоп, який проводила сертифікована медіаторка. І там вже роз'яснювали, що робити, якщо розв'язання суперечки у їхньому регіоні потребуватиме такої послуги.»

Хоча для людей це поняття було зовсім новим, одна староста по завершенню тренінгу сказала: “Виявляється, я все життя займалася медіацією. Просто не знала, як це називається”. Бо коли у селі, скажімо, дві сусідки щось не поділили, вони зазвичай біжать із цим питанням у сільську раду», – пояснює Ольга.

ОЧІКУВАННЯ І НАДІЇ

У плані ініціативної групи кіноклубу Docudays UA «Янтар» при Новояворівському бюро правової допомоги Львівського місцевого центру безоплатної вторинної правової допомоги є пропозиція для міської ради. Команда кіноклубу пропонує відкрити в штаті міськвиконкому штатну посаду медіатора/-ки й запросити на роботу фахівця/-чиню, щоб люди, між якими виникають суперечки та конфлікти, мали можливість швидко й зручно їх розв'язати – у своєму місті через найкращий доступний спосіб, відомий в історії людства, – посередництво в мирних переговорах.

ІСТОРИЯ ОКСАНИ СУЩУК. ЯК І ДЛЯ ЧОГО У КІВЕРЦЯХ СТВОРЮЮТЬ ГРОМАДСЬКУ РАДУ З ПИТАНЬ ВОЛОНТЕРСТВА¹

Ярина Скуратівська

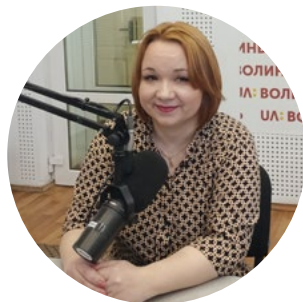
У Ківерцях, що на Волині, мешкає 15 тисяч населення. Останнім часом у місті формується ядро справжньої активної громади, якій не байдужий розвиток міста і яка готова контролювати дії місцевої влади.

Бути активісткою у таких невеликих і віддалених від столиці громадах не завжди легко. Адже доводиться долати усталені ще з радянських часів корупційні схеми, завчену безпорадність людей і узвичаєну клановість у владних структурах. Оксана Сушук, директорка Ківерцівського краєзнавчого музею, вирішила почати змінювати усталені порядки зі створення у місті Громадської ради з питань волонтерства.

МУЗЕЙ МАЄ СТАТИ КОМУНІКАЦІЙНИМ ЦЕНТРОМ ГРОМАДИ

«У мене загострене почуття справедливості», – говорить Оксана. І додає, що у Ківерцях про неї спершу говорили, що вона «чужа людина», і намагалися з'ясувати, «від кого» вона потрапила у музей.

Насправді кандидатка історичних наук Оксана Сушук, яка вже кілька років на волонтерських засадах працювала над збереженням історичної пам'яті, влітку 2020 року подалася на конкурс, оголошений міською радою на посаду директора/-ки музею. Вона розробила стратегію розвитку музею, в якій переконливо показала, що музей має відмовлятися від застарілих академічних консервативних форм роботи й застосовувати сучасні і креативні методи роботи.

Оксана Сушук

1 Матеріал вперше було опубліковано на інформаційній платформі [«Шерифи для нових громад»](#).

Оксана виграла конкурс й очолила Ківерцівський краєзнавчий музей. Тут вона почала активно спілкуватися з членами громади, шукати теми, які могли би спонукати людей приходити в музей і знайомитися з експозицією. Адаже більшість її співрозмовників і співрозмовниць досі навіть не знали про існування музею. До речі, першими активними відвідувач(к)ами після приходу нової директорки стали ветеран(к)и АТО, бо Оксана відкрила виставку бойових військових прапорів.

«У моєму баченні музей має стати інтелектуальним і комунікаційним центром громади. Зберегти цінності – це перше завдання закладу, але музей не може бути далеко від сучасних потреб і проблем громади. Він має стати центром культурного життя. Тож я почала шукати шляхи, як це зробити. Потрібні були проекти, які би поєднували історію та сучасне життя», – розповідає Оксана Сушук.

Тоді Оксана Сушук поставила собі перше завдання: показати колекції, якими володіє музей, та активізувати громадське життя у Ківерцях. Як голова Товариства охорони пам'яток історії і культури Волинської області, Оксана опікується збереженням місць масових розстрілів євреїв на Волині під час Другої світової війни та упорядкуванням цих місць пам'яті.

«Я йшла на посаду з багажем проєктів про збереження пам'яті, – ділиться директорка музею. – Хочу, аби такі місця як місця Голокосту – стали місцями пам'яті не лише єврейської, а й всієї громади. Але щоб донести цю думку, треба будувати місточки з громадою. Мене запрошували як експертку на обговорення документальних фільмів про Голокост у проєкті “Мережа пам'яті”². Там я побачила, що документальне кіно дозволяє достукатися до широкого кола людей і зрозуміла, що спільний перегляд та обговорення документальних фільмів зможуть об'єднати навколо музею активну частину громади».

Експозиція музею про волонтерів та волонтерок. Фото надано Оксаною Сушук.

² Проєкт, що досліджує місця масових поховань жертв Голокосту на території України та займається збереженням пам'яті про них – прим. ред.

КІНОКЛУБ ОБ'ЄДНУЄ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ХОЧУТЬ ЗМІН

Наприкінці 2022 року Оксана Сущук дізналася, що Мережа DOCU/CLUB оголосила конкурс на відкриття нових кіноклубів документального кіно про права людини у громадах по всій Україні. Подала заявку, пройшла навчання – і вже у лютому 2023 року кіноклуб Docudays UA «Відкриваємо нові горизонти» при Ківерцівському краєзнавчому музеї почав проводити покази та обговорення документальних фільмів.

«Я вважаю, що такі ініціативи – це найкраща популяризація роботи бібліотек і музеїв. Це сучасний підхід і нове для нашого міста явище. Покладаю великі надії на те, що кіноклуб через документальне кіно зможе розворушити громаду», – говорить Оксана.

За підтримки Мережі DOCU/CLUB Оксана Сущук на базі свого кіноклубу ініціювала адвокаційний проєкт, покликаний об'єднати волонтерів/-ок громади і владу, створити Громадську раду з питань волонтерства при міській раді.

«З початком повномасштабного вторгнення волонтери стали активними й авторитетними людьми у громадах, – каже Оксана. – Чому я вирішила їх об'єднати? Якщо зайти на сайт нашої громади, то можна побачити, що в дописах часто фігурує міський голова, помітна тенденція до висвітлення саме його діяльності. А місцеві волонтери фактично втратили видимість у громаді, їхня робота непомітна в інформаційному полі. Я зрозуміла, що вони й самі часто не знають про роботу одне одного і між собою не завжди комунікують, не узгоджують і не координують свою діяльність. І влада з ними мало комунікує й не координує свою діяльність. А якщо об'єднати можливості влади й волонтерів, може вийти потужний синергетичний ефект», – вважає Оксана Сущук.

Оксана Сущук під час обговорення фільму з глядач(к)ами. Фото надано Оксаною Сущук.

Пані Оксані важливо висвітлити, зробити видимою роботу волонтерів та волонтерок у віддалених селах громади, показати людей, готових допомагати одне одному, і залучити їх до спільної роботи. Для того, щоб

створити Громадську раду з питань волонтерства, треба пройти чимало етапів: запросити учасників/-ць до згуртованої праці, організувати та провести круглий стіл за участі представників/-ць міської влади. А також створити ініціативну групу для написання й обговорення статуту та програми Громадської ради, ухвалити ці документи з волонтер(к)ами, подати міському голові розроблені документи і звернення з проханням створити Громадську раду з питань волонтерства.

І тут також виникли труднощі: «Коли я почала готувати круглий стіл, то з'ясувала, що люди бояться прийти, — каже Оксана. — Спершу мене підтримували всі, з ким я говорила, але коли дійшло до реалізації, то готовність людей зникла. Я не була впевнена, чи вдасться реалізувати цей адвокаційний проєкт. Але команда Мережі DOCU/CLUB мене підтримала. Ми дійшли висновку, що треба починати діяти та робити перші кроки до змін, хоч би які труднощі не виникали на шляху. І навіть якщо не вдасться створити Громадську раду з питань волонтерства в короткій перспективі, то для початку я зможу перезнайти волонтерів, зробити їх видимими. Для мене це було важливо».

Ініціаторка адвокаційного проєкту переконана, що Громадська рада з питань волонтерства має сприяти діяльності волонтерських організацій у громаді. Скажімо, зараз на балансі громади є приміщення, які не використовуються, — їх можна передати у тимчасове користування волонтер(к)ам. Ще одна ідея — використати приміщення комунальних закладів та мережі культурних установ у віддалених населених пунктах громади для роздачі гуманітарної допомоги місцевому населенню та внутрішньо переміщеним особам. Без співпраці волонтерів/-ок із місцевою владою ці питання вирішити складно.

В рамках адвокаційного проєкту вже створена програма підтримки волонтерського руху у громаді, яка має закріпити співпрацю між громадськими активіст(к)ами Ківерців та органами місцевого самоврядування. Оксана переконана, що прийняття та реалізація

На зустрічі з волонтерами і волонтерками громади. Фото надано Оксаною Суцук.

цієї програми посилить волонтерський рух і виведе його на нові масштаби, адже дозволить залучати додаткові ресурси на втілення волонтерських проєктів.

Зустріч волонтерів та волонтерок громади. Фото надано Оксаною Суцук.

Тож попри певну «напругу» у кабінетах місцевої влади, створення Громадської ради з питань волонтерства Оксана Суцук вивнесла у публічну площину: «Мала розмову із міським головою. Ми нарешті погодили втілення ідеї та реальну програму дій. Запросили приєднатися до Громадської ради з питань волонтерства усіх охочих. Погодилися доєднатися мої партнерські і дружні громадські організації та волонтери, але представники великих місцевих волонтерських та громадських організацій програму підтримки волонтерського руху ще не підписали».

Оксана планує розширювати програму на рівень району, аби залучити більшу кількість громадських організацій до створення Громадської ради: «Я планую, що до Громадської ради з питань волонтерства мають увійти всі чи хоча б найбільш видимі волонтерські організації. Врешті, гарним результатом цієї роботи може стати поява нових лідерів у громаді».

ІСТОРИЯ ЮЛІЇ ГУРТОВОЇ. «КОЖНОМУ ТРЕБА ПОДИВИТИСЯ СВОЄ КІНО»: ЯК КІНОКЛУБИ ДОПОМАГАЮТЬ ГРОМАДІ ВОЗНЕСЕНСЬКА НАВЕСТИ ЛАД НА МІСЬКОМУ СМІТТЄЗВАЛИЩІ¹

Людмила Тягнирядно

На початку березня 2022 року на околицях Вознесенська, що на Миколаївщині, точилися запеклі бої, проте Збройні сили України відбили атаку ворога, тож містяни не пережили жахів окупації. А відтак мали змогу підтримувати армію, продовжувати жити та дбати про своє місто.

Одна з проблем громади Вознесенська – часті масштабні пожежі, спричинені викидами великої кількості біогазу, який утворюється від гниття органічних решток побутових відходів з приватних домогосподарств (а їх у місті – близько 70%). Такі пожежі можуть тривати в місті два чи три дні. Як наслідок, в атмосферу, крім CO₂, потрапляє ще й значна кількість шкідливих речовин, зокрема газ фосген, що утворюється від горіння пластику та спричиняє онкологічні захворювання.

За даними громади, в літні місяці органічні відходи на полігоні Вознесенська складають 60%, що і спричиняє утворення біогазу. У такому випадку полігон перетворюється на постійно діючий реактор, в якому на глибині 5-6 метрів температура сягає 100 градусів за Цельсієм і який може спалахнути в будь-який момент.

Для зменшення ризику пожеж громада використовує технологічні заходи: розподіляє відходи рівномірно пластами та пересипає землю чи будівельним сміттям. Проте це не зменшує кількість біогазу на полігоні, а ризик виникнення масштабних пожеж залишається високим.

Членкиня «Фонду громади Вознесенська» та модераторка кіноклубу Юлія Гуртова

1 Матеріал вперше було опубліковано на медіа-ресурсі [Rubryka.com](https://rubryka.com).

Громадські активісти та активістки благодійної організації «Фонд громади Вознесенська» протягом декількох років популяризують компостування в приватних домогосподарствах міста, щоб зменшити кількість органіки, яка потрапляє на полігон.

За словами членкині фонду Юлії Гуртової, полігон має близько 70% органіки. Вона тліє, накопичується і викидає в атмосферу метан, біогаз, які спричиняють пожежі.

Організація вже декілька років працює в цій темі. Під час війни активист(к)и вирішили повернути традиції компостування і продовжити просвітницьку кампанію про те, чому це важливо і як ці зміни вплинуть на майбутні покоління і довкілля в цілому.

«Нам здавалося, що тема викидів і чистого довкілля призупинилась під час війни, але насправді навпаки. Ми з 2019 року пропонуємо компостування нашій громаді, проводимо тренінги, роздаємо компостери. У нас був дуже великий ажітаж щодо них», — додає Юлія Гуртова.

Багато містян та містянок брали активну участь у тренінгах про те, як правильно компостувати. Щоб навчання було ефективнішим, Юлія Гуртова вирішила випробувати новий формат популяризації теми екоосвіти та свідомого споживання – через кіноклуб документального кіно про права людини Docudays UA Мережі DOCU/CLUB. Активістка каже, що люди з радістю приходили дивитися фільми. Також після перегляду фільму містян(к)и мали змогу обговорити фільм, подискутувати про нього, обмінятися думками, а також – дізнатися більше про компостування, як правильно його робити, що робити з компостом.

*Показ фільму під час кіноклубу.
Фото: особистий архів Юлії Гуртової.*

«Я і моя колега – модераторки, ми обираємо фільми для показів у громаді й проводимо їх обговорення з глядачами. На сьогодні нас дуже цікавить тема довкілля, особливо нашого полігону. Він паспортизований і вже на 80% заповнений. Наша громада специфічна, має дуже багато приватних домогосподарств, люди займаються городництвом, у результаті маємо дуже

багато листя. І, на жаль, є негативна тенденція до спалювання цього всього і вивезення всіх органічних відходів на наш полігон», – говорить Юлія Гуртова.

Аби більш ефективно та якісно популяризувати компостування, громада заручилась підтримкою місцевої влади та розробила концепцію створення компостного кластеру у Вознесеньку. Також в рамках проєкту активіст(к)и провели зустріч з представниками/-цями Управління житлово-комунального господарства та капітального будівництва Вознесенької міської ради, де розглянули План покращення пріоритетної послуги «Поводження з твердими побутовими відходами» у громаді.

У кіноклубі та обговореннях фільмів беруть участь мешканки та мешканці громади різного віку. Фото: особистий архів Юлії Гуртової.

А кіноклуб у рамках свого адвокаційного проєкту «ЕКО_МОЛОДЬ: відроджуємо традиції компостування» надав пропозиції та рекомендації для внесення змін до відповідного Плану. Зокрема, активіст(к)и запропонували:

- провести моніторинг виконання запланованих до виконання проєктів;
- розробити нову карту проєктів на наступні три роки;
- внести зміни до складу робочої групи з розробки даного Плану та долучити до її складу молодь і громадськість;
- розглянути більш детально та активізувати Стратегічну ціль №3 «Зменшення утворення сміття з першоджерел»;
- розширити просвітницькі заходи;
- продовжити ініціативу щодо придбання компостерів для мешканців та мешканок громади;
- запланувати в даному Плані «Створення компостної станції Територіальної громади міста Вознесенька» та компостного кластеру з сусідніми громадами Вознесенького району, що надалі надасть можливість в декілька разів зменшити кількість органічних відходів на полігоні.

Міська влада взяла рекомендації до виконання.

ЯК ЗМІНЮЄТЬСЯ СТАВЛЕННЯ ЛЮДЕЙ ДО КОМПОСТУВАННЯ?

«Ми проводили багато воркшопів, тренінгів, роздавали інформаційні листівки, і можу сказати, що люди дедалі більше розуміють важливість компостування. Як дорослі, так і підлітки. До речі, навіть діти знають, чому не можна палити траву і як це шкодить повітрю. Ми бачимо ці зміни у ставленні людей до довкілля», – каже Юлія Гуртова.

Кіноклуб допомагає цікаво і неординарно донести цю тему громаді, зокрема й молоді. Важливо показати через фільми, що турбота про довкілля може починатись з кожного і від кожного залежить те, яким ми залишимо світ наступним поколінням.

У рамках адвокаційного проєкту модераторки кіноклубу показали містян(к)ам декілька фільмів на тему збереження довкілля. Особливо сподобався і викликав жваву дискусію американський фільм «Нульовий вплив» Лори Гібберт і Джастіна Шайна про родину, яка відмовилася від використання електроенергії та створення відходів, щоб зменшити негативний вплив на довкілля. Також у кіноклубі показали фільм «І кожна річка» української режисерки Олесі Моргунець-Ісаєнко про загрозу зникнення річок і фільм про переробку одягу «Ціна моди» Ендрю Морган.

Обговорення в кіноклубі. Фото: особистий архів Юлії Гуртової.

«На обговоренні фільмів я показувала компост, який сама назбирала за рік. Усі глядачі побачили, що це таке, поколупали його, відчули, що він не пахне», – говорить Юлія Гуртова.

Член молодіжної ради Вознесенської ОТГ² Артур Бондар тричі брав участь у переглядах документального кіно. За його словами, документалістика яскраво показує реальність життя, навіть якщо вони не життєрадісні.

2 Об'єднана територіальна громада.

«Я був тричі на показах документальних фільмів, де переглянув кіно про сміття і про річки. І мене насправді вразило, як ми жорстоко ставимось до мешканців Африки. Бо все наше сміття йде до них. А після фільму про річки я зрозумів, що у природі все добре, поки її не торкається рука людини. Саме ми порушуємо цей порядок. Для мене документальне кіно цікаве тим, що я намагаюсь зрозуміти навіть воно було створене і яка його концепція», – каже член молодіжної ради Вознесенської ОТГ Артур Бондар.

Під час одного з кіноклубів.
Фото: особистий архів Юлії Гуртової.

Вчителька біології та екології Вознесенської загальноосвітньої школи №2 Алла Боброва переглядала фільми разом з колегами-вчителями, учнями та ученицями. Для дітей, на її думку, важливо обирати професію і місце в житті з акцентом на екологічність. Саме цей принцип є світовим трендом і нові покоління мають жити усвідомлено.

«Фільми змусили дітей задуматися над тим, які наслідки можуть бути в результаті діяльності людини і її втручання в природу. Ми обговорювали на прикладі київської річки Либідь, як водойму помістили в бетонний полон і наскільки це змінило русло, наскільки це змінило екосистему. Особисто для себе після фільму я винесла те, що потрібно популяризувати дбайливе ставлення дітей до природи і довкілля. Зокрема, коли підлітки шукають своє місце під сонцем і обирають фах. Важливо, щоб їхня діяльність була екологічною і людяною», – говорить Алла Боброва.

ВЧИМОСЯ НЕ ОПУСКАТИ РУКИ

Документальне кіно є своєрідним, без художніх спецефектів. Щоб його дивитися і розуміти, варто до нього готуватися. Юлія каже, що вони з колегами готували аудиторію до перегляду фільмів, окреслювали, про що йтиме мова, на які ключові моменти варто звернути увагу, аби не проґавити щось важливе.

«Треба дуже уважно дивитися фільм, слухати репліки героїв, аби зрозуміти суть фільму. Тому ми коротко розповідали про фільм, про що він буде, які можуть бути акценти. Крім того, ми не просто подивилися фільм і розійшлися, ми аудиторію залучаємо до його обговорення, до міркувань, щоб викристалізувати свої погляди на проблему. З дітками це робили через гру», – підкреслює активістка.

Юлія каже, що під час дискусій люди не лише обмінювались думками, а й змінювали свої погляди. А отже мети кіноклубу було досягнуто – люди навчилися нового та краще пірнули в тему захисту довкілля.

«Кожному треба подивитися своє кіно. Я, наприклад, не можу переглядати фільми, пов'язані з насильством, особливо з насильством над дітьми або якимись жахами, з якими стикаються діти. Я знаю, що треба говорити під час таких фільмів, як правильно донести цю інформацію, але для мене це дуже складно», – говорить активістка.

Благодійний фонд також залуцає до кіноклубу владу, аби випрацюувати спільні з громадою рішення. І кіноклуб стає гарним майданчиком для діалогу різних зацікавлених груп для адвокатування важливих змін у громаді.

«Ми на свої кінопокази запрошуємо представників влади, і вони охоче відгукуються. Ми робили індивідуальні запрошення, говорили, для чого ми робимо кінопокази

Жителі і жительки Вознесенська під час перегляду фільму. Фото: особистий архів Юлії Гуртової.

і чому їм варто взяти в них участь. Загалом кінопоказ – дуже дієвий і актуальний формат. За допомогою фільмів ми можемо донести необхідну інформацію, винести уроки, новий досвід, як негативний, так і позитивний. Це дуже корисно для нашої громади», – зауважує Юлія.

Активіст(к)и планують і надалі продовжувати кінопокази в місті, обговорювати проблеми, які турбують містян, і через документальні фільми більш глибоко занурюватися в аналіз проблем громади.

«Зараз ми з нашою організацією плануємо участь у різних нових проєктах, пов'язаних з темою гендерної рівності, з правами жінок, національних меншин, підбираємо відповідне кіно для перегляду й обговорення. Зараз кожен наш захід передбачає показ кінофільму. Тим паче, що Мережа DOCU/CLUB має гарну кінотеку – понад 130 найкращих документальних фільмів з різних країн – відповідно, маємо широкий спектр фільмів на різні теми на вибір», – додає Юлія.

Документальне кіно змінює людей, змінює їхні погляди на, здавалося б, буденні речі. Фільми, які показують життя окремої людини чи родини, або ж їхній досвід і реакцію на певні життєві ситуації, формують реалістичну картину життя. Це справжні історії.

«Сьогодні ми живемо в дуже важких життєвих реаліях. І треба розуміти, що з фільмів ми можемо винести для себе якийсь позитив, новий досвід. Ми можемо дивитися, як люди в Україні, в інших країнах, попри перешкоди, досягають своєї мети, як інші люди вчаться на своїх помилках, це допомагає нам самим їх не робити. До того ж документалістика говорить, що будь-яка мета досяжна, якщо людина не опускає руки й активно працює для її досягнення», – підсумовує Юлія Гуртова.

ІСТОРІЯ ЄВГЕНІЇ КОТЬКАЛО. ВСЕ ПОЧАЛОСЯ З ФІЛЬМУ «ЛІЗО, ХОДИ ДОДОМУ»: АДВОКАЦІЙНА КАМПАНІЯ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'Ї НА СУМЩИНІ¹

Ольга Бабчук

Євгенія Котькало, директорка комунального закладу «Центр позашкільної освіти» в Миколаївці на Сумщині, багато років працює з дітьми: викладала у школі, була класною керівницею, тож добре знає проблеми та потреби учнів та учениць. Восени 2022 року на молодіжному форумі, що відбувався на Сумщині, їй випала нагода долучитися до показу й обговорення фільму «Лізо, ходи додому» режисерки Оксани Буряї з колекції Docudays UA. Враження від фільму та його обговорення спонукали Євгенію подати заявку на участь у конкурсі «DOCU ДІЄ 2.0» і відкрити у своїй громаді кіноклуб документального кіно при Центрі позашкільної освіти.

Євгенія Котькало

Миколаївська громада на Сумщині розташована зовсім недалеко від кордону з Росією. Мешканці/-ки громади часто потерпають від повітряних загроз та обстрілів. Попри реалії воєнного життя, молодь громади потребує спілкування з однолітками, зустрічей, навчання і можливостей організувати цікаве і корисне дозвілля. Розуміючи ці потреби, у квітні 2023 року Євгенія ініціювала адвокаційну кампанію, головне завдання якої – домогтися прийняття місцевою владою рішення про виділення у громаді окремого приміщення для молодіжного простору «Мрія+МІ». Миколаївські мрійники мріяли хоча б про одну кімнату для потреб молоді, але за підсумками

адвокаційної кампанії отримали окреме двоповерхове приміщення з укриттям. Результат значно перевищив очікування ініціаторів/-ок кампанії. Тепер молодь громади зможе активно долучатися до гуртків, майстер-класів, тренінгів і, звісно, до роботи кіноклубу документального кіно.

1 Матеріал вперше було опубліковано на інформаційній платформі [«Шерифи для нових громад»](#).

Показ фільму для освітян громади під час адвокаційного проєкту.

На прохання Мережі DOCU/CLUB Євгенія Котькало розповіла про можливості, які з'явилися у громаді завдяки кіноклубу, і про несподіваний результат її адвокаційної кампанії.

Ми просто хотіли отримати одну кімнату, щоб проводити там заходи для молоді. Центр позашкільної освіти не мав свого приміщення. Доводилося просити заклади освіти допомогти організувати заняття з лідерства, психологічної підтримки учнів, гуртків для молоді. Зрозуміло, що це складно, бо створювало

додаткові навантаження на школу. Я дізналася, що в одному з будинків культури є вільна кімната. Її ми могли б використовувати, але місцевий відділ культури не пішов нам на зустріч і відмовився давати приміщення.

Ми зверталися до місцевих депутатів/-ок, виступали на виконкомі місцевої ради, пояснювали, чим будемо займатися і чому важливо залучати молодь до неформальної освіти, але у рішенні про безоплатне виділення кімнати для Центру нам відмовили.

Тож під час адвокаційної кампанії ми висунули ідею створити молодіжний простір при Центрі позашкільної освіти. Це дозволило б нам брати участь у різних грантових проєктах, орієнтованих на молодь. А при сільській раді запропонували створити дитячу дорадчу раду, яка об'єднає активну молодь і дасть їй можливість ініціювати втілення власних ідей.

Саме кіноклуб допоміг нам досягти своєї мети. По-перше, було важливо, що у нашій маленькій громаді з'явилося представництво всеукраїнської потужної мережі. Це вже спрацювало нам на ко-

В рамках адвокаційної кампанії кінопокази проходили навіть на природі.

ристь. А, по-друге, у громаді побачили, що документальне кіно може бути дієвим інструментом роботи з молоддю.

Звісно, під час адвокаційної кампанії ми акцентували на фільмах про молодь і для молоді. Наприклад, практично у кожному закладі освіти показали «Чемпіонку» угорського режисера Мате Барта і «Лізо, ходи додому» литовської режисерки Оксани Бураї. На перегляди цих фільмів запрошували й учнів, і батьків, і педагогічних працівників/-ць. Щоб показати, наскільки небезпечним може бути неконтрольоване перебування в інтернеті, дивилися французький фільм «Пранкнули» режисера Ісмаеля Жоффруа Шандуті.

Я хотіла пояснити, наскільки важливо мати простір, де діти та молодь будуть займатися у гуртках, спілкуватися із дорослими, які їх підтримують та розвивають. Тож фільм «Джованні і балет на воді», знятий нідерландською режисеркою Астрід Буссінк, допоміг пояснити, якими важливими постатями для дітей є керівники та керівниці гуртків. Ми хотіли переконати, що молодіжний простір буде добре організований, що ми зможемо пропонувати громаді цікаві ідеї – знайомити з експерт(к)ами, проводити майстеркласи та тренінги на теми, які в нас ще ніколи не обговорювалися. Вже плануємо провести тренінги з гендерної рівності, медіаграмотності – і це важливо для нашої молоді та розвитку її компетентностей.

Показ і обговорення фільму «Лізо, ходи додому» зі старшокласниками та старшокласницями.

Такі заходи із переглядами та обговореннями фільмів допомогли досягти мети. Нам вдалося пояснити, чому громаді потрібен молодіжний центр і дитяча дорадча рада. Я підготувала звернення до селищної ради з проханням виділити приміщення для молодіжного центру і пропозицією створити при селищній раді дитячу дорадчу раду. І вже цього разу на сесії депутати проголосували за обидві пропозиції. Нам виділили під молодіжний простір навіть не кімнату, а окреме двоповерхове приміщення з укриттям. Воно доступне і зручне у користуванні.

У нашій громаді складна безпекова ситуація. Через близькість до кордону ми не анонсуємо публічно наші заходи, не збираємо великі аудиторії. Часто прошу передати інформацію про покази з вуст в уста, щоб прийшли ті, кому цікаво долучитися. Але аудиторія зазвичай наповнюється. Дітям цікаво подивитися фільм, обговорити його з однолітками. А наприкінці я ще пропоную спробувати щось нове. Наприклад, після показу фільму «І кожна річка» Олесі Моргунець-Ісаєнко влаштувала майстер-клас з апсайклінгу, де діти вчилися, як можна повторно використовувати пластик, щоб він не потрапляв у річки. Їм було дуже цікаво. І я бачу, як вони чекали осені й початку нового сезону в кіноклубі, щоб мати можливість зустрічатися, спілкуватися з однолітками й дізнаватися щось нове.

Школярки та школяри дивляться документальний фільм.

ІСТОРІЯ ЛЮБОВІ НОВАК. ЯК ЗАВДЯКИ КІНОКЛУБУ В БОГУСЛАВЦІ НА ЧЕРКАЩИНІ З'ЯВИЛАСЯ СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІНЯ¹

Владислав Обух

Наприкінці 2020 року, коли вісім селищ та сіл Золотоніського району на Черкащині об'єднувалися у Вознесенську громаду, виявилось: на відміну від двох інших навчальних закладів ОТГ у Богуславецькому НВК [навчально-виховному комплексі – ред.] немає штатної посади соціального/-ої педагога/-ині. А проблем, якими повинен опікуватися такий фахівець чи фахівчиня, у селі вистачає – кілька неповних та багатодітних родин, сімей, де батько чи мати (а то й обидва) люблять зазирати в чарку.

Любов Новак

А тут ще й два прикрі випадки: із родин, що втрапили у складні обставини довелося вилучити п'ятох дітей. Що вже й казати про домашнє насилля та, якщо чесно, донедавна низький рівень обізнаності школярів/-ок зі своїми правами. Заступниця голови виконкому з питань виконавчої діяльності Вознесенської сільської ради, модераторка місцевого кіноклубу Docudays UA Любов Новак вирішила діяти.

ЯКЩО ГРОМАДСЬКА ІНІЦІАТИВА СИЛЬНІША ЗА АДМІНРЕСУРС

У 2022 році Любов Новак пройшла навчання від Мережі кіноклубів документального кіно DOCU/CLUB та створила при Вознесенській сільраді кіноклуб Docudays UA. Голова сільської ради Олександр Титаренко спочатку сумнівався, чи варто погоджуватися на таку ініціативу. Адже на договорі з Мережею DOCU/CLUB мав стояти його підпис, а кожен офіційний документ, як відомо, передбачає не тільки права, а й певні обов'язки учасників та учасниць проєкту. Втім, повірив у перспективу і тепер задоволений появою у громаді нового просвітницького та дискусійного майданчика. В межах роботи клубу в усіх школах громади відбу-

1 Матеріал вперше було опубліковано на інформаційній платформі [«Шерифи для нових громад»](#).

лися кінопокази та лекції, присвячені протидії булінгу, домашньому насильству та іншим актуальним проблемам.

Коли ж з'явилася можливість за підтримки Мережі DOCU/CLUB ініціювати адвокаційний проєкт, Любов Новак вагалася, чи варто вносити до програми питання призначення соціального педагога для Богуславецького НВК.

«Ми обговорювали проблему з директорами шкіл, із сільським активом. Богуславка – доволі розлоге село із численними “кутками”. Тут багато людей, котрі потрапили у складні життєві обставини. А перед тим якраз так сталося, що п'яťох дітей довелося вилучити із родин. Трьох – на місяць. Там батьки начебто взяли за розум – закодувалися, влаштувалися на роботу, потихеньку виправляються. А питання з іншою родиною не вирішилося й досі. Сім'я неповна і з мамою там проблеми. Тож донька під опікою тітки...», – розповідає пані Новак. Утім, виявилось, що участь в адвокаційній програмі не лише допомогла зрушити справу, а й зацікавити, долучити до процесу ухвалення рішення усіх жителів села. Тобто, йшлося вже про «ініціативу знизу», а не спускання згори розпорядження про нову штатну одиницю для місцевого навчально-виховного комплексу.

«Звісно ж, можна було розв'язати питання адміністративним шляхом: ввести посаду, знайти людину і забути про цю проблему. Але вирішили спробувати через адвокаційну кампанію поцікавитися думкою людей, ознайомити їх з перевагами такого рішення. У межах кампанії Любов Новак разом із фахівцями Служби у справах дітей не раз виїжджала до Богуславецького НВК. Вони добре познайомилися з дітьми різних вікових категорій. Їх уже впізнають, не бояться підходити із питаннями чи проблемами», – розповів голова сільської ради Олександр Титаренко.

Любов Новак з учнями Богуславецького НВК.

У межах роботи кіноклубу Docudays UA проводили кінопокази для дітей, які супроводжувалися обговореннями та бесідами з начальником Служби у справах дітей. Завдяки цьому школярі/-ки «відкрилися» й по-новому відкрили для себе

«чужих» дорослих. Те ж стосується і зустрічей з учителями й батьками, котрих знайомили із проблематикою, якою, зазвичай, опікується соціальний педагог. Звичайно ж, за словами нещодавно призначеного соціального педагога Богуславецького НВК Лариси Головки, дехто з односельців і досі незадоволений контролем за методами домашнього виховання і тим, що його вивели із «зони комфорту» («тільки я один — вершитель доль у своїй родині!»), але таких одиниці. Для решти ж вимога про введення посади соціального педагога в місцевій школі — усвідомлений вибір.

Формальним підтвердженням цього стали сотні підписів батьків та інших небайдужих членів громади під такою вимогою. В рамках адвокаційного проєкту Любов Новак підготувала та винесла на розгляд сесії сільської ради обґрунтоване звернення про впровадження нової посади.

«І завдяки цій кампанії вдалося знайти активну людину, яка цим переймається й вже ефективно працює. Не впевнений, чи вдалося б знайти таку людину у випадку прямого адміністративного рішення, без вивчення думки громади», — зізнається Олександр Титаренко.

Соціальна педагогиня Лариса Головка.

ДІЛЬНИЧНИЙ – НЕ «БАБАЙ», А ЗАХИСТ

Зрештою, спільними зусиллями вдалося домогтися ухвалення Вознесенською сільською радою рішення: у Богуславецькому НВК (101 вихованець) з'явилися півставки для соціального педагога. Взятися за ці обов'язки з початку нового навчального року погодилася вже згадана вчителька початкових класів Лариса Головка. Роботи у неї додалося — і не лише в навчальному закладі, а й за його межами. Це і відвідування родин, і спілкування з молоддю в позаурочний час, і консультації з батьками, і нічні виїзди до родин у кризових ситуаціях разом із працівниками поліції та ювенальної превенції (на жаль, такі випадки вже були).

«Раніше не мала досвіду такої роботи. Але поступово справа “затягує”. Вже розробила соціальний паспорт кожного класу, розписала, хто до якої категорії родин належить – багатодітні, неповні, діти військовослужбовців, одна дитина має статус потерпілої від Чорнобильської катастрофи. Найбільш вразлива категорія – родини, які потрапили у складні життєві обставини. Півтора місяця тому одну сім’ю взяли на облік, тепер вона під особливим контролем. Якщо батьки не виправляться, на жаль, доведеться ухвалювати рішення про вилучення дітей з родини», – розповідає Лариса.

З-поміж цікавих ініціатив вона згадала про акцію «Я не спізнююся», яку оголосили за два тижні до осінніх канікул. До цього проблемою були часті запізнення дітей на уроки, невчасні повернення в класи після перерв – то зранку засплять, то до магазину підуть, то в сад по яблука... У межах акції учням пояснювали, що таке невеличке, здавалося б, порушення, у майбутньому може перетворитися на звичку й нашкодити їм у житті та у професійній кар’єрі. З тими, хто найчастіше запізнювався, соціальний педагог поспілкувалася окремо, про «любителів десь затриматися» поінформували їхніх батьків. Зараз, за словами Лариси Головки, вчительки/-і кажуть про результат: учні та учениці стали більш дисциплінованими та відповідальними.

Тепер часті гості у НВК соціальні працівники/-ці територіальної громади та ювенальної поліції, які приїждять до дітей і проводять просвітницькі кампанії. З кожним класом окремо поспілкувався дільничний, учням розповіли про їхні права, зокрема, ознайомили з розпорядженням, за яким діти віком до 14 років у вечірній час можуть перебувати на вулиці до 21 години, а підлітки з 14 до 16 років – до 22-ої.

«Я пояснила дітям, що вони не повинні боятися дільничного, не треба втікати від нього ані вдень, ані під час вечірніх рейдів правоохоронців. Бо раніше, побачивши дільничного чи інших поліціантів, діти одразу втікали. Я ж пояснила: ви знаєте про свої права, перебуваєте у громадському місці в межах дозволеного часу, не розпиваєте спиртних напоїв, не курите, не порушуєте закони чи права інших людей, просто відпочиваєте – вам нічого боятися. У селі насправді небагато місць, де підлітки увечері можуть відпочити. Тож вони сидять біля магазину, де є столики, вай-фай, користуються інтернетом. Раніше, побачивши поліціантів, кидалися навтьоки. А чого, постає питання, втікати, якщо ви нічого забороненого не робите? Діти не повинні боятися дільничного, адже це не “бабай”, а їхній захист», – ділиться думками Лариса Головка.

А ось із батьками, за її словами, складніше. Більшість розуміють, що ця робота потрібна, і самі брали активну участь у просуванні ідеї створення посади соціального педагога в НВК.

«Але є й такі, хто каже: ото дали Ларисі портфель, тепер бігатиме попід хатами... Коли людина звикла щодня пити, уваги дітям не приділяє, а тут до неї хтось приходить і каже: досить пити, то хіба ж такий казатиме, що ти хороша?», – скаржиться соціальна педагогиня.

Проте і Лариса Головка, і Любов Новак, й Олександр Титаренко переконані: поступово ситуація змінюватиметься. Адже люди вже не раз мали змогу переконатися, що нова, хай навіть «на півставки», посада в НВК приносить користь всьому селу.

ІСТОРІЯ ЗОЇ ФІЛІПЕНКО. АМБАСАДОРИ ПРОСВІТИ, АБО СИЛА МАЛЕНЬКИХ КРОКІВ: ІСТОРІЯ КІНОКЛУБУ З ХМЕЛЬНИЦЬКОГО¹

Тетяна Познякова

Модераторка Кіноклубу
Dositdays UA при Хмельницькій
обласній універсальній науковій
бібліотеці Зоя Філіпенко.

Чемеровецька громада на Хмельниччині потерпала від стихійних сміттєзвалищ. Прибирання не давали жодних результатів – смітники зростали, як гриби. Щоб якось запобігти, місцева влада навіть закупила контейнери для роздільного збору твердих відходів, але люди вперто їх ігнорували. Лише 2% мешканців сортували сміття, а решта не мали ані мотиву, ані бажання підтримувати цю ідею. Аж поки за розв'язання проблеми не взявся кіноклуб «Право в об'єктиві» при обласній бібліотеці. Модераторка кіноклубу Зоя Філіпенко вирішила, що основні зусилля варто зосередити на просвітницькій діяльності.

«БЕРЕЖИ ДОВКІЛЛЯ – СОРТУЙ СМІТТЯ»

Таку назву отримала адвокаційна кампанія, яку ініціювала у Чемеровецькій громаді Зоя Філіпенко. З нею команда кіноклубу перемогла у конкурсі «DOCU/ДІЯ», організованому Мережею DOCU/CLUB у 2021 році. Для місцевої влади навчити людей сортувати сміття виявилося, без перебільшення, завданням «із зірочкою». З'ясувалося, що купити контейнери для роздільного збору твердих відходів – недостатньо. Людям ще треба було пояснити, як це робити й навіщо. Втім, у програмі зі збереження довкілля Чемеровецької громади про це не було й слова.

«Я подивилась, а там тільки один розділ: висадити зелені насадження, почистити стихійні сміттєзвалища – і все. А інформаційно-просвітницького напрямку взагалі немає. Тож ми почали працювати саме над цим», – розповідає Зоя Філіпенко. Спочатку провели організаційне зібрання зацікавлених сторін, запросили представників/-ць влади. Ті погодились, що в програму треба внести пункт про навчання й про-

1 Матеріал вперше було опубліковано на інформаційній платформі [«Шерифи для нових громад»](#).

світу серед населення. Також спільними зусиллями розробили великий цикл заходів, до яких залучили і школи, і всі бібліотеки Чемеровеччини, і навіть ОСББ. Зрештою, спільно з мешканцями/-ками та активіст(к)ами ініціювали розширення програми зі збереження довкілля, щоб питання сортування відходів було закріплене у планах розвитку громади й на це закладалися гроші в бюджеті.

АМБАСАДОРИ ЧИСТИХ УЗБІЧ

Переконати людей у необхідності сортування сміття допомогло документальне кіно. Кіноклуб «Право в об'єктиві» організував перегляди документальних фільмів з колекції Мережі DOCU/CLUB. «Я показувала “Край електросміття” австралійського режисера Девіда Федея чи фільм нідерландської режисерки Ельс ван Дріль “Габріель повідомляє з чемпіонату світу”. Раніше люди не бачили таких стрічок. І коли ми почали показувати їх на теренах Чемеровеччини, люди сказали: ці фільми роз-

Екоуточок у Чемеровецькій центральній бібліотеці.

повідать про такі ж проблеми, що і в нас. Виявляється, стихійні сміттєзвалища – це проблема не тільки Чемеровецької громади, а й світу. Тоді вже в нас з'явилися амбасадори – не лише молодь, а й люди поважного віку, що говорили: ми на своїй вулиці будемо розповідати, як сортувати сміття. Тобто, робота пішла», – згадує модераторка кіноклубу.

На місці справу підхопили активісти громадської організації «Ініціативні громадяни Чемеровеччини» та завідувачка Чемеровецької центральної бібліотеки Марія Кульпінська. Навіть більше, завдяки їхнім зусиллям адвокаційна кампанія фактично триває й досі. У бібліотеці продовжує діяти екологічний майданчик: вчать відвідувачів та відвідувачок сортувати сміття й робити з пластикових пляшок сувеніри.

А ще в громаді почали розвивати ековиробництво: шують екоторбинки, виготовляють екопродукти та вирощують овочі для ЗСУ. І найголовніше – в громаді забули,

що таке стихійні звалища. У місцевому бюджеті заклали гроші на придбання техніки, минулого року придбали машину для вивезення сміття.

Люди більше не чекають, поки хтось розв'язуватиме їхні проблеми, а наводять лад самі, і саме в цьому секрет успіху, – вважає Зоя Філіпенко. «Пригадую, телефонує Марія Кульпінська й каже: знайшли стихійне сміттєзвалище, збираємо людей і йдемо прибирати. Влада їм сказала: ми ж там не планували нічого робити. На що люди відповіли: це ви не планували, а ми побачили й вже робимо. Я переконана, що найкращого результату можна досягти там, де є взаєморозуміння влади й громадськості. Громада тоді успішна, коли влада реагує на запити людей і шукає розв'язання проблеми», – наголошує модераторка кіноклубу.

«ПРАВО В ОБ'ЄКТИВІ»

Кіноклуб при Хмельницькій обласній універсальній науковій бібліотеці працює вже сім років. «Ми вирішили, що через об'єktiv кінокамери можемо вивчати права людини. Назву для кіноклубу вигадували всі гуртом», – згадує Зоя Філіпенко. А вже у 2020 році її дітище опинилося серед 15 найактивніших кіноклубів Docudays UA – і це в рік, коли пандемія COVID-19 поставила на паузу весь світ. Модераторка вирішила глобальний виклик перетворити на можливість: кінопокази не просто не припинились, їх стало ще більше, просто в онлайн-режимі.

«Я одна з перших перейшла на онлайн-перегляди. Пам'ятаю, це було 1 червня. Я тоді залучила Лісовогринівецьку територіальну громаду й ми зустрілися на онлайн-обговоренні. Це був фільм “Трудний” режисерів Миколи Бондарчука і Дмитра Тяжлова про дитячий притулок і його вихованців. Ми дивилися фільм з учнями місцевої школи, вони дуже активно включилися в обговорення. І я зрозуміла, що онлайн-покази треба

Засідання кіноклубу Docudays UA «Право в об'єktivі».

продовжувати. І виходити за межі міста в територіальні громади, а у нас в області їх було вже шістдесят. Я зрозуміла, що є потенціал для роботи – головне, щоб вистачало часу. До речі, у Волочиській і Чемеровецькій територіальних громадах вже створені свої кіноклуби», — ділиться успіхами Зоя Філіпенко.

ПРАВО НА ЖИТТЯ? НІ, ПРАВО НА ГІДНЕ ЖИТТЯ

«Право в об'єктиві» тим часом продовжує свою правопросвітницьку місію. Тим більше, що завдяки онлайн кіноклуб розширив діяльність на всю область і зараз є майданчиком для обговорення й розв'язання проблем багатьох громад. Допитуюсь у Зої

З учасниками та учасницями кіноклубу після обговорення фільму.

Філіпенко, на які фільми найбільший запит? Каже, учнівська молодь любить дивитися мотиваційне кіно про те, як йти до успіху. Хоча фільми на злобу дня, скажімо, про булінг чи інтернет-залежність, потрібні не менше. Глядачі/-ки просять показувати фільми про Євромайдан та війну, що триває.

«Говоримо з ними про війну, про порушення рашистами наших прав, про волонтерство. Дивимося фільми й ділимося своїми історіями. “Літургію протитанкових перешкод” режисера Дмитра Сухолиткого-Собчука про архі-

текторів, які роблять протитанкові “їжаки”, здається, протягом року я десять разів показувала. Є велика цікавість аудиторії», — розповідає Зоя Філіпенко.

Кожен перегляд — це дискусія, і не завжди передбачувана. Особливо коли йдеться про такі важливі теми як громадянські права й свободи, — зізнається модераторка. І додає: «Часто буває, що під час обговорення фільмів говоримо про порушення права на життя. А з аудиторії відповідають, що і в нас порушується право на гідне життя, або на належну освіту, або на доступну медицину. Я переконую глядачів заявляти про порушення свого права на гідне життя. Не мовчати про це — перший і важливий крок».

Як люди наважуються зробити свій перший крок до змін, Зоя Філіпенко не раз бачила після засідання кіноклубу. Каже, був випадок, коли дівчина з Волочиська після

перегляду фільму «І кожна річка» Олесі Моргунець-Ісаєнко прийшла в громадську організацію й запропонувала розчистити місцеву річку. Або після перегляду вже згаданого фільму «Трудний» дитина ініціювала в громаді вивчення потреб сімей, що перебувають у скрутних життєвих обставинах, щоб допомогти їм з одягом та опаленням. Зоя Філіпенко переконана: саме з таких маленьких кроків і починаються великі зміни й справді гідне життя.

РОЗДІЛ 3

ІСТОРИЇ ВІД КОМАНДИ МЕРЕЖІ DOCU/CLUB

«З ЛЮДЬМИ ТРЕБА ГОВОРИТИ», – АЛЛА ТЮТЮННИК ПРО КІНОКЛУБИ Й ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО¹

Інтерв'ю підготувала Тетяна Селезньова

Кіноклуби відкриваються при громадських організаціях, закладах освіти чи культури, як у великих містах, так і в невеликих містечках та сільських громадах. Це не лише покази найкращого документального кіно, а й обов'язкове обговорення фільмів, дискусії про сьгоднішні проблеми і майбутнє громад, що є своєрідним навчанням, спонуканням до дії, і, зрештою, призводить до потужних змін у житті громад.

Алла Тютюнник

Директорка Департаменту з розвитку мереж Docudays UA Алла Тютюнник розповіла 24 Каналу, що сама писала книги, сценарії, займалася правозахистом, а у 2008 році взяла участь у проведенні першого для себе фестивалю Docudays UA. Тоді вона познайомилася з Геннадієм Кофманом (режисер, продюсер), який озвучував ідею створення кіноклубів у всій Україні, аби демонструвати документальне кіно та обов'язково обговорювати побачене.

Чому і як документальне кіно стає порятунком для багатьох людей? Як цей інструмент змінює підходи в системі освіти, пенітенціарній системі, надихає громадян брати участь в ухваленні рішень на рівні влади вже сьогодні? Про очевидні наслідки небайдужості та сили мистецтва в інтерв'ю з Аллою Тютюнник.

Алло Миколаївно, чому саме документальне кіно?

Я завжди хотіла збільшити кількість свідомих, активних людей в Україні, які б знали про права людини й хотіли б щось змінювати у власному житті й житті людей навколо себе.

А значить, у країні.

1 Цей матеріал вперше було опубліковано на медіа-ресурсі [«Кіно 24»](#).

Так. І документальне кіно, як мені уявлялося, може бути таким інструментом для реальних змін. Адже українці будуть проводити паралелі з тими проблемами, які вони побачили в інших країнах – Бразилії чи Уганді, – будуть бачити героїв, які змогли змінити щось, і захочуть самі на своєму рівні діяти й покращувати середовище, у якому живуть. Фестиваль Docudays UA триває лише тиждень, а далі? 20 років тому про документальне кіно ніхто в Україні майже не знав, більшість уявляли, що це щось на кшталт журналів про соцзмагання або агіток, які крутили в радянський час перед показами фільмів у кінотеатрах.

Телебачення тоді дуже рідко брало до показу саме документальні фільми. А це дуже потужне мистецтво, надихаючий жанр, тому що всі історії не сценарист вигадав і не режисер сфантазував, а все це — реальні події! Тому я захотіла займатися створенням мережі кіноклубів. Нам вдалося лише у 2014 році запустити цю роботу.

ЯК В УКРАЇНІ ДІЮТЬ КІНОКЛУБИ

Саме організувати кіноклуби у всій Україні? Як це було?

Так. Щоби показувати кіно, потрібно придбати авторські права на це. Зараз у нашій колекції 129 фільмів², за кожен ми заплатили гроші, уклали угоди, для цього найняли юриста. Деякі власники прав погоджуються укладати такі угоди на п'ять років, деякі на три роки. Щоби була постійна колекція фільмів і щоб її поповнювати, до кожного фільму потрібно написати сценарій обговорення, підібрати навчальні матеріали про права людини – потрібні зусилля професіоналів, яким потрібно теж платити за роботу.

Фото з архіву Docudays UA

Першим нас підтримав американський Національний фонд на підтримку демократії (National Endowment for Democracy, NED). Фінансування спочатку було невелике, але дало змогу розпочати роботу. Ми звернулися до Програми «Бібліоміст» (тривала з 2009 до 2014 року), до бі-

2 Інтерв'ю було записано у 2023 році.

бліотек, і 30 одразу відгукнулися. У школах деякі прогресивні вчителі теж захотіли створити такі кіноклуби – зрозуміли, що це їм допоможе в роботі. Ну, і громадські організації теж виявили бажання. У колоніях почали відкриватися кіноклуби. Так мережа почала створюватися і працювати.

До повномасштабного вторгнення було понад 70 кіноклубів при колоніях. У нас є фільми про пенітенціарну систему в інших країнах, про долі людей, які відбули термін ув'язнення, про те, як вони шукали роботу й себе, як налагоджували сімейне життя.

Ці фільми мали колосальний вплив. Ми добираємо кіно за проблемами, наскільки вони можуть бути співзвучними тут, як відгукнуться в Україні, чи зачеплять глядача і якого саме. Ми обираємо ті, які впливають емоційно. У нас є календар дат, які стосуються теми правозахисту, і до кожної дати є перелік запропонованих до перегляду фільмів. Наші керівники кіноклубів – бібліотекарі, вчителі, громадські активісти, – дуже люблять цей календар.

Надзвичайно ефективним був кіноклуб при колонії для підлітків у Кременчуці. Заступниця директора колонії Олена Удовицька керувала цим кіноклубом. Вона хлопців витягала, як рідних, з усіляких халеп, готувала до нового життя після колонії, проводила різні навчання, листувалася з ними, коли ті виходили на волю, надсилала нам звіти з відгуками своїх вихованців і безліч фотографій, над якими хочеться плакати від розчулення.

ЧОМУ ВАЖЛИВІ ОБГОВОРЕННЯ ФІЛЬМУ ПІСЛЯ ПОКАЗУ

Яку роль відіграють обговорення фільмів після показу?

Коли нас підтримала і Єврокомісія, з'явилася змога проводити більше навчань для керівників кіноклубів. Ми й не уявляли, що наші школи про стратегії й методи захисту прав людини та інтересів громад матимуть такий успіх, що з їхньою допомогою можна буде втілювати різноманітні практичні проєкти: від екологічних до гендерних, та тих, які зрушують із мертвої точки проблеми домашнього насильства, булінгу в школах, сортування сміття.

У нас є експерти, правозахисники, які пишуть сценарії для обговорення кожного фільму: на яку тему вийти, про які права людини можна розказати, які вправи про-

вести з аудиторією, на які документи посилатися, як розказати про систему захисту громадян. Бо в нас більшість у малих і середніх громадах просто не знають, що насправді можуть бути захищені в різних питаннях, не знають, як звертатися до владних інстанцій та домагатися виконання обов'язків державою.

Після обговорень фільму, після дискусій та навчання люди починають розуміти, що їм не подобається в їхній громаді та як це змінити, розуміють, що не все безнадійно, починають діяти та вірити. А це важливий момент: вони ж збираютьсягуртом, спілкуються, утворюється спільнота свідомих людей.

СКІЛЬКИ НА СЬОГОДНІ Є КІНОКЛУБІВ

Мережа діє у всій Україні, а скільки клубів зараз утворюють такі спільноти?

Сьогодні в нашій Мережі 477 кіноклубів. Це при тому, що при колоніях за останній рік багато кіноклубів призупинили роботу: окупація, добровільна мобілізація керівників кіноклубів. Коли почалося повномасштабне вторгнення, я і координаторка Мережі Тетяна Кулик були в Херсоні, і ми не вірили, що росіяни зайдуть у місто. Але 1 березня 2022 року вони вже зайшли. Інші члени команди були хто в Харкові, хто у Львові, хто в Києві, і коли наступ на Україну почався з усіх боків, обстріли, авіаатаки, ми думали: ну які можуть бути кіноклуби зараз?

Фото з архіву Docudays UA

Ми розгубилися, не знали, що робити. Але вже 17 березня отримали звіт від модератора кіноклубу Олександра Степаненка із Чорткова Тернопільської області. Там він діє при центральній районній бібліотеці, називається «Кіноклуб на вулиці Зеленій». За регламентом, після кожного показу кіноклуб надсилає звіт: який фільм показали, скільки було глядачів, хто вони, про що говорили, яких експертів запрошували (це можуть бути психологи, юристи, правозахисники, режисери фільмів), фото і відгуки.

І ось я в окупованому Херсоні читаю і не вірю власним очам – вони пишуть, що обговорювали, як ми переможемо, якою буде Україна після війни, що треба зробити в Чорткові.

Ми тоді всім модераторам кіноклубів розіслали цей звіт і на сьогодні 167 кіноклубів відновили роботу, ще 143 відкривалося нових. Ще приблизно стільки готуються відновлювати роботу. Модератори, які виїхали з окупованих територій, почали на новому місці відкривати кіноклуби, у тому числі у Німеччині, Польщі, Чехії, Норвегії, Ізраїлі, Ірландії, у Нью-Йорку в США. Там кіноклуби почали працювати для переселенців. І навіть проводити мандрівні фестивалі. Серед переселенців (а це здебільшого жінки) модератори знаходили психологів і психологинь, юристок, художниць, спортсменів/-ок запрошували їх на перегляди як експертів/-ок і тренерів/-ок. У нас фантастичні люди! Я от зрозуміла, що досі не знала українців повною мірою, а зараз захоплююся нашими людьми – це неймовірна сила духу!

*Григорій Курачицький проводить показ.
Фото з архіву Docudays UA*

От це ніби просто цифри – 477, 167, 143. Але за ними – спільноти активних українців, готових до змін?

Розкажу вам про юриста Григорія Курачицького з Маріуполя, у нього там було два кіноклуби Docudays UA. Коли почали бомбити, він із родиною жив у підвалі. Електрики вже не було, їжі було мало, по воду треба було йти під пострілами й снарядами. Наприкінці березня 2022 року дружина й діти вже не могли заснути вночі від холоду і вибухів.

Григорій кинув у машину найнеобхідніші речі і, пропри небезпеку, зважився виїхати з родиною. Через пів години подзвонив сусід і сказав, що від дому, звідки вони виїхали, уже нічого не залишилося – ракетна атака стерла все його минуле життя. Уже в Дніпрі, у центрі для переселенців, Григорій починає допомагати: розвантажувати гуманітарку.

І з дерев'яних палетів майструє лавки, стіл, під наметом ставить ноутбук і починає показувати документальне кіно. На прохання людей, він демонстрував фільми через день, а іноді й щодня. На сьогодні він відкрив у Дніпрі вже чотири кіноклуби. Це хіба не вражає? Юрій Чумак із Харкова, правозахисник, минулого року, коли дуже бомбили Харків, пішов родину проводити на потяг. Почався обстріл, родина не хотіла без нього їхати й він, у чому стояв, виїхав. Зараз він уже ментор у нашій Мережі, відкрив у Черкасах два кіноклуби й навчає новачків у різних містах і містечках в Україні створювати власні кіноклуби й захищати свої права та інтереси громад. Ці люди фантастичні, я їх дуже люблю.

ЧОМУ ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО ОБ'ЄДНУЄ

Чому саме документальне кіно дає такий поштовх до об'єднання, на вашу думку?

Герої цих стрічок – справжні люди, це справжні історії, які дуже зачіпають емоційно. Ми добираємо фільми з фестивалів. Життя таких фільмів десь два роки: поки демонструються на різних фестивалях, отримують нагороди тощо. І після цього, коли популярність таких фільмів падає, про них уже не говорять, можна купити права на покази в кіноклубах на тривалий час. У нас же покази безоплатні.

Для нас ризик порушення авторських прав – це найбільша «страшилка». Бо це репутація: і фестивалю, і кіноклубів. Далі ми надаємо доступ до фільмів тим, хто підписав із нами угоду як керівник кіноклубу, модератор і зобов'язався дотримуватися закону про авторські права й наших внутрішніх правил. Якщо фільм демонструється онлайн, в ZOOM, приміром, то ми теж контролюємо цей показ. На онлайн-покази ми перейшли під час пандемії ковіду, не припиняли роботу. І зрозуміли, що в людей запит на документальні фільми й дискусії тільки збільшується. За останній рік в Україні зареєструвалося 143 нових кіноклубів. І заявки продовжують надходити!

Таке враження, що знайдена панацея для виховання, зміцнення дорослих людей. Широке просвітництво справді творить дива. Документальне кіно – це інструмент, який допомагає кристалізувати громадянське суспільство. Відбувається ось що: люди, які сиділи на дивані й ляляли владу села, чи містечка, були в розпачі, не бачили виходу й не намагалися щось покращити – вони скніли, марнували життя, бо це отруює!

Після фільмів, обговорень та навчання, яке ми для них проводимо, знаходять у собі сили, енергію, починають бачити, де можна конструктивно застосувати свої навички, реалізувати свої можливості, аби змінити життя конкретної громади на краще.

З чого б це?

Бо люди йдуть просто подивитися кіно. Воно зачіпає, збурює. А потім модератор/-ка ставить правильні запитання, починається дискусія. І це вже не мовчання і бурчання, це повноцінне обговорення якоїсь проблеми, це висловлення думок. З'являються одностудії, лідери, починається рух там, де було суцільне болото. Особливо цей рух став помітним, коли ми запровадили програму адвокації.

ЩО ВІДОМО ПРО АДВОКАЦІЙНІ ПРОЄКТИ, ЯКІ ІНІЦІЮВАЛИ КІНОКЛУБИ

Цього року 15 кіноклубів Мережі в рамках програми «DOCU/ДІЄ 2.0» ініціювали адвокаційні проєкти, спрямовані на розв'язання конкретних проблем у їхніх громадах. Вони обирають фільми на дотичну до своєї проблеми тематику, обговорюють їх із мешканцями/-ками громади та місцевою владою, шукають способи розв'язання проблеми й пропонують закріпити це рішення в програмі дій чи програмі розвитку своєї громади. Завдання адвокаційних проєктів – не провести якусь акцію чи привернути увагу до проблеми, а зафіксувати зміну підходів до певних проблем на системному рівні. Це вже тоді, коли люди вміють бачити й формулювати проблеми, складати власні програми розвитку громади, пропонувати шляхи розв'язання конкретних проблем та взаємодіяти з владою для досягнення результату.

Як з'явилася потреба в адвокації?

Люди почали від нас цього вимагати. Писали нам листи: ми подивилися кіно, ми хочемо розв'язати цю проблему в нашій громаді, як нам це зробити? Це й екологічні проблеми, і домашнє насильство, і булінг, й інтеграція переселенців, залежно від особливостей кожної громади. Для роботи над інтеграцією переселенців кіноклуби взагалі ідеальний інструмент. Бо вони об'єднують, дають змогу почути одне одного, зрозуміти й співіснувати вже на якісно іншому рівні. І вже не окремо – місцеві й переселенці, – а разом роблять важливу справу для громади.

То ви знайшли механізм, який об'єднує краще, ніж усі, які з 2014 року так і не вдалося запровадити місцевій владі.

Просто з людьми треба говорити. Ахороще якісне кіно з реальною історією – прекрасний привід.

ЯК ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО МОЖЕ ДОПОМОГТИ ШКОЛЯР(К)АМ

Можете згадати успішний приклад адвокаційних програм?

До минулого року кіноклуби провели 50 успішних адвокаційних кампаній по конкретних проблемах. У Трускавці модераторка кіноклубу – завідувачка URBAN бібліотеки в Трускавці Віра Савка разом із командою добилася від мерії, щоб молоді виділили велике приміщення і територію в центрі міста під Молодіжний простір. Потім кіноклуб разом із мерією подалися на грант Єврокомісії, щоб обладнати всім необхідним цей простір. Вони виграли й отримали кошти. А все почалося з кіноклубу, з перегляду фільму.

Інша історія – житомирський Центр пробації, там заступниця керівника Ліна Бабич відкрила кіноклуб, показувала кіно для засуджених, проводила бесіди, підбирала фільми на різні теми. Згодом вона написала методичку, як можна використовувати документальні фільми в роботі з підопічними в установах пробації. Подала цю роботу в Мін'юсті, аби її затвердили й рекомендували до роботи та всіх інших установах.

Це було у 2021 році. У Мін'юсті мінялися кадри, мінялися програми, Лінина методичка десь там довго блукала кабінетами. І раптом на початку цього року з нами виходять на зв'язок спеціалісти Центру пробації, повідомляють, що цю методичку затвердили, що їм дуже подобається наша ідея, і нумо працювати. Вони на міжнародній конференції розповіли колегам із різних країн про такий метод роботи й з'ясувалося, що такої форми роботи з документальними фільмами більше ніде немає!

Ліна Бабич. Фото з архіву Docudays UA

Й от зараз Ліна Бабич курує цей напрям, відкрилися вже 50 кіноклубів при центрах пробації. І це дуже важливий напрям, бо люди, якими опікуються установи пробації, – це теж наше майбутнє.

Або от вчителька з Тернополя Оксана Гіль у своєму кіноклубі розробила методичку, як використовувати документальні фільми в навчальному процесі – хоч для уроків хімії, хоч для уроків географії чи природознавства. До кожного предмету підбрала кінострічки, і вчителі охоче користуються можливістю зробити урок цікавішим, а нову навчальну тему – доступнішою для дітей. Плануємо пропонувати цю методичку в Міносвіті. Бо в ній навіть є поради, як обговорювати фільми, щоб діти засвоїли необхідний матеріал.

Це дієва допомога державі й суспільству.

Так, дієва допомога. У Херсоні був кіноклуб при благодійному фонді «Милосердя та здоров'я», зараз він у Польщі – у Херсоні вже інші діють кіноклуби. Але до 2022 року юристка фонду Олена Старюк проводила кінопокази в колоніях і в СІЗО. Й от спочатку жінки із СІЗО не хотіли нічого навіть дивитися. Це травмовані люди, з-під лоба дивилися, вороже були налаштовані, але показ зрештою відбувся. Й от після фільму про таку ж ув'язнену героїню Олена розповіла нашим жінкам про права людини, про те, як можна було героїні вчинити інакше, якби вона знала свої права, як у подібних ситуаціях себе захистити, розповіла, що можна жити інакше, ніж вони уявляли досі.

Жінки розговорилися та одна з них сказала: «Якби я знала про це все, я б ніколи не вчинила глупство проти закону. Тепер я знаю, як правильно, і теж хочу стати правозахисницею, допомагати таким, як я». Знаєте, для нас це як нагорода, як медаль отримати. Або от в Ужгороді кіноклуб при школі. Там вчителька Марія Симкович з учнями робила теж покази в колонії для підлітків.

Це спілкування було дуже дієвим. А потім ці школярі пішли до ув'язнених жінок, обрали до перегляду фільм про дітей засуджених батьків. Як ці діти переживають, як до них ставляться в школі, у соціумі. То жінки не хотіли відпустити гостей. Разом обговорювали свої історії, зізнавалися, що їй не думали про те, що відчують їхні діти, глибокий контакт відсутній. Це були і сльози, і каяття, і переосмислення.

Ніби народжуються нові люди з дорослих людей, які помилялися. У Тернополі, у кіноклубі при школі Оксана Гіль проводила показ фільму «Булер». Вчителька показала це кіно дітям, батькам і колегам.

До цього всі вважали булінг надуманою проблемою. Але діти після перегляду почали казати те, чого нікому ніколи не казали. І мене дуже вразило те, що один із семикласників встав і сказав: я зрозумів, що я булер, але я не можу із собою впоратися, допоможіть мені. Й от вчителька домовилася з психологом, який працює з хлопчиком, але й однокласники захотіли йому теж допомогти! Це вражає.

Або ще випадок після перегляду фільму «Джованні й балет на воді». Всього-на-всього герой фільму хотів займатися балетом на воді, але всі з нього сміялися, бо це не чоловічий різновид спорту. Й от Джованні вперто займався, а потім виграв якийсь важливий конкурс і всі його вітали. То наш український школяр після цього кінопоказу розказав, що дуже любить вишивати, але над ним також усі сміються. І тут діти його підтримали, він почав ходити на уроки праці з дівчатами і вишивати, і теж брати участь у конкурсах вишивки.

Це з одного перегляду фільму такі зміни! Тобто, жодних лекцій. Інструкцій, як треба робити, як не треба. Просто життєве кіно і спілкування між собою.

Які адвокаційні кампанії зараз в роботі?

Зараз їм 15, і вони теж мене вражають. От триває війна, непевність, страх. Але наша молодь уже думає, як жити й зараз, і завтра, і післязавтра. Вони хочуть брати участь в ухваленні рішень, вони складають культурні програми. І за два місяці після старту вже є успішні кампанії. Наприклад, молодіжна організація «Чодвіж», кіноклуб «Віжен», місто Чорноморськ, Одеська область. Вони створили програму культурних заходів на літо вперед, домовилися з місцевою владою про сприяння та фінансування, уже рухаються.

У Шостці Сумської області теж є молодіжний центр. Є кіноклуби, які працюють із родинами, які втратили на цій війні близьких. Наприклад, у Кременчуку, Полтавської області, ГО «Лідерка» відкрили кіноклуб «Турбота» й допомагають родинам і дітям військових та тих, хто пропав безвісти. Вони знаходять психологів, юристів, збирають волонтерську допомогу. Родини не залишаються на самоті, спілкуються, діляться проблемами. У Вознесенську, Миколаївської області, благодійний фонд «Громади» вирішили перевести місто на сортування сміття. І мають величезні успіхи вже зараз! Там усе працює. Наші люди дивовижні. Наші люди можуть усе. Вони думають про майбутнє, збираються жити довго і якісно.

НІНА ХОМА ПРО ТЕ, ЯК DOCUDAYS UA ПРАЦЮЄ ЯК АКТИВІСТСЬКА СТРУКТУРА ДАЛЕКО ЗА МЕЖАМИ КІНОЗАЛІВ¹

Інтерв'ю підготував Дмитро Десятерик

Особливість Мережі DOCU/CLUB полягає в її принципах самоврядності, децентралізації та використання кіно як потужного інструменту для творення змін, адже значну частину клубної колекції складають саме фільми з виразним громадським послугом. Їхні покази та обговорення відбуваються по всій країні, у великих містах та в маленьких селах. У колекції мережі – призери Sundance Film Festival, Sheffield Doc/Fest, Watch Docs та інших знакових фестивалів світу. Усі фільми перекладені й озвучені українською мовою. До кожного фільму є розроблений експерт(к)ами з прав людини сценарій обговорення, інтерактивні вправи та інші методичні матеріали.

Ба більше, кіноклуби займаються не тільки популяризацією неігрового кіно та медіапросвітою, а й підтримкою місцевих громад у розв'язанні конкретних проблем на місцях за допомогою адвокаційних кампаній. Мережа DOCU/CLUB – це всеукраїнський проєкт, який сприяє місцевому розвитку та демократичним реформам у сфері прав людини за допомогою документалістики, а також націлений на співпрацю й розбудову спроможності місцевих органів влади та громадянського суспільства.

Кінофестиваль, який де-факто працює як потужна активістська структура, виходячи далеко за мистецькі рамки, – це насправді унікальна ініціатива. Ми поговорили про неї з проєктною менеджеркою мережі DOCU/CLUB Ніною Хоною. Вона юристка. Понад 15 років працює у громадському секторі. Займалася правозахисною, просвітницькою роботою, вела стратегічні судові справи, надавала менторський супровід у багатьох правопросвітницьких та адвокаційних проєктах. Із фестивалем Docudays UA співпрацює з 2007 року.

Ніно, то як почався кіноклубний рух?

Фестиваль Docudays UA проходить лише раз на рік. Потім – його мандрівна частина, коли ми возимо й показуємо фільми регіонами. Але ще був великий запит освітан, працівників та працівниць культури, активістів та активісток громадського сектору,

1 Матеріал вперше було опубліковано на медіа-ресурсі [«Детектор медіа»](#).

щоби працювати з фільмами як з інструментом просвіти з прав людини впродовж усього року постійно. Нашій команді довелося розв'язувати багато питань: здобуття авторських прав на покази, фінансова складова. Зрештою, у 2014 році запустилася мережа DOCU/CLUB. Загалом у нас уже понад 400 клубів по всій Україні.

Війна на них вплинула?

Звісно, через бойові дії та окупацію багато з них не функціонують. Але 135 клубів відновили свою роботу, зокрема і в прикордонних регіонах – Сумщина, Харківщина.

Як це відбувається?

Клуби працюють на постійній основі. Ми маємо сценарії обговорення фільмів, адаптовані під різні цільові аудиторії. Залучаємо стрічки з різних фестивальних років і маємо окремий сайт, де розміщена вся методична інформація. В нас є кіноклубні колекції, у яких наразі 129 картин. Щороку ми закуповуємо права на покази приблизно ще 10-15 фільмів. Переважно це фестивальні новинки, але інколи ми ще знаходимо скарби в нашому архіві, й це така родзинка – продовжуємо життя тим фільмам, які після фестивалю часто лягають на полиці. Також окремим інформаційним приводом у кіноклубах є події, на які ми запрошуємо режисерів та героїв фільму. Такі зустрічі теж мають певний позитивний вплив на глядацьку аудиторію, дозволяють прибрати кордони між екраном і реальним життям.

Хто клуби засновує та працює в них?

Це дуже різні люди, волонтери і волонтерки. Спільні вони у своєму запиті – використовувати документалістику як частину просвіти з прав людини. Багато вчителів, не тільки історії та права. Є вчителі англійської мови, які хочуть на уроках практикувати розмовну англійську: учні дивляться фільми, вчать мови й обговорюють побачене з точки зору правозахисту. Є вчителі географії, які показують інші культури, географічні цікавинки. Звісно, це культурна спільнота: працівники публічних і дитячих бібліотек, будинків культури, музеїв. Також це молодіжні осередки при органах влади, громадські та благодійні організації.

Є кіноклуби й при центрах пробації – за допомогою кіно легше достукатися до порушників закону. Діють клуби й у виправних колоніях. Місце зустрічі й команда кіноклубу можуть бути різні, головне – аби їхні цілі збігалися з нашими та щоб були дотримані стандарти розуміння прав людини, культури перегляду

та обговорення. Для цього, як я вже згадувала, готуємо методичні сценарії для обговорення. І наші модератори спочатку проходять методичний курс онлайн, можуть потім працювати за цими методичками. Крім того, ми ще проводимо очне й дистанційне навчання, конкурси, мотиваційні зустрічі, щоб люди не втрачали інтерес і поповнювали знання.

Виходить, ви розкинулися по всій Україні.

Так, досить серйозна мережа.

Ніна Хома

А ви як туди потрапили?

Мене ще студенткою у 2007 році загітував викладач. Сказав, що є такий фестиваль, запропонував долучитися, бо для нас як для студентів це стане чудовою практикою. Тобто я починала як студентка, потім працювала юрисконсульткою під час обговорень, потім стала регіональною модераторкою мандрівного фестивалю – як юристці мені було значно легше донести цінність прав людини, розговорити аудиторію за допомогою кіно, ніж просто лекцією на важливу тему.

Потім, коли почали створюватися кіноклуби, я долучилася до команди, яка апробувала цей інструмент. Мене залучали як експертку до розробки методичних сценаріїв, а два роки тому я стала частиною менеджерської команди. І таких історій у нас багато. Навіть родини створювалися після таких багаторічних знайомств у нашій мережі. І це прекрасно. DocuDays UA поєднує людей.

Майже мафія.

Уточню: культурна і правозахисна. Дуже гармонійне поєднання, коли в спільноті є представники й кіносфери, і правозахисту, і культури, й освіти. Здавалося б, дуже відмінні одне від одного напрямки, але всіх нас поєднує любов до документалістики та можливість використовувати цей інструмент.

Я знаю, що у вас нещодавно з'явився ще один напрям: адвокаційні кампанії. Розкажете про них?

На певному етапі ми відчували, що просто просвіти замало. Люди стали писати нам: ось, ми поговорили про проблему, добре, але як її розв'язати? І ми зрозуміли, що нам потрібно йти далі та робити локальні кампанії задля таких змін, і почали впроваджувати адвокаційні заходи.

Ми придумували різні сценарії, як за допомогою фільму підштовхнути людей до системних змін. Потім запровадили мініпрограми з певною фінансовою підтримкою, аби наші осередки могли зреалізувати ці кампанії: зібрати людей, навчити, привести тренера, залучити додаткові матеріали. Ми на це все шукали кошти і допомагали нашим модераторам і модераторкам, щоб вони могли це робити.

Як це виглядало на практиці?

Був конкурс, усі наші осередки могли на нього податися. Вони писали, які теми для них важливі. Під ці запити ми запрошували експертів, які їх навчали, як провести цю кампанію, яких результатів можна досягти, як саме їх добитися. Після цього наші модератори вже писали більш конкретні проекти. Ми відбирали найсильніші, допомагали доробити і потім давали певний час, аби вони могли зреалізувати свої ідеї за нашої методичної та експертної підтримки. І допомагали їм висвітлювати зроблене в медіа, щоб надихати інших активних громадян. Зрештою, адвокаційний інструмент став дуже затребуваним, люди про нього питають. Тож цього року², попри складнощі воєнного часу, ми запустили ще одну програму, і зараз на етапі впровадження маємо 15 адвокаційних кампаній.

Які саме ці ініціативи?

Головне – підтримати людей під час війни. Наприклад, допомогти інтегрувати вимушено переміщених осіб та інші вразливі категорії людей у місцеві громади. Є програма протидії булінгу та кібербулінгу. Є тема впорядкування та компостування стихійних сміттєзвалищ. Просуваємо створення і розвиток молодіжних осередків при органах місцевого самоврядування, безпекові програми у громадах тощо.

Місцева влада як реагує?

Дуже по-різному. Подекуди це опозиція і несприйняття. Особливо щодо волонтерства. Ніколи б раніше не подумала, що волонтерський рух може бути в опозиції

2 Інтерв'ю було опубліковано вперше у травні 2023 року.

до місцевої влади, але є й такі ситуації. А є організації, які знайшли собі підтримку місцевого депутатського корпусу, переконали їх, що варто співпрацювати, і починають проштовхувати програми розвитку в громадах. Наприклад, програми безпеки й творення молодіжних рад, розробки програм і планів їхньої діяльності за участі в цьому самої молоді – там жодних перешкод, чиновники дослухаються та радіють, що є ініціативна група, сама готова щось робити.

А де більше опираються?

Це залежить не від регіону, а від конкретного чиновника та депутатів на місці. Як скрізь: бувають люди адекватні й не дуже. Дехто сприймає так: якщо це не моя ініціатива, то вона ворожа. А буває й таке, що посеред кампанії влада розуміє, що ніякого злого умислу немає і громада налаштована дружньо. Зрештою, якщо громада хоче, то чому голова має бути проти?

Перш за все такі швидкі позитивні зміни відбуваються в невеликих громадах, де відносно скромні бюджети та менше бізнес-інтересів. Але варто розуміти, що коли йдеться про національні кампанії, де є складні політичні чинники (згадаймо опірації Стамбульської конвенції чи Римського статуту), то там складніше досягти змін. У локальних проєктах менше політики, а завдяки децентралізації тепер трохи більше коштів на місцях. Із досвіду наших попередніх кампаній – нам усе одно вдавалося чиновників переконати і впровадити те, що замислили. Навіть усе переч затримкам коштів, «теркам» на сесіях. Такими маленькими кроками йдемо до великої мети. В цьому й цінність – люди на місцях відчують свою силу, силу громади. А потім можуть переходити до більш масштабних перетворень. Ми працюємо поки в основному на локальному рівні.

Ніна Хома

Тобто фестиваль Docidays UA вийшов далеко за межі кіно та змінює світ за межами кінозалу?

Так. Вплив колосальний. Діти розповідають, як наші фільми вплинули на їхній вибір професії. Школярі зізнавалися вчителям про випадки насильства в родині або

починали вчитися краще, бо вийшли на контакт з учителями, а ті краще зрозуміли поведінку дітей та інакше з ними працювали. Зміни моделей життя в громаді, починаючи, наприклад, із сортування сміття тощо. Тобто люди відчують, що все в їхніх руках. Тому радію, що може бути частиною цієї тихої еволюції.

Що далі у ваших планах?

Найближча подія – наш ювілейний фестиваль, багато цікавих нових фільмів, очікуємо поповнення клубної колекції. Загалом через пандемію, а тепер і через повномасштабну агресію Росії проти України багато кіноклубів не мали й не мають можливості відвідувати фестиваль. Тому з великим сподіванням очікуємо на зустрічі за участі тих, хто зможе приїхати до Києва, бо це дає додаткову енергію для нових програм, єднань, ідей і планів. До кінця травня очікуємо на перші результати від наших адвокаційних заходів. І це теж уже трепетний момент, коли ми до кінця не знаємо, як воно спрацює. Ми ніколи не впроваджували адвокацій під час війни. Тож цей рік особливий.

«ЦЕ ПОТУЖНА МЕРЕЖА АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ДИСТРИБУЦІЇ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО КІНО». ГЕННАДІЙ ТА ІГОР КОФМАН: МАНДРІВКА ІСТОРІЄЮ ІЗ ЗАСНОВНИКАМИ DOCUDAYS UA¹

Інтерв'ю підготувала Ксенія Опря

Цього року Мережі DOCU/CLUB виповниться вже десять років. А минулого року ми святкували 20-річчя Міжнародного фестивалю про права людини Docudays UA та Мандрівного фестивалю. Але чи знаєте ви, як усе починалося?

Ігор Кофман, відомий модератор(к)ам Мережі як проєктний координатор Департаменту з розвитку мереж, разом зі своїм братом Геннадієм Кофманом стояв біля витоків фестивалю.

Геннадій Кофман – режисер, продюсер понад 50 кіноробіт та анімації, один із засновників і перший керівник Міжнародного фестивалю документального кіно про права людини Docudays UA та Мандрівного фестивалю в регіонах України. У 2019 році Геннадій передав свої повноваження Програмного Директора та усі виконавчі ролі. Нині він залишається членом правління ГО «Докудейз» та Відбіркової ради.

Геннадій Кофман

Ігор Кофман

Ігор Кофман був заступником керівника фестивалю на самому початку, згодом став регіональним координатором на Харківщині й зараз продовжує працювати з Docudays UA як проєктний координатор Департаменту з розвитку мереж. Ігор – людина, яка допомагає втілити технічно найбільш сміливі ідеї з демонстрації кіно, через нього проходить кожна стрічка перш ніж опинитися на екранах наших глядачів та глядачок.

1 Матеріал вперше було опубліковано на медіа-ресурсі [«Лірум»](#).

Розкажіть, будь ласка, як народився фестиваль?

Геннадій Кофман: Я відкрив для себе пласт документального кіно про права людини на прязькому фестивалі One World. Здається, у 2002 році. А вже до 2003-го встиг «інфікувати» друзів та знайомих ідеєю створити в Україні власний майданчик.

Ігор Кофман: Це були часи відкриття нового світу документалістики.

Геннадій: Так, йшов 2002-2003 рік. Більшість кінотеатрів було переобладнано в білярдні, ігрові автомати, автосалони. Жодного відношення до кіно все це не мало. Якщо в Києві щось ще відбувалося, наприклад, працювали кінотеатри «Кінопанорама», «Київ», проводилися тематичні покази, то поза Києвом все «згорталось».

В той час я жив у Харкові, але кожного тижня їздив до Києва по роботі. І намагався так організувати поїздку, щоб моє від'їждження збіглося із заходами в Будинку кіно. Кожного тижня там відбувалися якісь події, ретроспективи, прем'єри. А поза Києвом – не було навіть «піратського» контенту в інтернеті.

Фото з архівів фестивалю, надано Геннадієм Кофманом.

Ідея фестивалю полягала у тому, щоб привезти в Україну найкращі документальні фільми, зробити їх доступними для кожного та кожної в нашій країні, не тільки в столиці.

Вже на початку 2003 року сформувалася спільнота однодумців. Перші, хто долучився до підготовки фестивалю – Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. А Міжнародний фонд «Відродження» в той рік був єдиним донором, хто фінансово нас підтримав. Виявилось, що вони давно вже обмірковували ідею проведення кінофестивалю документального кіно про права людини в Україні й, гадаю, краще, ніж ми, розуміли, що такий фестиваль необхідний для нашої країни. Тоді мало хто розумів, що таке права людини. Хоча, що таке документальне кіно – теж. До оргкомітету доєднався і Володимир Яворський, в той час він був керівником Ради українських правозахисних організацій, однієї з найвпливовіших правозахисних організацій в країні. Невдовзі він був обраний виконавчим директором Української Гельсінської спілки з прав людини – відтоді УГСПЛ стала однією зі співзасновниць фестивалю.

Ми відразу усвідомлювали, що фестиваль у Києві і в регіонах країни – це обов'язкова невіддільна частина одне одного. Більш того, ми навіть мріяли змінювати щороку місто головної події (столицю фестивалю). Одного року то мав бути Київ, наступного року – Харків, потім Донецьк і так далі. Це не відбулося з суто логістичних причин. Єдиний на той час міжнародний аеропорт в країні був у Києві, в регіонах була обмежена кількість готелів – все це робило великий фестиваль неймовірно дорогим.

Сам по собі Мандрівний фестиваль – це не наше ноу-хау, у світі вже існували схожі формати, наприклад, «відлуння» якогось великого фестивалю, коли обрану програму фільмів-переможців якогось фестивалю привозили в інші міста або навіть країни. Наші колеги – правозахисні фестивалі Watch Docs у Варшаві й Празький фестиваль One World теж проводили travelling в інших містах Польщі та Чехії. Проте такого масштабу, який є у нас зараз, – не було ні в кого.

Igor: Коли фестиваль народився, він вже був мандрівним, тому що відкриття першого фестивалю у 2003 році відбулося в листопаді у Харкові, а потім покази пройшли в Донецьку, Одесі, Львові, а наприкінці, вже в грудні, програма завітала до Києва.

Другий важливий компонент після доступності для всієї країни – це те, що документальне кіно треба дивитися й обговорювати. Нам не потрібні зали на 400-700 місць. Це має бути камерне приміщення, але обов'язково з розмовою після фільму. У цьому нам допомагали правозахисники, тому що змістовне обговорення без участі наших партнерів було б неможливим.

Врешті, ми визначили, що фестиваль завітає в ті регіони, в яких є охочі його прийняти. Тобто місцеві ентузіасти, громадські організації, які бажають стати нашими місцевими партнерами.

Звідки походить назва фестивалю – Мандрівний Docudays UA?

Igor: Спершу фестиваль мав назву «Дні документального кіно права людини». Тобто ми спочатку не планували якоїсь дуже великої програми й конкурсів. У перший рік у нас було понад 30 фільмів, а вже приблизно з 2009 року остаточно сформувалася назва «Фестиваль документального кіно про права людини Docudays UA». Під час проведення показів в регіонах ми й додали назву «Мандрівний...» в регіонах України.

Геннадій: Чому фестиваль у регіонах названий Мандрівним? Тому що ми справді мандрували, брали з собою великі торбини з касетами VHS, відеопроєктор, відеомагнітофон. Ігор завжди відповідав за купу дротів, подовжувачів, техніку, без якої фестивальних показів могло б просто не відбутися. Бувало, навіть екран привозили. З часом відеокасети замінили дисками. Це вже стало трохи легше.

Із кожним роком збільшувалася кількість регіонів, які бажали провести у себе фестиваль. Настав час, коли ми вже фізично не мали можливість відвідати кожну область, кожний показ. З часом партнери в регіонах почали проводити покази самостійно.

Якось в одному з регіонів трапився дуже кумедний випадок. Хоча, кумедним він здається лише зараз. Один з організаторів звітує нам, що фестиваль в їхньому місті пройшов чудово. Все було дуже добре. Але один фільм він вирішив трішки перемонтувати, скоротив і запевняє, що фільм від цієї операції став набагато «кращий»...

Ми зрозуміли, що з партнерами треба співпрацювати дуже серйозно. Ми почали впроваджувати практики тренінгів, навчання наших партнерів з регіонів, обов'язкових зустрічей. Обговорювали разом технічні аспекти організації якісного показу, авторські права і багато іншого. Також ми надали кожному партнерові свободу у виборі програми, щоб кожен міг обрати програму, орієнтуючись на розуміння глядачів саме у тому чи іншому регіоні.

Ігорю, а як у вас все починалося з фестивалем?

Ігор: Я помічник Геннадія, тому ми працювали спільно в одному вимірі. Геннадій закоханий в кіно з п'ятнадцяти років. Документальне кіно стало його життям. Для мене це було відкриття іншого світу, тому я, мабуть, не виняток – Геннадій інфікував і мене.

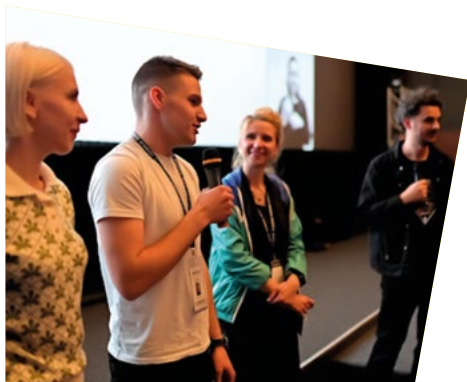
Одна з перших афіш фестивалю, надано Геннадієм Кофманом.

До початку Docudays UA ми вже мали досвід створення і проведення фестивалів, тому почувалися впевнено. У Харкові ми проводили дні європейського кіно, демонстрували добірки фільмів національних кінематографій, наприклад: французького, польського, нідерландського. Проводили ретроспективи й прем'єри фільмів окремих режисерів.

Проте документальне кіно потребувало більших зусиль. Після радянського спадку воно асоціювалося як нудна та докучлива пропаганда.

Які найперші фільми ви показали у межах фестивалю?

Геннадій: За 20 років фестиваль об'єднав 4-5 генерацій кінематографістів. На тому першому фестивалі була стрічка, зроблена одним із корифеїв української документалістики Олександром Ковалем. Тоді ми ще не здогадувалися, що «Гамлет з геппі-ендом» буде його останнім фільмом. Це про терапію театром для людей із психічними розладами. Сьогодні це вже класика українського документального кіно.

Аліса Коваленко, герой та команда фільму «Ми не згаснемо», 2023 рік

Зараз у програмі фестивалю нові фільми, створені його учнями. Наприклад, однією з останніх його учениць була Аліса Коваленко, яка створила кінострічку «Ми не згаснемо» (фільм отримав «Головний приз» Docudays UA у 2023 році).

Хотілося би згадати ще Андрія Загданського та Сергія Буковського. Вони належать до генерації «режисерів перебудови».

Ігор: Мабуть, два фільми, які мене вразили одними з перших, це єрванський фільм «Під відкритим небом» і «Недоставлені листи» польського класика Марселя Лозінського. Перший фільм довів мені, що документальне кіно може бути не менш вражаюче та чуттєве, ніж ігрове, а другий – заховав мене в короткий метр.

Ви працюєте над фестивалем вже 20 років. Які найяскравіші історії вам траплялися за цей час?

Геннадій: Оразу пригадую перший фестиваль, [коли наші партнери допомагали нам організувати покази в Донецьку](#). Приміщення було неподалік від обласної адміністрації. Наш партнер пішов домовлятися, розповів про фестиваль. А у відповідь отримав питання: «Що значить фестиваль про права людини? Які саме права і якої людини?» Але були й оптимістичні історії, Ігор може поділитися тим, як він закохав «бандитів» у документальне кіно.

Ігор: Це сталося у кінотеатрі «Боммер» – одному з найстаріших кінотеатрів у Східній Європі, дуже популярному артхаусному кінотеатрі в Харкові. Сеанс вже почався, коли до холу зайшли нетипові для фестивальної аудиторії глядачі, які були дуже обурені, що в той вечір в програмі немає жодного художнього фільму. Я їм запропонував зайти в зал і подивитися, що там за кіно таке. Коли вони вийшли після фільму – у всіх були червоні очі від сліз. Мабуть, ще пів години вони рефлексували. Після цього ми бачили їх на наступних сеансах. Це була одна з перемог документального кіно.

Геннадій: До речі. Був у нас польський фільм про дітей вулиці. У межах Мандрівного фестивалю до нас звернувся із місцевої обласної адміністрації помічник губернатора, який запропонував показати це кіно під час наради мерів міст області. І, дійсно, губернатор почав нараду про права дітей з показу фільму і потім сказав: «У фільмі йдеться про інше місто в іншій країні. Але якщо ви скажете, що в нашій області такої проблеми немає – ви не на своєму місці».

Чи вплинув Мандрівний якимось чином на ваші рішення в основній професійній сфері або на особисте життя?

Геннадій: Так сталося, що більш ніж п'ятнадцять років Docudays UA, зокрема і Мандрівний, були основною частиною мого професійного життя. Маю зізнатися – я люблю підглядати за глядачами, як вони дивляться фільм, як дихають під час перегляду, чи сходиться їх реакція і мої очікування. Ці спостереження і були для мене нагородою за все, що було зроблено для зустрічі фільму і глядача. І саме ці спостереження дуже допомагали у моїй роботі продюсера.

Ігор: Для мене особисто Мандрівний – це велике відкриття, яке не припиняє дивувати. За ці роки я передивився тисячі фільмів і кожного разу це щось нове. Це кіно дає можливість навчитися слухати, бачити людину.

Геннадій: Якщо говорити про особисте життя, то не можу не згадати історії колег та колежанок. [У нас вже є докудеїзівські родини, які утворилися під час нашого фес-](#)

тивалю – їх любов зародилася на наших очах. Дуже приємно, що це стійкі та дуже гармонійні стосунки й донині.

Який період роботи над фестивалем був для вас найскладнішим і чому?

Геннадій: Перші роки були найважчі. Не вистачало ресурсів – ані людських, ані фінансових. 2008 року до роботи над фестивалем приєдналася «херсонська команда». З часом процес підготовки фестивалю ставав більш структурований, продуманий. Крізь роки ми відчуваємо величезну вдячність до всіх наших колег і колежанок.

Ігорю, а для вас?

Ігор: Мені здається, найскладніше рішення, яке було прийнято – це дозволити новим людям зануритися у твою роботу, а собі – відпустити й довіритися. Воно ж виявилось і найбільш вірним.

А як фестиваль відбувався під час Майдану?

Ігор: Тема того року була «Вибір є».

Геннадій: Але ніхто не знав, наскільки тема фестивалю стане пророчою.

Ігор: У той рік я надав Мандрівному фестивалю власну назву – «санований фестиваль». Приміщення, яке нам запропонували в Харкові, працювало як артгалерея. Керівництво цієї зали наказало, щоб на перегляди ми всі одягати бахіли. Це був такий образ того року – спроба представників влади та правоохоронних органів зробити нашу програму «стерильною», уникати складних тем і фільмів.

Геннадій: Ще коли ми готувалися до Мандрівного, почали відбуватися якісь дивні речі. Нам дзвонили наші партнери з регіонів, жалілися, що місцева влада почала перевіряти й «вичищати» програму, вимагати прибрати деякі фільми, зробити програму, як казав Ігор, «стерильною», заважали проведенню фестивалю. Особливо це відчувалося на Сході й в Криму. А вже коли почався фестиваль, місцева влада чини-

В рамках адвокаційної кампанії кінопокази проходили навіть на природі.

ла опір для наших показів: вимикали світло, почалася пандемія замінувань, термінового ремонту приміщень, де мали відбутися покази, створювали провокації.

Перш за все, перешкоджали показу альманаху «Відкритий доступ». Але цікаво, що активно забороняли також молодіжний кіноальманах під назвою «Поза Євро», який був про Україну під час Чемпіонату з футболу Євро-2012. Ми розуміли, що тодішню владу лякало слово «Євро» в назві альманаху. Нам заборонили цей показ у Криму, чинили опір у Харкові.

Ігор: Мені зателефонувала директорка кінотеатру, де ми мали демонструвати фільми, і попросила терміново приїхати. Ми зустрілися не в кінотеатрі, а на вулиці. Вона майже пошепки розповіла, що приїхали «органи» і в неї в кабінеті переглядали всі фільми. Знизили плечима і поїхали. Ми тоді ще жартували, що СБУ того року був нашим найактивнішим глядачем і що треба провести окрему подію у них в управлінні, щоб їм зайвий раз не доводилося шукати наші фільми. У якомусь сенсі тема фестивалю і її промо виявилися пророчими.

Геннадій: Того року в програмі був ще один провокативний фільм, який називався «Революціонер з примусу». Цей фільм – портрет Ємену часів початку революції проти диктатури Алі Абдулли Салеха. Але у Східних регіонах правоохоронні органи шукали, «в якому такому примусі знаходиться революціонер і чому він там ховається».

Яким був фестиваль під час пандемії, і як ви зрозуміли, що він потрібен навіть в умовах локдауну?

Ігор: У 2020 році локдаун почався за день до старту фестивалю, але ми тоді усвідомили, що, по-перше, маємо шанувальників та шанувальниць, які готові бути з нами за будь-яких обставин, і, по-друге, – у нас є неймовірна команда, яка впорається з усіма викликами. Ми стали першим кінофестивалем в Україні, який вийшов у новому форматі.

Як 2022 рік змінив саме вас і чому ви продовжили працювати над фестивалем?

Ігор: Особисто для мене 24 лютого стало несподіванкою і перші дні після цього були важкими, заплутаними, ми не мали зв'язку. 5 березня нам з родиною вдалося виїхати з Харкова до Лубен.

Мене більше здивувало ставлення нашої команди до подій. Ми розшукували кожного та кожну і щиро раділи, коли наші колеги та колежанки виходили на зв'язок. Я хочу сказати: те, що залишиться назавжди – це вдячність.

У Лубнах ми організували пункт допомоги для тих, хто змушений був залишити домівку. Цей рік змінив мене. По-перше, я став розмовляти українською. По-друге, я повністю втратив сентимент і м'якість, хоча раніше я ніколи не був жорстокою людиною.

Геннадій: У 2022 році Мандрівний розширив межі своєї роботи. [Команда ініціювала покази програми Мандрівного для української спільноти за кордоном](#), для наших співгромадян (переважно це жінки), для тих, хто вимушено залишили свої домівки й опинилися далеко від дому. Для багатьох такі покази й зустрічі були надзвичайною психологічною підтримкою.

На вашу думку, як за 20 років фестивалю він вплинув на українських глядачів та глядачок?

Геннадій: Якщо на самому початку фестивалю була тотальна недовіра до документального кіно і незрозуміння, що це взагалі таке, то за 20 років сформувалася аудиторія прихильників авторської документалістики. Пам'ятаю, як колись команда формулювала своє завдання: зробити документальне кіно про права людини модним для молоді. Мені здається, це дійсно відбулося.

До того ж за 20 років сформувалася унікальна генерація українських документалістів та документалісток. Сьогодні найактивніше покоління, яке тримає на собі країну – це 30-40 річні. Коли ми тільки починали фестиваль, багатьом з них було 10 роцків, можливо, найстаршому (найстарішому) 20. Більшість із них зростали разом із Docudays UA. А зараз це – найвідоміші документалісти, вони отримують призи на провідних фестивалях світу.

Igor: Уявіть картинку. Вулиця Івана Франка, там (у приміщенні Міністерства культури)

Фото з архівів фестивалю, надано Геннадієм Кофманом

колись розміщувалося «Держкіно», а в ті часи – департамент Мінкульту. Масивні дубові двері входу, поруч – зелена огорожа і на ній жалобний вінок. Для мене це був образ як і культури, так і українського кіно. У перші роки фестивалю ми навіть не могли зібрати програму української документалістики. Не було з чого.

Геннадій: Колись ми ставили собі мету: інтегрувати українську документалістику до світового кінопроцесу. Тоді це здавалося майже недосяжним. А зараз ми бачимо, що українське кіно є на кожному світовому кінофорумі, українські документалісти й документалісти є учасниками та учасницями багатьох проєктів спільного виробництва.

У чому полягає унікальність Мандрівного?

Igor: Для мене Мандрівний – це дуже потужна мережа альтернативної дистрибуції документального кіно. Окрім художнього елементу, авторська документалістика має ще потужний соціальний зміст. Кіно потребує рефлексії, розмови – саме такі заходи як наші мають такий потенціал. А для режисерів це ще й можливість залучення глядачів та глядачок до розмови, а іноді й до дій, тобто це впливовий інструмент і для представлення кіно, і для «імпакт-дистрибуції».

Геннадій: Станом на 2015 рік в Україні було 400 залів і трохи більше ніж 160 кінотеатрів. А Мандрівний фестиваль тоді відбувся у 254 населених пунктах України, фільми демонструвалися на 604 локаціях. Варто враховувати також якість перегляду, контакт з глядачами та глядачками, дискусії, обговорення. Тобто сформувалася більш потужна система дистрибуції, ніж традиційна кінотеатральна, тому унікальність фестивалю фантастична.

Ми згадували події Майдану. У цьому контексті важливим фактом є те, що майже в кожному регіоні лідери Революції Гідності мали стосунок до нашого фестивалю. Ми співпрацювали з найбільш впливовими громадськими організаціями. Сьогодні серед наших представників є колеги на фронті, вони захищають нашу державу. Фестиваль здавна формує «особистість майбутнього» та громадянське суспільство.

Igor: Якщо в кожному регіоні за рік дивиться кіно десь до 1000 людей, а у нас 50 регіональних партнерів, то можна це підрахувати – за 20 років це дивовижна кількість.

Ми маємо голосно говорити про наші здобутки. Мені здається, ми не можемо виміряти лише кількісно вплив, який зараз має Мандрівний фестиваль. Фестиваль

за 20 років сформував культуру перегляду кіно, сформував спільноту прихильників та прихильниць авторської документалістики. Наша мережа альтернативної дистрибуції, на мою думку, міцніша, ніж мережа кінотеатрів. Така кількість екранів, яку має зараз Мандрівний фестиваль для авторської документалістики – це неймовірно.

Яким ви бачите «Образ майбутнього»² для Мандрівного?

Одна з перших афіш фестивалю, надано Геннадієм Кофманом.

Геннадій: Якщо казати про майбутнє, мені здається, що Мандрівний, яким він є зараз, свою місію вже виконав. Наступний етап, на мою думку, це осередки Docudays UA, які мають стати своєрідними хабами в кожному з регіонів країни. Сьогодні це вже інституція, яка працює цілий рік.

Igor: Ми маємо ще багато ідей та думок щодо цього, зокрема, хочемо провести стратегічне планування разом із нашими координаторами та координаторками.

2 «Образ майбутнього» – головна тема фестивалю Docudays UA у 2023 році.

ЯК ПРИЄДНАТИСЯ ДО МЕРЕЖІ DOCU/CLUB?

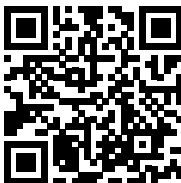

Розвиток Мережі DOCU/CLUB ГО «Докудейз» фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID), Посольством Швеції в Україні, Національним фондом на підтримку демократії (NED) та Fondation de France.

Думки, висновки чи рекомендації належать автор(к)ам й упорядникам/-цям цього посібника, автор(к)ам інтерв'ю і самим героям історій та не обов'язково відображають погляди урядів чи благодійних організацій цих країн та ГО «Докудейз». Відповідальність за вміст публікації несуть виключно автор(к)и та упорядники/-ці посібника.

Будь-які цитування, опублікування, розповсюдження, публічне сповіщення, виконання показ чи демонстрування, репрографічне відтворення (репродукування) та/або поширення цих історій (або їх частин) можливе тільки з обов'язковим посиланням на цей посібник та ГО «Докудейз». Будь-яке публічне використання цих текстів третіми особами, зокрема їх опублікування, розповсюдження, публічне сповіщення, виконання показ чи демонстрування, репрографічне відтворення (репродукування) для інших проєктів, не пов'язаних з проєктами ГО «Докудейз», можливе лише за письмової згоди ГО «Докудейз».

**ЩОБ СТВОРИТИ ВЛАСНИЙ КІНОКЛУБ
І ВИКОРИСТОВУВАТИ ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО
ДЛЯ РОЗВИТКУ ВАШОЇ ГРОМАДИ, ПРОСКАНУЙТЕ
QR-КОД І ПЕРЕЙДІТЬ ЗА ПОСИЛАННЯМ.**

www.docuclub.docudays.ua

Збірка історій

DOCU/CLUB: змінюємо Україну сьогодні. Як документальне кіно та ініціативи Мережі DOCU/CLUB впливають на громади України.

Автори інтерв'ю: Ольга Бабчук, Альона Мартинюк, Тетяна Познякова, Єлена Щепак, Людмила Тягнирядно, Олена Тиха, Ярина Скуратівська, Наталка Позняк-Хоменко, Анна Данько, Владислав Обух, Тетяна Селезньова, Дмитро Десятирик, Тетяна Познякова, Ксенія Опря.

Керівниця Мережі DOCU/CLUB: Алла Тютюнник.

Літературна редакторка та упорядниця: Анна Юхимець.

Редакторки текстів: Олександра Мазур, Анна Юхимець.

Відповідальні за випуск: Ніна Хома, Катерина Сінгурова.

Дизайн та верстка: Людмила Нікорич.

Фотограф: Стас Карташов.

Фото надані з архіву ГО «Докудейз», а також героями та героїнями публікацій.

